

ISSN 1406-8826

SOTSIAALTÖÖ JA SOTSIAALPOLIITIKA ERIALAAJAKIRI

HIND 3,75 €

Sotsiaaltöö

Kuidas minust sai
sotsiaaltöötaja.
Lood abiturientidele
ja õpihimulistele
kolleegidele

Abivajaja omaosalus
sotsiaalteenuse eest
tasumisel

Piiriülesest
lastekaitsetööst

2/
2017

Sotsiaaltöö

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ.

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne. 20. aastakäik.

Ajakirjast saab lugeda uurimistulemusi ja teoreetilisi ülevaateid sotsiaaltööst ning sotsiaalpoliitikast; kogemuslikke, nõuandvaid ja informatiivseid artikleid, mis on toeks kõigile, kes puutuvad kokku sotsiaaltöoga. Ilmub neli korda aastas: veebruaris, mais, septembris ja detsembris.

Uudiskiri

Kord kuus ilmuv tasuta e-uudiskiri vahendab sotsiaalvaldkonna asutuste ja organisatsioonide infot seadusemuudatustest, uuringutest, sündmustest, teenustest, sotsiaaltöötajate tegemistest jpm. Uudiskirjaga liitumiseks saada kiri meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

Toimetuse kolleegium

Zsolt Bugarszki, Hans van Ewijk, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Rait Kuuse, Eve Liblik, Marju Medar, Marje Paljak, Valter Parve, Riho Rahuoja, Marju Selg, Hede Sinisaar, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Toimetus

Vastutavad toimetajad: Regina Lind, Kairiin Olli
Toimetajad: Signe Väljataga, Margit Raias

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö
Tervise Arengu Instituut
Hiiu 42, 11619 Tallinn
Tel (+372) 659 3931, e-post ajakiri@tai.ee
Lähem info autorile: www.tai.ee/sotsiaalto

Ajakirja makett: Puffet Invest OÜ
Küljendanud ja trükkunud: Ecoprint AS
Tiraaž: 1000 eksemplari

Tellimine

Ajakirja aastatellimuse hind on 15 eurot, üliõpilastele 10 eurot. Aastatellimus kolmes eksemplaris samale tellijale 29 eurot.

Tellimuse saab vormistada:

- postkontorites üle Eesti
- veebilehel minuajakirjandus.ee
- meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

Üksiknumbreid saab tellida Tervise Arengu Instituudi koolituskeskusest (Hiiu 42 Tallinn) ja osta kaupluses Ülikooli Raamatupood, (Raekoja plats 11 Tartu).

Ajakirja vanemad numbrid ja värskemate numbrite valitud artiklid leiab www.tai.ee → väljaanded → trükised & infoväljaanded.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

SOTSIAALMINISTEERIUM

Sisukord

2/2017

Eessõna

Indrek Rohtla 2

Persoon

Epp Klooster: sotsiaaltööharidus ja sotsiaaltööga tegelemine muudab inimese sallivamaks

Rain Resmeldt Uusen 3

Sotsiaaltöö kui elukutse

Kõige ilusam ja raskem töö

Elin Kütt 7

Sotsiaaltöö võlu on võimaluste rohkuses

Kaia Veltmann 10

Iga inimese jaoks on kuskil õige amet

Karis Reilent 12

Minu teekond sotsiaaltööni ja sealt edasi

Mariliis Raidma 15

Julgus aitab edu saavutada

Marten Aluste 17

Sotsiaaltöötaja suunab tähelepanu lahendustele ja võimalustele

Gerly Kättmann 20

Töö vabatahtlikuna toetas eneseleidmist

Sandra Sutting 22

Kool õpetas sotsiaalpedagoogilist mõtteviisi

Svetlana Pödder 24

Sotsiaalpedagoogika peaks aitama inimesel avaneda

Kersti Türk 26

Sotsiaalpoliitika

Eesti eesistumine aitab luua kaasavat ja kestlikku Euroopat

Käthlin Sander 28

Õigus

Abivajaja omaosalus sotsiaalteenuse eest tasumisel

Kristi Ploom, Angelika Sarapuu 33

Uurimus

Võileivapõlvkond – kes nad on ja kuidas neil läheb
Johanna Hollo, Häli Tarum 37

Hästi toimiv lastekaitse kohalikul tasandil on saavutatav koostöös

Age Viira, Marika Laanemäe 42

Sotsiaaltöö praktika

Ülevaatlikult piiriülesest lastekaitsetööst

Ly Rüüs 48

Juhtumipõhine lähenemine perelepitusele

Tarvo Tendal 56

Koos kainema ja tervema Eesti poole

Jane Alop, Meida Griin 61

Suurte erihooldekodude ümberkorraldamine on hoolikalt läbimõeldud protsess

Tuuli Ainsaar, Kersti Ojasuu 67

Projekt

Erihoolekande teenussüsteemi arendamine teenuse disaini toel

Katrin Tsuiman, Raiko Puustusmaa 71

Näiteid hoolekandeteenuste arendamise esimese avatud taotlusvooru projektidest

..... 75

Kiriku tehtav sotsiaaltöö keskendub inimeste võimestamisele

Maria-Elisa Tuulik 80

Uued suunad Euroopas

Sotsiaaltöö suundumused Tšehhi Vabariigis

Libor Musil 83

Eesti Sotsiaaltöö Üliõpilaste Selts

Kuhu on maetud sotsiaaltöötaja kullapada?

Keit Lipp 87

Arvamus

Töö noortega on tähtsamast tähtsam

Mihhail Tint 89

1997. aastal hakkasin Tartu Ülikoolis sotsiaaltööd õppima. Ma ei uskunud, et olen ka 20 aastat hiljem ikka veel sellel põllul. Ametid ja ametinimetused on vahepeal muutunud, kuid põhiväärtused ja hoiakud on jäänud samaks.

Selles ajakirjanumbris on keskel kohal üheksa haaravat lugu sotsiaaltöö eriala vilistlastelt. Need lood toovad välja hea erialase ettevalmistuse eelised, kuid veel tähtsam on selle väärtustamise oskus oma igapäevatoos. Noored, kes alles mõtlevad, mida õppida, saavad neist lugudest teada, kui mitmekülgeid rakendusvõimalusi sotsiaaltöö õppekavade lõpetajatele pakub. Sotsiaaltöö haridusega lugejale pakuvad artiklid aga võrdlusvõimalust, kuidas on teised kujundanud oma erialast karjääri.

Kahjuks näitas hiljutine OSKA raport, et hulk lõpetajad ei jõuagi erialasele tööle või vahetab hiljem elukutset. Seetõttu on vaja jätkata sotsiaaltöö õpetamise ja praktika arendamist eri osapoolte koostöös.

Sotsiaalvaldkonnas aitavad motiveeritud inimesi pikemaajaliselt hoida siiski head töö- ja palgatingimused ja nende parandamiseks tuleb tööd jätkata. Sotsiaaltöö haridusega inimesed tahavad kaasa rääkida ka ühiskonnas toimuvate protsesside aruteludes ja otsuste tegemisel. Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon (ESTA) on aastaid järjekindlalt neid teemasid tõstatanud, osundades ka sellele, et hoolekanne vajab täiendavat rahastust, et abi oleks kõigile võrdsetel alustel ja õigel ajal kättesaadav. Kokkuvõttes sotsiaaltöö kvaliteedi arvel on lühinägelik ja läheb kokkuvõttes ühiskonnale kalliks maksma.

Eesti ühiskonnas ja kogukondade elukorralduses toimuvad praegu suured muudatused. Keerulisel ajal on haritud sotsiaaltöötaja väga suur väärtus. Hea erialane haridus aitab uusi olukordi mõista ja nendega kohaneda. Põhimõtteliselt senist elu muutvad reformid tähendavad sotsiaaltöötajatele järjest suuremaid väljakutseid.

Alanud töövoimereform on proovikivi töötukassale ja sotsiaalkindlustusametile, kuid reformi õnnestumine sõltub suuresti ettevõtluskeskkonna arengust ja tugiteenuste olemasolust terves Eestis. Kohalike omavalitsuste ühendamise ja maavalitsuste kaotamine mõjutab oluliselt teenuste pakkumist.

Sügisestel valimistel saavad esmakordselt hääletada ka 16–17aastased noored. Me ei tea, kui paljud noored valimistel osalevad ja millele tuginevad nende arvamused, kuid tõenäoliselt hakkame noortega järjest rohkem arvestama. Sotsiaaltöötajail tuleb noori innustada, mis eeldab tarka tegutsemist nii noorsootöö, koolisotsiaaltöö kui ka kogukonnatöö tasandil.

Sotsiaaltöö praktikuid huvitab selles ajakirja numbris kindlasti artikkel abivajajate osalusest teenuste eest tasumisel. Sotsiaalteenustest ei saa enam rääkida kui *a priori* tasuta teenusest. Samas on ebamõistlikult suure hoolduskoormuse all kannatavatel pereliikmetel õigustatud ootus saada riigilt abi. See tuleb välja ka uuringu tulemusi tutvustavast artiklist, mis vahendab võileivapõlvkonna esindajate kogemusi mitmekordse hoolduskohustuse kandmisel. ESTA on seisukohal, et kvaliteetsed ja kõigile kättesaadavad hooldusteenused saavad sündida vaid riigi ja kohalike omavalitsuste koostöös ja läbimõeldud rahastamisskeemi alusel. Vaja on praktilisi lahendusi, ei piisa arvamusest, et kõik need küsimused on sotsiaaltöötaja mure või loovate üksiklahenduste pärusmaa.

Indrek Rohtla

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni eestseisuse liige

FOTO: RAIN UUSEN

Epp Klooster: sotsiaaltööharidus ja sotsiaaltööga tegelemine muudab inimese sallivamaks

Rain Resmeldt Uusen

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö tudeng

Suurte muutuste keerises peab sotsiaaltöötajal olema selgroogu seista selle eest, et ükski abivajaja ei jääks vajaliku abita, kinnitab pikaaegne Pärnu maavalitsuse sotsiaal- ja haridusosakonna juhataja **Epp Klooster** (63). Haldusreformi järel tekkivates suurtes valdades tuleb tagada, et sotsiaaltöö ei jääks inimestest kaugelt.

Epp Kloostri täitus märtsis sotsiaaltööga alustamisest veerandsada aastat ja Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon tunnustas tema tööd tiitliga elutöö tegija sotsiaalvaldkonnas.

„Mulle öeldi, et kuule, hakka nüüd sotsiaalabi osutavat osakonda kujundama,” meenutab ta 1992. aastat, mil Eestis võeti taas kasutusele oma raha ja kõik korraga muutus. „Tühja ma sellest aru sain, aga tasapisi hakkasin tegutsema ja tagantjärele hindan seda kogemust väga kõrgelt.”

Juhusest kujunes elutöö

Pärnumaa hakkas neljanda maakonnana looma sotsiaalabi osakonda. „Mul oli au olla osaline selles töös. Minu meelest on Pärnumaa sotsiaaltöötajad ühed parimad Eestis. Oleme neid pidevalt koolitanud. Tahtsime, et sotsiaaltöötajad oleksid kõigea kursis. Oleme nagu ühest puust tehtud orgaaniline tervik,” selgitab Klooster.

Minu meelest on Pärnumaa sotsiaaltöötajad ühed parimad Eestis ... Oleme nagu ühest puust tehtud orgaaniline tervik.

Soov kasutada oma teadmisi hoolekandesüsteemi arendamisel on saatnud Epp Kloostri kogu tema karjääri jooksul. „Kui sain kutse austamistseremooniale ja lugesin, et mulle on määratud elutööpreemia, siis tuli heldimusest pisargi silma. Aga siis mõtlesin, et no mis mõttes elutöö ... Ma tunnen endas sädet veel midagi korda saata.”

Tema sõnul on viimaste aastate muudatused maavalitsuse sotsiaaltöötajatelt nii palju funktsioone ära võtnud, et seda võib võrrelda lammutamisega. „Muudatused on nüüdseks juba muidugi vajalikud. Aga tunnen, et mul oleks praegu tahtmist, jõudu, oskusi ja huvi, et

selles töös, uute struktuuride käivitamisel ja arendamisel veel kaasa lüüa. Pika kogemusega kujuneb valdkonnast ka laiem pilt, mis tuleb kasuks,” kinnitab ta.

25 aastat tagasi oli Epp Klooster kantsleil juhataja Pärnu maavolikogus. Siis tundus hoolekandesüsteemi nullist ülesehitamine talle paraja väljakutsena. „Nõukogude ajal ei olnud sotsiaaltööd, nagu me seda praegu mõistame, ju olemaski,” meenutab ta. Värskest loodud Pärnu sotsiaalosakonna juhina sai juristiharidusega naine esimese kõne Tootsi vallast, „et aidaku ma ühele inimesele ravimid kätte toimetada. Jäi mulje, et selline see töö ongi: aidata inimestel mingid argielulised asjad korda ajada. Nii see tasapisi arenema hakkaski.”

Kogemused ja entusiasm

Süsteem ehitati üles ükshaaval: „Esmalt oli eesmärgiks leida igasse omavalitsusse, mida oli tol ajal 24, vähemalt üks sotsiaaltöötaja. Ja neid oli vaja kohe koolitama hakata.”

Mitmed sotsiaaltöötajana alustanud inimesed olid hariduselt kas agronoomid, zootehnikud vm, kellel oli kutsetöö otsa saanud. Uue sotsiaalkaitsesüsteemi loomine langes ju täpselt kokku kolhooside ja sovhooside kadumisega. „Järele jäi hulk häid ja haritud inimesi, kellel polnud sotsiaaltööst aimugi,” kirjeldab Klooster. „Mõned neist töötavad edukalt praegugi. Kui inimene tahab valdkonda oma vao sisse künda, siis saab seda teha ka teiselt erialalt üle tulles.”

Algul, kuni 1995. aastani, toimis hoolekandesüsteem seadusteta. „Ja ilma sotsiaaltööd õppinud inimesteta. Tegime nii hästi kui oskasime, aga äärmiselt suure entusiasmiga. Hingasime ühes rütmis. Koos otsisime maakonnas parimaid lahendusi ja esitasime ka ministriumile oma ettepanekud,” meenutab Klooster.

1995. aastal võeti vastu sotsiaalhoolekande

seadus. Selle loomise juures oli ka Epp Klooster ja paljud tema toonased kolleegid. „Uus ajastu kestis 2000ndateni: seadus oli olemas, aga tööd tehti ikka nii, nagu oli tegelikult vaja, seadust järk-järgult muutes. Täna on olukord hoolekandes tundmatuseni muutunud,” kiidab ta kolleegide sihikindlat panust.

2016. aastal kehtima hakanud uut hoolekandeseadust, sotsiaalseadustiku üldosa seadust ja lastekaitseadust peab Klooster juba kiiduväärseteks: „Tegemist on väga selgelt sotsiaaltöö valdkonda ja õigusruumi korrastavate õigusaktidega. Aga tuleb mõista, et ükski seadus pole dogma – elu läheb lihtsalt kiiremini edasi.”

Eri valdkonnad täiendavad teineteist

Eesti hoolekandesüsteemi sihipärast arengut on mõjutanud 1998. aastal tehtud otsus hakata koolitama sotsiaaltöötajaid Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis. „Ühegi sellest targema otsuse tegemise juures polegi ma vist olnud,” nendib Klooster idee sünni meenutades. „Meil polnud igapäevatöös vaja liiga teoreetilist akadeemilist haridust, vaid praktikale tuginevat diplomiopet. Mõtest sündiski sotsiaaltöö korralduse eriala Pärnus.”

Selle idee ümber kogunes terve grupp inimesi, kes aitasid plaani entusiastlikult ellu viia. Ideest teostuseni ei läinud aastatki. Igal aastal tuli Pärnumaale haritud sotsiaaltöötajaid ka Tallinna ja Tartu ülikoolist. „Eesti hoolekandesüsteem läks juba haritud sotsiaaltöötaja nägu. Sellele eelnes periood, kui meie sõprusriigid – Norra, Rootsi, Soome, Saksamaa – pakkusid meile tuge ja abi. Nende vigadest õppides ja mõnd viga ehk ka vahele jättes ehitasime üles oma süsteemi.”

Hinnanguliselt töötab umbes pool Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse eriala lõpetanutest Pärnumaal. „Õpetan

tudengitele sotsiaaltöö õiguslikke aluseid siiani. See annab mulle endalegi väga palju juurde,” kinnitab Klooster.

Kolledžis õpetatakse ka majanduse ning ettevõtluse aluseid. „Tööle minnes teavad nad täpselt, kui palju miski maksab ja kuidas asju korraldada,” tõstab ta esile õppekava tugevaid külgi. Naise sõnul on just selles suunas arenenud terve hoolekandesüsteem. Ka tema ei tegele vaid sotsiaaltööga, sest juhtides sotsiaal- ja haridusosakonna tööd, sulanduvad kultuur, haridus, tervishoid ja sotsiaaltöö üheks tervikuks. „Näen järjest selgemini, kuidas selle süsteemi erinevad osad peaksid omavahel kokku sulama ja üksteist toetama.”

Sotsiaaltöö on sama tähtis kui uue tee või uue tehase rajamine piirkonda, kuid selle tööga ei saa endale sellist positiivset tähelepanu.

Sotsiaaltöö kasvatab sallivust

Epp Klooster nendib, et raha pole hoolekandes kunagi üle ega piisavalt, aga samas on sotsiaaltöö tervikuna siiski nii hästi korraldatud, et selle üle võib vahel ka uhke olla. „Meil on toimivad teenused ja sotsiaalsed garantiid. Oleme selleks palju teinud, aga samas on see kõigile ka palju tagasi andnud. Areng on jõudnud punkti, kus pole enam põhjust võtta sotsiaaltööle erialase hariduseta inimest.”

Samas leiab Klooster, et töötaja panus on nüüd teistsugune, kui oli algusaegadel, sest korrastatud süsteem eeldab ka selle järgi käimist. „Omal ajal tundsid sotsiaaltöötajad oma piirkonna kõiki probleeme ja inimesi ning olid valmis tegema ära kõik vajaliku: töid apteegist rohud ära ja poest toidu ning

õhtuks kirjutasid valmis ka arengukavad. Nüüd sotsiaaltöötaja nii laialt enam ei toimetata. Ja ega ta ei peakski,” arwab Klooster. „Tal on kindlad ülesanded, oma tegevusväli, millel ta tegutseb. Seda annab tulemuslikult ära kasutada ning vajadusel saab raame ka liigutada.”

Kloostri sõnul olid algusaegadel statsionaarsesse õppesse astujad terased maailmamutjad, avatud ülikooli tulid paljud pigem kutsetunnistust saama. Praeguseks on tase ühtlustunud. „Aga haridus ju muudabki isiksust. Sotsiaaltöö õppimine ja selle töö tegemine muudab inimese sallivamaks ja tema arusaama maailmast aavamaks,” lisab ta.

Vaja on näha suurt pilti

Tuleva aasta 1. jaanuar ja uued haldusreformist tingitud väljakutsed on hirmutavalt lähedal. Pärnumaal on 19 omavalitsust, alles jääb 7. „Suuremas omavalitsuses tuleb sotsiaaltöötajal osata näha suuremat pilti, muidu ei saa teha arukaid otsuseid. Sotsiaaltöötajaid pole kunagi olnud piisavalt, võib juhtuda, et mõneks ajaks jäävad kliendid neist veidi kaugemale. Peamine ongi, et muutuste käigus ei kaoks sotsiaalabi inimese lähedalt ära. Tulevad uued juhid ja otsustajad, võib-olla tuleb taas hakata sotsiaaltöö tähtsust ka selgitama. Sotsiaaltöö on sama tähtis kui uue tee või uue tehase rajamine piirkonda, kuid selle tööga ei saa

endale sellist positiivset tähelepanu, nagu näiteks mõne uue ettevõttega.”

Epp Klooster loodab, et juba tekkinud maakondlik sünergia muutuste tuultes ei kao. „Ükskõik, kes seda siis koordineerima hakkab. Ühine asjaajamine peab jätkuma, sest kõiki ülesandeid ei ole mõistlik lahendada ühe valla või linna piires.”

Sügiseste valimiste varjus kulgev reform võib tekitada ka omamoodi vaakumi, sest palju mõttejõudu võib minna valimiskampaaniale, mitte sellele, kuidas jagada hoolekandes vastutust.

Seetõttu kasvab iga sotsiaaltöötaja isiklik vastutus selle eest, et süsteem säiliks ja inimesed saaksid vajaduspõhist abi. „Isiklik vastutus kasvab just neis omavalitsustes, mis muutuvad palju suuremaks. Selgroogu peab olema. Just sellel keerulisel muutuste ajal kaob sotsiaaltöötajal ka tugi maavalitsuse näol, seda muret sotsiaaltöö tegijad täna ka tunnevad”, arutleb Epp Klooster.

Lisaks soovile, et uus hoolekandesüsteem korralikult tööle hakkaks, on Epp Kloostri veel üks unistus: „Päris klienditöö, mida olen varasematel aegadel teinud oluliselt rohkem. Usun, et olen kasvanud elukogemuste toel tolerantseks inimeseks ja õppinud mitte andma hinnanguid või inimesi hukka mõistma. Sallivus peaks olema inimeseks olemise osa. Sallivus teise inimese vastu,” ütleb ta.

S

Kuidas saada ja jääda sotsiaaltöötajaks

Palusime noortel haritud sotsiaaltöötajatel kirjutada ajakirja jaoks oma õpingutest ja erialasest arengust loo, mis ärataks abiturientides huvi õppida sotsiaaltööd ning innustaks ka juba „valmis“ sotsiaaltöötajaid argipäevarutiinist väljuma ja magistriõppesse astuma. Muide, sotsiaaltöö magistriks võivad pürgida ka naabererialade spetsialistid (õpetajad ja lasteaednikud, õed, psühholoogid-nõustajad, politseinikud, noorsootöötajad), keda huvitab oma töö avaram sotsiaalne mõõde ja kel on soovi karjääriredelil edasi liikuda.

Kõiki ajakirjale kirjutatud lugusid läbib mõte, et sotsiaaltööõpingud on huvitavad ning aktiivseid õppevorme on palju – praktikat, seminare, meeskonnatööd, esitlusi – ja seega ka võimalusi oma erialast profiili kujundada. Küllap need artiklid kummutavad veidi ka müüti, et ülikoolis õppimine on igav ja teoreetiline. Kolm aastat rakenduskõrgkooli diplomi- või ülikooli bakalaureuseõpet ja kaks aastat magistriõpet on noore inimese elus pikk aeg, oluline on seda aega hästi sisustada. Need aastad on osa teekonnast iseendani ning sotsiaaltöö ongi teekond, nagu kirjutas ka üks meie autoritest.

Noorte sotsiaaltöötajate lood oma õpingutest ja karjäärist on optimistlikud. Neis kõlab võimaluste nägemine, soov ja tahe tegutseda ka keerulistes oludes, mõnikord isegi jonnakas usk võimaluste olemasolusse. Mõnes olukorras läheb lihtsalt rohkem aega ja ressursse lahenduse leidmiseks. Ka sotsiaaltöö klientidelt saab õppida seda, kui oluline on väärtustada elu, igast võimalusest kinni haarata ja oma eesmärkide nimel vaeva näha.

Noori gümnaasiumilõpetajaid võiks innustada sotsiaaltööd õppima teadmine, et meie eriala sees on palju karjäärivõimalusi. Noorte sotsiaaltöötajate lood näitavad, et valikuvõimalused sõltuvad iseenda õpihimust ja töökuusest, initsiatiivist ja ettevõtlikkusest ning julgusest pakkumistele „jah“ öelda. Ja teha oma tööd uhkusega! Sest mida rohkem me ise end ja oma tööd väärtustame, seda rohkem tuleb ka ühiskond sotsiaaltöö eriala väärtustamisega kaasa. Sotsiaaltöö on eriala, mis ei kao, seda ei saa tulevikus asendada ükskõik kui intelligentsete robotitega.

Karis Reilent, karjäärinõustaja; Marju Selg, sotsiaaltöö õpetaja

Kõige ilusam ja raskem töö

Elin Kütt

sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magister

Sotsiaaltöötajana olen oma klientidelt õppinud, kui oluline on väärtustada elu, igast võimalusest kinni haarata ja oma eesmärkide nimel vaeva näha.

Sotsiaaltööd olen õppinud kahes koolis: kõrghariduse omandasin 2012. aastal Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolis ning 2016. aastal sain Tartu Ülikoolis sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriks. Mõlemad koolid lõpetasin kiitu-

sega. Olen töötanud AS Hoolekandeteenused Tartu Kaunase Kodus viis aastat, neist kolm vanemtegevusjuhendajana.

Sotsiaaltööd otsustasin õppima minna gümnaasiumi lõpuklassis. Olin juba põhikooli

ajal hingelt maailmaparandaja, pidin alati kõiges kaasa rääkima, arvamust avaldama ning nende eest seisma, kes seda ise ei julgenud. Minu jaoks oli tähtis, et kiusamisjuhtumid jõuaksid ka sotsiaalpedagoogini. Püüdsin ohvreid julgustada abi otsima. Kaaslasti oli vaja aidata ja mittesekkumine ei tulnud kõne allagi.

Praktika näitas tööelu eri tahke

Otsustasin rakenduskõrghariduse kasuks, sest juba koolis soovisin näha sotsiaaltööd võimalikult lähedalt, et saada praktilisi kogemusi. Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolis õppides olin praktiliselt nii laste ja noorte kui ka eakate ja erivajadusega inimestega tegelevates asutustes, läbisin ka ametnikupraktika kohalikus omavalitsuses.

Kõige elavamad mälestused on mul praktikast erivajadusega inimeste päevakeskuses. See arendas mind ka inimesena. Erivajadusega inimesed suhtlesid alati nii vahetult ja tundsid rõõmu asjadest, mis mul varem olid märkamata jäänud või mida ma võtsin enesestmõistetavana. Erivajadusega inimesi lähemalt tundma õppides mõistsin, kui väikesed on tegelikult nende soovid ja unistused ning kui palju nad ennast ohverdavad, et teistel hea oleks. See praktika oli rikastav ja õpetlik.

Kaks valikut

Kui pidin enne kõrgkooli lõpetamist valima valdkonna, millele pühenduda, olid minu jaoks sõelale jäänud kas sotsiaaltöö laste või erivajadusega inimestega. Nende teemadega olin kokku puutunud juba enne kooli. Tollal elas inimesi väikelinnas ja inimeste probleemid puutusid kergemini silma ja kõrva. Eriti puudutas mind erivajadusega inimeste olukord. Näiteks ei saanud ma aru, miks linnavalitsus ei võta midagi ette, et parandada kõnnitee ratastoolis inimeste majade juures või miks ei suudeta pakkuda piisavalt teenuseid erivajadusega inimeste toetamiseks nende kodudes.

Mõte tegelda lastega tekkis kooliaja kogemuste mõjul. Olin algklassides kõige väiksem ning kiusamine ei läinud minust mööda. Seetõttu pidin õppima olema enesekindel ja ennast toetama, et ma ei paistaks nõrgana ning mind ei julgetaks kiusata. Teisedki õpilased kogesid koolikiusamist, mille ajendiks oli sageli välimus või perekondlik taust. Õnneks oli meie koolis sotsiaalpedagoog laste seas väga populaarne. Nägin, kuidas nooremad õpilased vahetundides tema kabinetti kogunesid, et oma muresid pihutada või lihtsalt koolielust rääkida. Innustav oli näha, kui hea meelega õpilased sotsiaalpedagoogi poole pöördusid ning kuidas ta nende soovide ja mõtteid arvesse võttis.

Lõpuks jäid siiski peale erivajadusega inimesed, sest tundsin, et minu iseloom, võimed, oskused ja elukogemused sobivad kõige paremini töötamiseks just selle sihtrühmaga. Tundsin, et see on valdkond, kus mina saan klientidelt õppida ning nemad minult.

Klientide õpihimu ja vaprus

Alustanud tegevusjuhendaja tööd AS Hoolekandeteenused Tartu Kaunase Kodus, sain kinnitust, et olin valinud õige valdkonna. Minu ülesanne oli toetada ja juhendada intellektipuudega ja vaimse tervise probleemidega inimesi nende igapäevases elus ja tegeleda neid arendavate tegevustega.

Kogesin, et intellektipuudega inimesed on õpihimulised ja valmis vaeva nägema uute oskuste omandamiseks. Vaimuhaigusega võitlejad on aga vaprad, kuna suudavad kohaneda väga keerulise ja elu muutva haigusega. Õppisin klientidelt, kui oluline on väärtustada elu, igast võimalusest kinni haarata ja oma eesmärkide nimel vaeva näha.

Tänu erihoolekandeteenustele õpivad erivajadusega inimesed elama oma puude või haigusega, omandavad oskusi ja teadmisi iseseisvaks eluks ning saavad nii võimaluse tunda ennast ühiskonna vääriliku liikmena.

Teenused aitavad vähendada kliendi lähedaste hoolduskoormust ja pidevat muret oma pere liikme pärast, nii jaksavad lähedased olla rohkem inimlikuks toeks. Erivajadusega inimeste iseseisvalt elama õpetamine on oluline kogu ühiskonnale. Sellest, kui erivajadustega inimesed õpivad omal jõul toime tulema, leiavad jõukohase töö ning teenivad ise elamiseks raha, võidame me kõik. Paljud kutsealad saavad juurde töökäsi.

Õppisin töötajate tööalast toetamist

Pärast kaheaastast töötamist avanes mul võimalus kandideerida oma asutuse vanemtegevusjuhendajaks. Haarasin sellest kohe kinni ja osutusingi valituks! See samm andis juurde väga palju enesekindlust ja julgust. Väikese meeskonna juhina sain panna proovile kõrgkoolis ja tegevusjuhendaja töös saadud teadmised ja oskused.

Mulle on alati meeldinud uued väljakutsed. Astusin Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppesse. Uuesti õppima asudes oli mul ka eesmärk: tahtsin arendada oma juhtimis- ja meeskonnatöö oskusi.

Vanemtegevusjuhendajana korraldan teiste tegevusjuhendajate tööd ja vastutan selle eest. Teenus, mida me erivajadustega inimestele pakume, peab olema kvaliteetne. Tahtsin olla juht, kes hoolitseb töötajate heaolu eest, arvestab asutuse tööd korraldades töötajate ettepanekute ja arvamustega ning on küll nõudlik, kuid ka toetav. Tahtsin, et kõik oleksid oma tööga rahul, hea ettevalmistusega ja motiveeritud tegema head tööd. Õpingute ajal oli minu jaoks üks olulisemaid teemasid sotsiaalvaldkonna töötajate tööalane toetamine ning sellest kasvas välja ka minu magistritöö.

Magistriõpingud olid silmiavavad. Õpingsukaaslased olid tulnud eri valdkondadest. Ühised arutelud seminarides ja teiste arvamuste kuulamine aitas näha sotsiaaltööd

laiemalt ning sügavamalt mõista ka oma valdkonda.

Enne magistriõpinguid toetusin igapäevatöös eelkõige enda ja kolleegide headele kogemustele. Nüüd sotsiaaltöö magistrina kasutan teadlikumalt teoreetilisi teadmisi ja teaduslikult tõendatud meetodeid ning jagan neid ka kolleegidega. Eestis on sotsiaaltöö alles kiire arengu järgus. On väga tähtis, et sotsiaaltöö tulevikku kujundavaid otsuseid teeksid haritud ja avara silmaringiga sotsiaaltöötajad, kes tunnevad teooriaid, kuid ei kaota uuendusi tehes ja teiste maade praktikaid Eestisse tuues kriitilist meelt.

Hirmul on suured silmad

Toon näite oma igapäevatööst. Meedia vahendusel on kõik kuulnud, et suurte hooldekodude elanikud pannakse elama tavalistesse linnamajadesse, kuid väga vähe on selgitatud, miks luuakse hooldekodude asemele väikesi kodusarnased üksusi. Hirmul on suured silmad, inimestel on palju eelarvamusi ning nende kummutamine on põnev väljakutse, millega saab hakkama ainult väga hea ettevalmistusega sotsiaaltöötaja.

Peamine on aidata inimestel mõista, et meil kõigil on ühesugused inimõigused. Nagu me kõik, nii tahavad ka erivajadusega inimesed ise oma elu korraldada või vähemalt selles kaasa rääkida, elada loomulikus keskkonnas, tegelda meelepäraste asjadega. Sellistes muutustes osalemine ja arengule kaasa aitamine on hea võimalus ennast proovile panna ja kujundada Eesti sotsiaaltöö tulevikku.

Hea kolleeg ja Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees Helmen Kütt ütles Narvas üleilmse sotsiaaltöö päeva tähistamisel väga lihtsalt ja täpselt: „Sotsiaaltöö on kõige ilusam töö, aga see on ka kõige raskem töö”. Sotsiaalvaldkonnas töötamine pakub korraga nii suuri väljakutseid kui ka piiramatuid võimalusi eneseteostuseks.

Sotsiaaltöö võlu on võimaluste rohkuses

Kaia Veltmann

sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magister

Oma koha leidmine tööelus on protsess ja aeg-ajalt tekkivaid ümberhindamishetki ei tasu karta.

Hea sotsiaaltöötaja eelduseks peetakse pingetaluvust, sallivust, koostöövõimet, empaatiat. Loetelu saaks veel jätkata ja siit võib tekkida ettekujutus, nagu ei tohiks ükski gümnaasiumilõpetaja ilma nende omadusteta mõeldagi sotsiaaltöö õppimisest.

Tegelikult aitab õppimine neid omadusi arendada. Arvan, et sotsiaaltööd ja sotsiaaltöötajat iseloomustavadki pidev õppimine ja edasi liikumine. Selles peitub sotsiaaltöö kõige suurem võlu. Uued seadused, uued töömeetodid ja kliendid muudavad sotsiaaltöö äärmiselt dünaamiliseks tegevusalaks, mida on raske lühidalt ja kõikehõlmavalt kirjeldada. Katsun oma kogemustest lähtudes seda mõnevõrra teha.

Huvi ärkas lapsepõlves

Ma ei mäletagi ühte kindlat põhjust, miks otsustasin õppida sotsiaaltööd. Tean ainult seda, et see mõte ja soov on mind saatnud alates 14. eluaastast. Kui olin kuue- või seitsmeaastane, siis veetsin ühe suve maal vanaema juures. Ta töötas hooldekodus ja hoolitses selle eest, et kokkadel oleks, millest hooldekodu elanikele süüa teha. Olin palju aega köögis, aitasin töötajatel söögisaalis laudu katta. Eriti meeldis mulle viia sööki elanikele, kes toast väljas ei käinud. Algkoolis ja põhikoolis olin vabatahtlik ja tugipilane. Seda lugu kirjutasin vaatasin järele, et T.O.R.E. – Tugiõpilaste

Oma Ring Eestis – tegutseb siiani.

Ilus on mõelda, et varajane kokkupuude sotsiaaltööga mõjutas mu erialavalikut, sest toonased kogemused kandsid minu jaoks olulisi väärtusi. Sain inimestega suhelda, neid aidata ja samas midagi ka ise ära teha. Siis ma loomulikult oma tegevust niimoodi ei analüüsinud ja seetõttu oli sotsiaaltöö õppimine pigem tunnetuslik kui teadlik valik. Isegi juhul, kui oleksin teinud kaalutletud otsuse, ei oleks minu valik saanud põhineda täielikul informatsioonil. Sotsiaaltöö eeldab rohkemat kui üksnes tahet inimesi aidata ja selle tulemused ei ole alati nii käega katsutavad nagu kätte toimetatud toit.

Juba sisseastumisintervjuu mõjus kainestavalt, avades sotsiaaltöö sisu rohkem, kui ma ise sellel hetkel näha oskasin. Mäletan tunnet, et ma ikka üldse ei tea, kuhu olen sattunud. Võib-olla oli asi selles, et ma ei osanud ette kujutada, kui palju töövõimalusi avaneb sotsiaaltööharidusega inimesel. Alles tudengina bakalaureuse teisel aastal hakkasin hoomama sotsiaaltöö tegelikku mõõdet.

Lapsed ja noored või tervishoid

Bakalaureuseõppe ajal ja järel tegelesin laste ja noortega, sest see sihtgrupp tundus olevat kõige õigem ja erilisem. Muid töösuundi ja võimalusi ma alul ei näinudki.

Esimese erialase töökoha sain 2007. aasta jaanuaris: olin ühe Tartus elava lapse tugiisik ja tegin seda tööd peaaegu kaks aastat. Sain selle töö juhuslikult kursusekaaslase vahendusel ja haarasin võimalusest kinni. Algul ma ei kujutanud ette, kui palju hakkab töö minu elu mõjutama ega teadnud, milliseks kujuneb minu tavaline tööpäev, kuid soov töötada lastega oli nii suur, et otsustasin end proovile panna. Tugiisik on seotud kogu perega, väga oluline on kõigi asjaosaliste omavaheline sobivus, mitte ainult tugiisiku ja lapse/noore vaheline klapp. Õnneks tekkis mul perega hea kontakt. Oleme tänaseni sõbralikes suhetes ja elame kaasa üksteise elus toimuvale.

Bakalaureuseõppe ajal olin vaatluspraktikal Tartu Ülikooli Kliinikumi lastekliinikus. Osaluspraktika tegin TÕ Kliinikumi täiskasvanuid ravivates haiglates (närv-, sise-, kopsukliinikus jm). Praktikate käigus süvenes huvi töö vastu kliinikumis, sest nägin, kui huvitav ja oluline see on. Just tänu praktikale sain aru, et ka täiskasvanutega töötamine võib olla põnev ja oluline.

Juba töökeskkond oli huvitav, kõik see, mis tervishoiuasutuses toimub, suhtlemine arstidega jne. Soovisin toetada ootamatult haiglasse sattunud inimesi, kes vajasid oma terviseprobleemist tingitud murede lahendamiseks informatsiooni ja abi, et suhelda teiste haiglate, kohalike omavalitsuste, hooldekodude, aga ka oma pereliikmete ja sõpradega. Nägin sotsiaaltöö tegelikkust ning arutlesin oma praktikajuhendajatega palju koolis õpitu teemadel.

Tahtsin väga saada tervishoiu sotsiaaltöötajaks, aga kuna haiglas vaba töökohta polnud, asusin pärast õpinguid tööle juhendajana laste ja noorte päevakeskuses. Töötasin päevakeskuses kolm aastat. Töö oli üsna pingeline. Tegelesin kuni 15aastaste õpilastega koolipäevale järgnenud ajal, korraldades nii kodutööde tegemist kui ka vaba aja veetmist.

Siis sain ootamatult oma kliinikumiprak-

tika juhendajalt pakkumise tulla temale kolleegiks. Olin sellest kaua unistanud ja nüüd kukkus see töö mulle ise süle!

Magistriõppe kasulikkus

Olin unistanud nii tööst kliinikumis kui ka lastega, käinud praktikatel ja lugenud erialast kirjandust, kuid alles töötades sai selgeks, et nende töömaailmade tegelikkusest polnud mul siiski õiget ettekujutust. Iga töökoht kujunes suureks väljakutseks.

Otsus magistriastmes edasi õppida sündis eelkõige soovist teha paremini oma erialast tööd. Enne olin veel n-ö peaga pilvedes, magistriõpingute ajal teadsin juba rohkem endast ja oma erialast.

Tunnen, et just magistriõpe tegi minust sotsiaaltöötaja. Ma ei usu, et ilma sotsiaaltööd õppimata oleksin sellele erialale omaste väärtuste kandja. Õpingud on minusse süstinud ideid, mida viin ellu ka eraelus.

Kuid ka kõik varasemad valikud tunduvad loogiliste sammudena ja on olnud minu arengus väga vajalikud. Mõnikord ei saabugi selgus enne, kui see või teine samm on astutud. Seetõttu ei tasu karta, kui on vaja oma õppesuund või eriala valik uuesti läbi mõelda või suisa eriala vahetada.

Erialane õpe ja tööelu on minu puhul omavahel nii läbi põimunud, et üpris raske on oma otsuseid, valikuid ja nende tagamaid tagantjärele analüüsida. Tean, et kõik otsused on suures plaanis olnud vajalikud. Niimoodi see tõenäoliselt käibki: esimesi samme tehes ei pruugi nende taga olla suurt enesekindlust, sest see saabki tulla alles hiljem.

Pigem teekond kui sihtpunkt

Praegu töötan Eesti Töötukassas, tegelen vähenenud töövõimega inimestega. Tunnen, et kõik varasem on olnud justkui ettevalmistus siin töötamiseks, ja see töö toob kiiresti välja kohad, kus pean end täiendama. Nii on see olnud ka mu varasematel töökohtadel.

Töörukassas on moodustunud erineva elu- ja töökogemusega inimestest tugev meeskond ning selle liige olla on hea. Olen siin töötanud 1,5 aastat ja tunnen aina enam, et olen taaskord õiges kohas.

Arvan, et oma koha leidmine tööelus ongi protsess ja aeg-ajalt tekkivaid ümber-

hindamishetki ei tasu karta. Olen kuulnud inimestelt lugusid, kuidas nad on vahepeal õppinud või töötanud hoopis teises valdkonnas, kuid hiljem oma esialgse eriala juurde tagasi pöördunud. Sotsiaaltöö on kindlasti üks neist erialadest, mis on pigem teekond kui kindel sihtpunkt. **S**

Iga inimese jaoks on kuskil õige amet

Karis Reilent

sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magister

Individuaalse nõustamise parim osa on kindlasti koostöös kliendiga lahenduseni jõudmine.

Kümme aastat tagasi poleks ma julgenud isegi unistada, et töotan kunagi Tartu Ülikoolis karjäärinõustajana. Ometi on sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õpingud mind just siia toonud. Sellel teel on olnud õnne ja häid juhuseid, aga ka rohkesti eesmärgistatud tegutsemist ja visa tööd. Tähtis on aga see, et saan iga päev teha tööd, kus päriselt tunnen, et panustan ühiskonda ning inimeste aitamisse.

Eriala valik

Gümnaasiumis oli minu lemmikaineks ühiskonnaõpetus, sest see tundus olevat kõige elulisem ja praktilisem. Mäletan, et eriti huvitavad olid riigi valitsemisega seotud teemad, seetõttu oli üheks võimalikuks edasiõppimise valikuks avalik haldus. Samal ajal olin oma kodukoha noortekeskuse üks aktiivsemaid liikmeid. Korraldasime üritusi, laagreid ja noorsoovahetusi koos teiste noortekeskustega Eestis, käisime ka ise välismaal

ja võõrustasime välismaalasi. Tundsin, et ka noorsootöö võiks olla see, millega võiksin tegeleda. Kui jõudis kätte ülikooli astumise aeg, jäi siiski kaalukausile Tartu Ülikooli sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala. Lootsin, et see avab tulevikus laiemad võimalused tööturul. Nüüd, 12 aastat hiljem võin öelda, et ma ei ole pidanud pettuma.

Kahtlustest saab üle

Nagu paljusid teisi esmakursuslasi, vaevasid ka mind esialgu kahtlused. Kas ma valisin õige eriala? Miks pean õppima majanduse aluseid ja õigusteadust, kui tuln õppima sotsiaaltööd? Miks peab sotsiaaltöötajaks õppides nii palju ingliskeelseid artikleid lugema ja ettekandeid tegema? Nüüd tean, et kõik need ja paljud teised küsimused on täiesti normaalne osa ülikooliellu sisseelamisel. Gümnaasiumis õppimine ja ülikoolis õppimine on eri asjad: ülikoolis vastutab

tudeng oma heaolu ja õppeedukuse eest ise. Üldjuhul ei tuleta keegi meelde, et homseks on vaja lugeda 15leheküljeline ingliskeelne teadusartikkel ja et järgmiseks nädalaks tuleb leida bakalaureusetöö teema ja juhendaja. Teisalt on selline vabadus ning võimalus oma elu planeerida ja ise valikud teha noore inimese jaoks ääretult põnev ning vajalik. Ka eriala valikus kahtlemine on täiesti normaalne, seda enam, et otseselt sotsiaaltöõga seotud aineid on esimesel kursusel üsna vähe. Esimesele ülikooliaastale tagasi mõeldes võin öelda, et ka majanduse- ja õigusteaduse alased teadmised on hilisemas elus kasuks tulnud. Nüüd oskan soovitada, et valitud erialas kahtlemise korral tasub suhelda ülikooli karjäärinõustajaga, sest üheskoos on lihtsam jõuda selgusele, kas anda endale veel aega erialasse sisseelamiseks või tuleks tõepoolest õppekava vahetada. Karjäärinõustaja aitab näha pikemat perspektiivi ning seda, millised on pärast lõpetamist võimalused tööturul. Selgem pilk tulevikule motiveerib paljusid tudengeid õpinguid jätkama.

Palju kasu sotsiaaltöö õpingutest

Astusin ülikooli ning selgus, et tõeline valikute tegemine oli alles ees. Esmajoones tuli valida peaeriala ja kõrvaleriala. See, et sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika jääb peaerialaks, oli selge juba ülikooli astudes. Kõrvalerialaks sai sotsioloogia. Paljud kursusekaaslased valisid kõrvalerialaks psühholoogia, mis on sotsiaaltöõga tihedalt seotud ning samuti loogiline valik. Arvan, et just sotsioloogia õpetas mind nägema asju laiemalt, kriitiliselt mõtlema ja analüüsima. Teadmisi ja praktilisi oskusi eri uurimismeetoditest ja andmete analüüsist on mul hiljem tööelus korduvalt tarvis läinud.

Iga sotsiaaltööd ja sotsiaalpoliitikat õppiv tudeng leiab end tõenäoliselt varem või hiljem mõtlemast, millise sihtgrupiga ta

võiks tulevikus töötada. Õnneks oli nii bakalaureuse- kui ka magistriõpingute jooksul võimalus erinevates asutustes praktikal käia. Nii sain ülevaate kohaliku omavalitsuse ja haigla sotsiaaltööst ning kolme kooli sotsiaalpedagoogi tööst. Lisaks olid koos kursusega õppekäigud hoolekandeaustustesse ning seminarides käisid oma tööst rääkimas mitmed praktikud. Hiljem on mul tööturul praktikakogemustest väga palju kasu olnud.

Tööandjad hindavad kõrgelt seda, kui sotsiaaltöötaja tunneb ka teisi süsteeme, näiteks kohalikku omavalitsust, haiglat, kooli, töötukassat, sest koostöö nende asutustega on mõõdapääsmatu.

Minu bakalaureuseõpingute kohta võib kasutada vanasõna „alguses ei saa vedama, pärast ei saa pidama”. Kaitsesin lõputöö suurepäraselt ja tundsin, et alles nüüd hakkas asjadest aru saama ja enne erialasele tööle minekut on vaja veel palju õppida. Samal ajal hoidsin silma peal tööturul ja nägin, et magistrikraad on oluline. Tõenäoliselt kannustasid mind ka ambitsioonikus ja teadmishimu.

Nõustamis- ja võrgustikutöö kogemus töötukassast

Kui olin poolteist aastat magistrantuuris õppinud, soovitas kursusekaaslane kandideerida töövahenduskonsultandi ametikohale. Töötud ja töövõimelised täiskasvanud oli siiani olnud ainuke sihtgrupp, kes ei olnud minu mõtetest väga tõsiselt läbi käinud. Kuna aga selleks hetkeks oli kindel, et ma pigem ei töötaks laste ega eakatega, siis otsustasin proovida ja 2010. aastal alustasingi tööd töötukassas. Kui meenutada, siis 2009. ja 2010. aastad oli majanduskriisi tippaeg, töötus oli suurem kui kunagi varem. Huvitav võrdlus: aastal 2010 oli mul ühe kliendi nõustamiseks aega 3–5 minutit, neli aastat hiljem juhtumikorraldajana töötades vajadusel kuni üks

tund. Kindlasti on suur osa selles muutuses töötuse vähenemisel, kuid ka töötukassa organisatsioonina on väga palju muutunud ja arenenud. Praeguses töötukassas mõistetakse professionaalse nõustamise olulisust.

Tänu oma erialasele ettevalmistusele ja sellele, et viisin magistrantuuris läbi seminare bakalaureusetudengitele, anti mulle töötukassas võimalus oma põhitöö kõrvalt õppida sisekoolitajaks. Töenäoliselt oli see üks elumuutvamaid kogemusi, sest sain veelgi põhjalikumalt tutvuda nõustamismetoodikatega. Minu ülesandeks sai koos sisekoolitajate meeskonnaga koolitada töötukassa nõustajaid üle Eesti. Koolitaja töö on väga intensiivne ja seda tehes tuleb anda endast rohkem kui maksimum. Teisalt olen kõige positiivsema laengu saanud alati just toredatest koolitusgruppidest. Samaaegselt sisekoolitustega olin aastatel 2013–2014 töötukassas ka juhtumikorraldaja. Kliendid on väga erineva tausta, võimekuse ja motivatsiooniga ning nende tööle aitamiseks tuleb juhtumikorraldajal teha võrgustikutööd kohalike omavalitsustega, lähedastega, tööandjatega, erinevate MTÜdega jne. Juhtumikorraldaja töö nõuab töötajalt empaatiavõimet, kannatlikkust, leidlikkust ja oskust näha laiemat pilti. Kõige kõvemaks pähklikks olid minu jaoks selles töös kindlasti n-ö sundkliendid, kes ei olnud motiveeritud koostöös juhtumikorraldajaga lahendusi leidma. Teisalt oli kliente, kelle elurõõm ja motivatsioon tööle minna oli vaatamata mitmetele takistustele ja terviseprobleemidele väga suur.

Karjäärinõustaja ülesanded

Töötukassas töötades õppisin ja arensin ka inimesena. Sealt saadud rikkalike nõustamis- ja võrgustikutöö kogemustega jõudsin 2014. aastal tagasi Tartu Ülikooli, kus töötan karjäärinõustajana. Tundsin, et saan oma nõustamisoskusi veelgi paremini

rakendada, töötades noortega, kes tulevad nõustamisele vabatahtlikult. Minu põhitöök ongi üliõpilaste nõustamine ja koolitamine. Nõustamine on enamasti seotud eriala valiku või vahetamisega, välistudengid otsivad abi töö- või praktikakoha leidmisel. Koolitusseminarid on peamiselt tööturuteemadega seotud, kuid olen teinud ka esinemisoskuste koolitusi ja suhtlemistreeninguid tuutoritele ehk üliõpilasnõustajatele. Vajadusel korraldan seminare, kus tööandjad saavad end ise üliõpilastele tutvustada. Olulise osa tööst moodustab nõustamisvõimaluste tutvustamine nii üliõpilastele kui ülikooli töötajatele. Seda arvestades on palju tegemist koostöösuhete loomise ja arendamisega nii teaduskondade, instituutide kui ka tudengiseltsidega.

Aasta tagasi emaks saades arvasin, et paar aastat pühendun perele, kuid tänaseks olen juba osaliselt tagasi tööl, tegelen karjäärinõustamisega Johannes Mikhelsoni Keskuses. Tulevikus jätkan kindlasti oma endisel töökohal Tartu Ülikoolis, kuid praegu on projektipõhise nõustamise eeliseks väike koormus ja paindlik ajagraafik. Individuaalse nõustamise parim osa on kindlasti koostöös kliendiga lahenduseni jõudmine. Tänuolikkus kliendi silmades on parim tagasiside, see annab energiat teha oma tööd rõõmuga.

Lai töökohtade valik

Inimese tööelu kestab mitukümmend aastat ning kuna ühiskond ja ka enda huvid muutuvad, võidakse selle aja jooksul korduvalt suunda või eriala vahetada. Tartu Ülikoolist saadud sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika alane haridus võimaldab vastu võtta väga palju põnevaid väljakutseid tööturul nii avalikus kui ka äri- ja mittetulundussektoris. Võimalike töökohtade valik on lai, alustades kohaliku omavalitsuse või sotsiaalteenuseid pakkuva MTÜ sotsiaaltöötajast kuni sotsiaalministeeriumi ametnikuni ja miks mitte isegi

ministrini. Sotsiaaltöö eriala vilistlasi võib leida koolides, lasteaeades, haiglates, haigekassas, töötukassas, Rajaleidja keskustes. Aga neid tegutseb ka erasektoris näiteks personalitöötajana, koolitajana, arendusjuhina, ja veel paljudes teisteski ametites. Ennast

arendades ja juurde õppides on võimalused avarad ning tööpuudust pole kindlasti karta. Olen tohutult tänulik oma õppejõududele ja juhendajatele, tänu kellele on mul niivõrd põnevad kogemused ja rahulduspakkuv töö. **S**

Minu teekond sotsiaaltööni ja sealt edasi

Mariliis Raidma

sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magister

Töö kohalikus omavalitsuses hõlmab kõiki inimese jaoks olulisi valdkondi ning on suunatud kindla paikkonna arendamisele.

Haridus on mulle alati olnud väga tähtis. Sotsiaaltöö õpingud on aidanud jõuda sinna, kus täna olen. Sotsiaaltööni jõudsin tänu Tartu Ülikooli Pärnu kolledžile, kus õppisin sotsiaaltöö rehabilitatsiooni korralduse erialal. Seejärel lõpetasin Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppekava.

Keskkooli lõpetades ei teadnud ma, kelleks tulevikus saada tahan ja millist eriala tuleks õppida. Ülikooli minnes polnud sotsiaaltöö minu esimene valik. Tartu Ülikoolis hakkasin õppima hoopis riigiteadusi, kuna kindlalt teadsin vaid seda, et soovin töötada avalikus sektoris. Kolme aastaga läbisin pea kogu riigiteaduste õppekava, lõpetamine jäi toppama lõputöö kirjutamise taha. Mõtlesin, mis saab edasi. Võimalused olid nagu need olid: olla aasta kodus ja pühenduda lõputöö kirjutamisele, asuda tööle või siis õppida veel midagi juurde.

Esimene variant ei olnud mõistlik, erialase töö leidmine tundus aga võimatu. Ma ei

teadnud, mida täpselt teha tahan, millega üldse hakkama saaksin ning CVs ei olnud midagi ette näidata. Seega otsustasin uuesti õppima asuda. Selleks et õige eriala valida, uurisin kõikvõimalikke koole ja erialasid. Püüdsin mõelda, millist tööd võiksin tulevikus teha, ning jõudsin selleni, et minu tööandja võiks olla kohalik omavalitsus. Töö kohalikus omavalitsuses tundus minu jaoks huvitav eelkõige seetõttu, et siin tegeldakse kõigi inimese jaoks oluliste valdkondadega ning arendatakse ühte kindlat paikkonda. Kaalusin, millise kompetentsiga töötajaid kohalikes omavalitsustes vajatakse, milline eriala mulle võiks meeldida ja millega ma ka hakkama saaksin.

Suur tänu TÜ Pärnu kolledžile

Sõelale jäi sotsiaaltöö. Kõigist sotsiaaltööd õpetavatest koolidest tundus kõige sobivam Tartu Ülikooli Pärnu kolledž ja sealne sotsiaaltöö ning rehabilitatsiooni korralduse

õppekava. Mulle meeldis see, et õppekava oli nii mitmekülgne, lisaks sotsiaaltöö õppeainetele olid selles kohustuslikud ka mitmed ettevõtluse ja turismiga seotud ained. Leidsin, et isegi siis, kui otsustan, et sotsiaaltöö pole minu jaoks, omandan ikkagi teadmisi ja oskusi, mida elus võib vaja minna. Keegi minu lähikonnast ei saanud aru, miks ma pean just Pärnus õppima, kuid mulle endale tundus see ainuõige valikuna. Kuigi Pärnu linn oli mulle täiesti võõras, sain ruttu aru, et sealne õhkkond sobib mulle. Ka kolledž sai kiiresti armsaks.

Õppeprotsess erines seni kogetust. Esimese semestri tunniplaani koormus algul lausa ehmatas. Ehmatusest sain siiski kiiresti üle, kuna see, et päevad ja nädalad olid nii tihedad, motiveeris õppimist tõsiselt võtma. Tagantjärele pean seda väga õigeks, et kolledžis oli kahel esimesel aastal koormus suurem ning kolmandal aastal oli rohkem vaba aega lõputöö jaoks.

Kolledžis pidid üliõpilased väga palju koostööd tegema, sest kõik suuremad kodutööd valmisid meeskonnatööna. Ja kogutud teadmisi tuli teistele alati esitada ettekande vormis. Meeskonnatöö ja oma teadmiste jagamise oskus on tööturul hakkama saamiseks väga olulised.

Pärnu kolledžis õpitust on minu jaoks kõige suurema väärtusega asutuste külastused ja erinevad praktikad, just need andsid julguse ise tööturule siseneda. Õnneks vedas mul väga ka praktikajuhendajatega, kes püüdsid näidata, kui suured on sotsiaaltöö tegelikud võimalused.

Esimene praktikakoht oli Võru maavalitsuses, kus mind juhendas Pille Liblik. Kahe nädalaga sain väga palju teadmisi juurde ning esimese kogemuse sellest, millised tööülesanded mulle sobivad ning millised mitte. Praktika käigus puutusin esimest korda kokku ka Misso vallaga: andsin Misso koolis karjäärinõustamise tundi.

Juhuslikult Misso valda

Teine praktika kestis juba terve kuu. Sõmerpalu vallavalitsuses oli minu juhendajaks Helen Metsma. Sõmerapalus sain väga hea ülevaate sellest, mida tähendab sotsiaaltöö kohalikus omavalitsuses. Ja jälle sattusin ka Misso valda, kui külastasin Misso kooli õpilaskodu. Kuu aega praktikat muutis minu jaoks paljutki ja omavalitsuse sotsiaaltöö sai hoopis selgemaks.

Misso vallavalitsus otsis sel ajal avaliku konkursiga sotsiaaltöötajat. Praktika alguses ei mõelnud ma, et võiksin sellele kohale kandideerida. Kui aga praktika lõppedes ilmus taas Misso valla töökuulutus, siis julgustas juhendaja mind konkursil osalema.

Kolmandat korda sõitsin Misso valda juba tööintervjuule ning järgmisel päeval asusin tööle. Ilma praktilal saadud kogemusteta ei oleks ma kuidagi julgenud juba teise õppeaasta lõpus sotsiaaltöötaja kohale kandideerida.

Tööl sain kasutada kõiki kolledžis ja praktikatel kogutud teadmisi, kuid paljusid asju tuli muidugi juurde õppida. Seepärast otsustasin oma õpinguid jätkata. Tartu Ülikooli magistriõpe andis mulle omakorda tohutult palju uusi teadmisi ja avardas silmaringi. Tundsin, et sain oma praktilised oskused siduda teoreetiliste teadmistega. Ehkki magistriõpingud nõudsid pingutust ning vaeva, siis kõik positiivne, mis sellega kaasnes, korvas selle kordades.

Nüüdseks olen Misso vallavalitsuses töötanud ligi kuus aastat. Olen kokku puutunud igasuguste probleemide ja olukordadega. Misso on väike vald Võrumaal, Tallinnast vaadates on see Eesti kaugeim nurk Läti ja Vene piiri ääres. Elanikke on vallas pisut üle 600. Elu käib siin omas rütmis ning tahes tahtmata on siingi sotsiaalprobleeme, millega on vaja pidevalt tegeleda. Valla väiksele elanike arvule vaatamata peame pakkuma samu teenuseid ja abi nagu kõik teisedki omava-

litsused. Minu töö ei ole kunagi piirdunud kitsalt sotsiaalvaldkonnaga, see on alati olnud seotud ka hariduse, noorsootöö, ettevõtluse, projektijuhtimise ja kogukonnatööga. Selleks et kogukonnas mingeid muutusi ellu viia, tuleb kõik võimalused ära kasutada ning seetõttu on väikese omavalitsuse töötajad alati multifunktsionaalsed.

Aastate jooksul on mu roll vallas muutunud. Alustasin Missos sotsiaaltöötajana, kes pidi igas olukorras olema valmis tegutsema. Ja eks ma siis tegingi kõike, mida vaja. Ühel hetkel ei tundunud enam mõistlik, et olen korraga nii sotsiaaltöötaja, autojuht kui avahooldustöötaja. Õigem oli tööle võtta inimene, kes hakkas osutama kodu- ja sotsiaaltransporditeenust. Mina sain keskenduda teistele ülesannetele.

Pärast 2013. aasta valimisi lisandus uusi kohustusi: nimelt valiti mind vallavalitsuse liikmeks ning vallavanema kohusetäitjaks. Samuti hakkasin tegelema noorsootööga ning sain MTÜ Misso Avatud Noorteclubi juhatuse liikmeks. Kõige suurem

muutus toimus siiski 2017. aasta veebruaris, kui mind valiti Misso vallavanemaks.

Keerulisel ajal uues ametis

Uuel ametipostil olen olnud kaks kuud. Endiselt täidan ka sotsiaaltöötaja ülesandeid, kuid samas pean vastutama selle eest, et vallas kõik laabuks. Kuna käimas on kohalike omavalitsuste ühinemise ettevalmistus, siis on teadmatust ja segadust väga palju. Hetkel ongi minu kõige olulisem ülesanne säilitada vallas stabiilsus ning püüda selle poole, et muutused oleksid ikka positiivsed.

Minu teekond sotsiaaltööni ja Misso valda algas Tartu Ülikooli Pärnu kolledžist. Sealt on jäänud parimad mälestused ning sellest koolist rääkides oskan välja tuua ainult head. Ka sõpradel-tuttavatel olen soovitanud Pärnusse õppima minna. Saan ainult kiita kõiki häid õppejõude ja töötajaid, kes on Pärnu kolledži teinud täpselt selliseks nagu see on. Suur tänu ka suurepärasele praktikajuhendajatele Pille Liblikule, Helen Metsmale ja Tõnis Vaigule. **S**

Julgus aitab edu saavutada

Marten Aluste

rakenduskõrghariduse õppekava lõpetaja

Suurte tegude tegemiseks on kindlasti vaja teha koostööd. On ülimalt oluline, et inimene ei oleks oma tööd tehes üksi.

Astusin Tartu Ülikooli Pärnu kolledžisse õppima sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korraldust 2013. aastal. Tegelikult ei teadnud ma sotsiaaltööst mitte midagi. Teadsin ainult, et see eriala sobib inimestele, kellele meel-

dib suhtlemine ning kes on oma loomult abivalmid.

Pärnu Kolledžis märkasin otsekohe, et õppetöö toimub väga sõbralikus ja avatud keskkonnas. Õppejõud olid tudengite suhtes

ülimalt vastutulelikud ning kolledži üliõpilasesindus tegutses selle nimel, et sisseastujad tudengieluga kenasti kohaneksid. Sotsiaaltöö ning rehabilitatsiooni erialal oli teiste erialadega võrreldes vähem õpilasi ja see võimaldas õppejõududel läheneda tudengitele individuaalselt. See soodustas ka lähedasemate suhete kujunemist kursusekaaslaste vahel. Mõlemad tegurid tulid sotsiaaltööhäraduse omandamisel kindlasti kasuks.

Projektid andsid kogemusi

Üks suur Pärnu kolledži tugevus oli kindlasti praktiline lähenemine õppetööle. Kolme õppeaasta jooksul olin praktilal mitmes sotsiaaltöö asutuses ning tänu sellele sain ülevaate nii kohaliku omavalitsuse sotsiaaltööst, haiglasotsiaaltööst kui ka klienditööst erivajadustega inimestega. Lisaks oli mul võimalus läbi viia koos kursusekaaslastega mitmeid sotsiaalsuunitlusega üritusi ja projekte. Neist oli kahtlemata kõige olulisem sotsiaalne teavituskampaania „Inimene on inimene”. Selle projekti eesmärk oli suurendada avalikkuse teadlikkust sotsiaalsetest probleemidest. Projekti raames korraldati Pärnu linnas sotsiaalseid eksperimente, mille põhjal valminud videoklipid olid kampaania sõnumikandjad. Projekt andis mulle projekti kirjutamise ning meeskonnatöö kogemusi. Üks põhilisi teadmisi, mida Pärnu kolledžis omandasin, oligi see, et suurte tegude tegemiseks on kindlasti vaja teha koostööd. Sotsiaaltöös on minu arvates ülimalt oluline, et inimene ei oleks oma tööd tehes üksi.

Esimene töökoht puuetega laste päevahoius

Teisel õppeaastal üritasin sotsiaaltöö õppimise kõrvalt juba ka selles valdkonnas tööd leida. Esimene võimalus tekkis mul MTÜs Eliise Puhkusepesa, kui nägin kolledži meililistis töökuulutust, kus otsiti kasvatajat sügava ja raske puudega laste päevahoidu. Esialgu oli

töö nädalavahetusesti ning leidsin, et kooli kõrvalt oleks see ideaalne koht, kus omandada kogemusi ühe sotsiaaltöö sihtrühmaga ning teenida veidi taskuraha. See oli minu esimene tööalane kokkupuude erivajadustega inimestega ning alguses kaasnesid sellega ka mõned hirmud. Ajapikku õppisin oma hirmudega paremini toime tulema ning säilitama stressirohkes olukorras külma närvi.

Kui Eliise Puhkusepesa kolis Pärnu Lastekülla, hakati lastehoiuteenust pakkuma nädalaringselt ning osaaajaga töökohast sai täiskohaga töö. Sellel perioodil õppisin oma aega planeerima, sest koolis käimine oli siiski esmatähtis. Pärnu Lasteküla kolleegidega tutvudes tõesin, et inimesed, kelle tööks on teiste inimeste aitamine, ei võta seda tihti pelgalt tööna. See on elustiil, mille elamiseks peab inimesel olema sisemine kutsumus teha teistele inimestele head. Tundsin ka ise, et tõeline töö hakkas pihta alles siis, kui ma tõesti huvitusin nende inimeste heaolust, kellega ma töötasin. Elasin koos nendega üle nende ebaõnnestumisi ja halbu aegu, kuid tundsin ka rõõmu ja rahulolu, kui neil läks hästi.

Samal ajal kolledžis õpinguid jätkates innustasid mind alati kõige rohkem just kohtumised sotsiaaltööd tegevate inimestega. Kuulasin koos kursusekaaslastega alati huviga, kui nad jagasid oma isiklikke sotsiaaltöökogemusi. Need õpetasid mulle rohkem kui teoorialoengud (mis on kahtlemata samuti väga vajalikud). Kolledžis õppimise ajal oli minu suurimaks eeskujuks sotsiaaltöö lektor Valter Parve, keda me teiste tudengitega omavahel tihti sotsiaaltöö isaks nimetasime. Peale tema andis mulle palju julgust ja inspiratsiooni ka teine sotsiaaltöö lektor, Anu Aunapuu. Meeles on kohtumine tollal Pärnu maavalitsuses lastekaitse peaspetsialistina töötanud Marko Truuga, kelle juures olin hiljem ka praktilal. Minu jaoks on alati väga innustav olnud kohtumine sotsiaaltöö

meesspetsialistidega, sest on olnud hetki, kus tunnen ennast naiskolleegide seas veidi üksildasena.

Lõputöö vaimse tervise teenustest

Kui kätte jõudis lõputöö kirjutamise aeg, olin just olnud praktikal Pärnu haigla psühhiaatrikliinikus, kus asub Pärnumaa laste ja noorte vaimse tervise keskus. Seal oli minu põhiliseks mentoriks psühholoog ning keskuse projektijuht Toomas Kask. Mul tekkis suur huvi noorte vaimse tervise vastu ning seetõttu kirjutasin ka lõputöö sellest, kuidas on kohalikud omavalitsused rahul teenustega, mida vaimse tervise keskus Pärnumaa lastele ja noortele projekti raames on pakkunud. Tundsin, et ma ei kirjutanud seda tööd sahtlisse, sest tulemuste põhjal oli tõesti võimalik veenduda esmatasandi vaimse tervise teenuste vajalikkusest lastele ja noortele ning Pärnumaa omavalitsuste sotsiaaltöötajad on samal arvamusel.

Pärast kolledži lõpetamist töötasin edasi ühe sügava puudega tüdruku tugiisikuna ja hoidsin silmad lahti järgmise võimaluse ees, kus ennast erialaselt rakendada. Selline võimalus avanes 2016. aasta suvel, kui tuttav, kes töötas Pärnumaa laste ja noorte vaimse tervise keskus juhtumikorraldajana, saatis mulle töökuulutuse. Otsiti Eesti Töötukassa Pärnumaa osakonna juhtumikorraldajat, keda vajati seoses töövõimereformiga. Olin esialgu selle pakkumise suhtes üsna skeptiline, sest mul polnud erivajadusega tööealiste inimeste nõustamise kogemusi. Kandideerima julgustasid mind ümbritsevad inimesed, kes leidsid, et ma saaksin selle tööga suurepäraselt hakkama.

Töötukassa juhtumikorraldaja

Kui kandideerimisvoorud algasid, oli kohe näha, et konkurents on väga tihe, ning esialgu arvasin, et minu võimalus selles organisatsioonis tööd saada on üsna olematu. Samal ajal tutvusin töötukassa inimestega ning asutuse keskkonnaga ja mul tekkis suur tahtmine töötada just seal. Pärast grupitöö vooru, rollimängu ning vestlust Töötukassa Pärnumaa osakonna juhatajaga osutusi siiski valituks ning alustasin 2016. aasta oktoobris tööd töötukassa juhtumikorraldajana. Seda tööd teen siiani ning olen sellega väga rahul.

Minu tööks on toetada vähenenud töövõimega inimesi nende tööotsingutel, tehes seda koos inimese lähivõrgustikuga; toetada neid sobivate tööturuteenustega ning võtta vastu töövõime hindamise avaldusi, selgitades vestluse vormis välja inimese hinnangu oma tegevusvõimele. Tunnen, et just selliseks tööks on mind Pärnu kolledž ette valmistanud ja samas tunnen, et õpin rohkem uusi asju juurde kui kunagi varem. Mul on säilinud head koostöösuhted Pärnu kolledžiga ning praegu koolitab mind tööalase rehabilitatsiooni alal üks minu endistest õppejõududest Karin Kiis.

Tahan oma kogemuste põhjal julgustada just noori inimesi, kes ei ole kindlad, kas nad saavad olla edukad mõnes eluvaldkonnas, olgu selleks siis sotsiaaltöö või midagi muud. Ka mina pole alati olnud endas kindel, olen üle elanud mitmeid tagasilööke, kuid avastanud, et kõige olulisem on just suhtumine. Kogemusi ja oskusi on võimalik omandada, kuid igal inimesel on midagi, mis paneb ta silmad särama ning see saab lõpuks määravaks.

Sotsiaaltöötaja suunab tähelepanu lahendustele ja võimalustele

Gerly Kättmann

sotsiaaltöö bakalaureus cum laude

Minu töö võimaldab mul inimeste jaoks midagi tõesti ära teha, olla neile nende teekonnal toeks ja suunanäitajaks.

Olin varem õppinud koorijuhtimist Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias. Sotsiaaltööd läksin õppima soovist inimesena areneda. Valisin Tallinna Ülikooli, kuna sealne atmosfäär tundus tuttav ja kodune ning seal oli käinud ka mu õde. Õppekeskkond meeldis algusest peale. Meie kursus oli väga vahva, leidsin sealt sõbrad, kellega suhtleme siimaani.

Õpingute kõrvalt töötasin ülikooli kohvikus. Esialgu ma erialasele tööle ei kippunud, tugiisikuna sain oma ristsed praktika ajal. Nüüdseks olen sotsiaalalal tegutsenud ligi kaks aastat: olin Valkla Kodus tegevusjuhendaja-meister, veidi üle poole aasta olen töötanud erihoolekande- ja rehabilitatsiooniteenuseid pakkuvas MTÜs Heaolu ja Taastumise Kool. Allpool jagan õpingute ja töö ajal kogetut, et julgustada noori, kellel on plaanis siduda end sotsiaaltööga.

Hea oleks üks kindel suunaja

Tallinna Ülikool sobis *alma mater*'ina mulle väga, kuigi õppides ja nüüd töötades on tekkinud palju ideid selle kohta, mis võiks olla teisiti.

Kui keegi mul neid selgitada paluks, siis pakuksin välja idee, et sotsiaaltöötajaid võiks

koolitada nagu näitlejaidki, algusest peale ühe kursusejuhendaja käe all. Ühe range, ent ausa silmapaari suunamisel saaksid siis kujuneda eneseteadlikud, analüüsivõimelised ja end väga hästi reflekteerida oskavad sotsiaaltöötajahakatised. Sellise ettevalmistusega võiks Eestis tööle minna, kartmata läbipõlemist või võimalikke keerulisi olukordi. Samas õppisime erinevate õppejõududega end ka mitmekülgselt tundma ja liitsime teadmised tervikuks vastavalt oma oskustele ja suutlikkusele.

Lastekaitsemooduli raames tutvustas Karmen Toros uuemaid sotsiaaltöö praktikaid. Minu lemmikuks kujunes lähenemine, mis õpetab leidma lahendusi ka võimatutena näivates olukordades. Selle asemel, et küsida „milles on probleem”, küsitakse „millist lahendust te soovite” ja arutatakse koos abi-vajajaga, kuidas edasi toimida. Mõistsin, et sotsiaaltöötaja kõnnib alati inimesest üks samm tagapool, käsi toetavalt tema õlal, ja vaatab samasse suunda, kuhu inimene ise. Õpipäevikut pidades ja oma mõtteid, kogemusi ja muljeid analüüsides mõistsin ka oma tugevusi ja kuidas võiksin neid rakendada. See mõtteviis mõjutab mind praegugi ja ilmselt rohkem, kui sellest ise aru saan.

Eripära võib osutuda tugevuseks

Kuigi õpingute ajal arvasin, et niikuinii ei hakka ma sotsiaaltööd tegema, asusin pärast lõpetamist tööle tegevusjuhendaja-meistrina Valkla ööpäevaringses erihooldekodus. See töökoht ei eeldanud sotsiaaltööharidust, ent tänu ülikoolis omandatud teadmistele ja mõtteviisidele tundsin end ometi kindlalt. Pidin leidma huvitavaid tegevusi maja väga mitmekesisele klientuurile. Võimlesin dementsussündroomiga eakatega, mängisin jalg- ja võrkpalli igas eas klientidega ja korraldasin neile spordivõistlusi. Õppisime keeli, korraldasime kontserte, üritusi ja etendusi. Nii sain rakendada ka oma muusikalisi oskusi, aidates mõnel neil oma lauluoskust arendada.

Sotsiaaltööharidusega inimesena pakkus mulle huvi, miks ja kuidas on nii erinevad inimesed sattunud teenusele kohtumääruse alusel. Mõtlesin sageli, miks nii keerulises asutuses, mõne inimese jaoks n-ö lõppjaamas, ei ole väljaõppinud sotsiaaltöötajaid, kes leiaksid lahendusi ja võimalusi ka seal, kus teised neid enam ei näe.

Inimesed, kellega töötasin, näitasid mulle, et nende eripära ja rasked kogemused võivad olla nende tugevusteks. Mõnikord oli kahju, et ma ei saanud Valklas tegutseda sotsiaaltöötaja rollis, ent sellegipoolest sain sealt kaasa palju väärtuslikke kogemusi. Mõtlen suure tänutundega seal veedetud ajale ja vahvatele ettevõtmistele.

Kaks head töökogemust korraga

Praegu töotan MTÜs Heaolu ja Taastumise Kool. Meie asutuses on paindlik töökorraldus, mis on andnud mulle suurepärase võimaluse saada töökogemusi kahel ametikohal: olen korraga nii erihooldekandeteenuseid saavate klientide tegevusjuhendaja kui ka rehabilitatsioonimeeskonna sotsiaaltöötaja.

Sotsiaaltöötajana on mu tegevusväli laiem, kuid ka spetsiifilisem: see sisaldab perenõustamist, võrgustikutööd, juhtumikorraldust ja koordineerimist. Tegevusjuhendaja-tugiisikuna olen rohkem teekaaslane ja julgustaja, toetades kliente nende argielu puudutavates küsimustes alates iseseisva eluga toimetulekust kuni selleni, mis on seotud suhete ja tööga.

Oma praeguses töös pean oluliseks seda, et olen inimese jaoks päriselt olemas; oskan teda kuulata ja mõista ilma eelarvamuste ja hinnanguteta; oskan talle anda ruumi ja aega liikuda enda valitud teekonnaval sellises tempos nagu talle sobib; oskan küsida õigel ajal õigeid küsimusi ja suunata tähelepanu lahendustele ja võimalustele. Tugisambaid, millele töös toetun, on teisigi. Igal juhul on töö elav ja pidevalt muutuv nagu inimene isegi, ja mis kõige parem: tunnen, et ka ma ise arenen, nagu arenevad ja muutuvad mu kliendid.

Sotsiaaltöö on huvitav eriala ja riskimist väärt

Kindlasti ei tasu selles valdkonnas tööle asudes loota kergeid võite ja kõrget kuupalka, ent eneseteostust ja võimalusi oma ideede eest välja astuda saab kuhjaga. Minu töö võimaldab mul inimeste jaoks midagi tõesti ära teha, olla neile nende teekonnaval toeks ja suunanäitajaks, ja selle kogemuse võlu ja valu on keeruline millegi muuga võrrelda.

Iga päev õpetab midagi uut: kuidas paremini mõtteid juhtida, kuidas end selgelt ja arusaadavalt väljendada, kuidas päriselt kuulata. Sotsiaaltööd tehes olen õppinud teadlikult vaimset tasakaalu hoidma ja kannatlik olema. Töö keerukus ja väljakutsed on arendanud võimet tunda rõõmu väikestest asjadest ja märgata head nii enda kui teiste elus. Tunnen rõõmu sellest, et olen osaline arenevas valdkonnas. See on andnud ka teadmise, et ühel hetkel võin olla ise arendaja ja parimate lahenduste leidja ühiskonna jaoks.

Töö vabatahtlikuna toetas eneseleidmist

Sandra Sutting

lastekaitse ja sotsiaalpedagoogika eriala magistrant

Sotsiaaltöötajal on unikaalne võimalus tundma õppida inimest ja tema elu mõjutavaid protsesse.

Gümnaasiumi lõpuaktus 21. juunil 2011. Istume abituuriumikaaslastena õlg-õla kõrval ja tajume, et rahvas saalis on meie üle uhke. Tunneme saavutatu üle rõõmu, aga ka ootusärevust, ja seda mitte ainult läheneva suvepuhkuse pärast: teame, et meil kõigil tuleb teha edasist elu mõjutavaid valikuid. Läheme igaüks eri suunas vastu uuele algusele.

Miks just sotsiaaltöö?

Neid ligi kuue aasta taguseid tundeid meenutades mäletan veel endiselt, kui keeruline oli oma õiget rada ära tunda. Mäletan, kuidas osalesin Viljandi Kultuuriakadeemias teatrikunsti eriala tutvustaval infoseminaril ja kuidas mõtlesin, kas võiksin sobida Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö erialale. Kujutlesin end nii noorsootöötaja, kultuurikorraldaja kui maailmarändurina. Lõpuks leidsin end Tallinna Ülikoolis sotsiaaltöö eriala õppimas ning ma ei ole oma otsust kordagi kahetsenud.

Esialgu kõnetas mind sotsiaaltöö juures võimalus töötada inimestega. Vaatasin imetlusega neid, kes olid pühendunud inimeste aitamisele. Tahtsin mõista, mis paneb neil seda keerulist tööd tehes silmad särama nii, et see inspireerib ka meid.

Nüüd mõistan, et toona tajutud õhina-põhisus tuleb nii inimese seest kui ka neilt,

kellega töötatakse. Klienditöö on partnerlus kliendi ja sotsiaaltöötaja vahel. Lisaks paelus mind sotsiaaltöö puhul, et selles on osake nii antropoloogiast kui ka psühholoogiast: sotsiaaltöötajal on unikaalne võimalus tundma õppida inimest ja tema elu mõjutavaid protsesse. Taipasin, kui väärtuslik on iga inimese lugu ning kui suurt vastutust kanname kellegi ellu sekkudes.

Õppides ja kogedes olen aru saanud, et lisaks sekkumisele tuleb sotsiaaltöötajal, nagu ka psühholoogil, osata meile end avanud inimese hing taas n-ö kokku panna.

Sotsiaaltöötajal peab olema tugev õiglustunne ja empaatiavõime, kuid sama oluline on hea haridus, sest teadmised aitavad ära tunda ühiskonna valupunkte, mõista sotsiaalpoliitikat kujundavaid taustsüsteeme, hinnata inimese abivajadust ja valida sekkumisviise.

Aasta Kataloonias

Kolmas õppeaasta viis mind vahetusüliõpilasena kaheks semestriks Hispaaniasse, Kataloonia mägedest ümbritsetud Vici linna ülikooli, et iseenast ja maailma paremini tundma õppida. Kaalusin, et võib-olla oleks perspektiivikam minna Põhjamaadesse, sest meie sotsiaalpoliitika ning hoolekanne järgib sealset eeskujut.

Ometi oli paeluvam enda proovilepanek harjumuspärasest võimalikult erinevas kultuuri- ja keeleruumis. Tahtsin tundma õppida ka multikultuurse ühiskonna sotsiaalprobleeme, teistmoodi lähenemisi ja lahendusi.

Välisõpingud suurendasid eneseusku ja mõjutasid minu edasisi valikuid. Maailmatunnetus muutus avaramaks, kuid just siis adusin ka seda, et kõik suured asjad algavad väikestest. Taipasin, et see, mida õpin ja kuhu oma eluga liigun, sobib mulle. Samuti jõudsin äratundmisele, et mulle on kõige südamelähedasem töö lastega, kes tihti ei suuda enda eest seista ja vajavad seetõttu kõige rohkem meie tähelepanu, märkamist ja sekkumist. Olin leidnud oma kutsumuse, mis saadab mind tänaseni.

Pealtnäha väga teistsuguses ühiskonnas õppisin endalegi üllatuseks märkama ennekoike meiega ühiseid jooni ning tõmbama paralleele keskkonnaga, kust olin tulnud. Taipasin, et kauge ja võõras võivad omandada ajas hoopis teise tähenduse. Vici tundsin end sedavõrd koduselt, et otsustasin kandideerida teisekski semestriks.

Üks äratundmine viib teiseni

Haridussotsioloogia loengus pidime kirjutama uurimuse vabalt valitud teemal. Minus äratas sel hetkel huvi hariduse ebavõrdne kättesaadavus ja selle mõju inimese edasisele saatusel ning tervisekäitumisele – keskendusin ühele Ida-Aafrika maapiirkonnale. Oma uurimust kaitstes põhjendasin teema valikut järgmiselt: „Näen ennast kunagi vabatahtlikuna sarnast tööd tegemas.”

Nii ütlesin esimest korda välja oma salasoovi teadmata, et tol hetkel spontaanselt antud lubadus juba varsti täitub. Samal aastal võtsin ette palverännaku Santiago de Compostelasse ja teel olles mõtestasin selle soovi endale lahti. Umbes poole aasta pärast kandideerisin vabatahtlikuna tööle

Aafrikasse. Seda, et minu teekond Keeniasse jõuab, ei osanud ma tol hetkel arvata.

Ühes Keenia maapiirkonnas osalesin koos Saksamaalt pärit vabatahtlikuga sotsiaalprojekti „Noorte toetamine ning neile eluks vajalike oskuste õpetamine”. Kuna meie tööpiirkond asus HIVi ja AIDSi leviku episentris, siis ka enamik noorte probleemidest oli seotud selle haigusega. Seksuaaltervise alal oli neil teadmisi väga vähe. Meie peamine ülesanne oli korraldada HIVi ja AIDSi teemal ennetusloenguid, kujundada interaktiivsete seminaridega teadlikku tervisekäitumist ja jõuda lähemale noorte muredele, mis tabavad neid täiskasvanuks saamisel. Mitmesuguste võtetega püüdsime nende ellu tuua lõbusat vaheldust, teisalt võimaldasid loovad ja mängulised tegevused raskeid teemasid ka vahetumalt käsitleda.

Keenia muutis väärtushinnanguid

Vabatahtliku töö muudab väärtushinnanguid ja maailmavaadet. Et Keenia kohaliku reaalsust võimalikult hinnanguvabalt tajuda, püüdsime end teadlikult hoida n-ö puhta lehena. Kujunevad sõbralikud suhted pakusid unikaalse võimaluse elada ühes rütmis kohaliku hõimuga ning osa saada nende argipäevast. Koolilapsed iga päev paljajalu kilomeetreid kooli kõndimas, eksamiteks õppimine pärast majapidamistööd pimedas savionnis, söögitegemine lõkkel ja lõputud vestlused pererahvaga on vaid mõned mälestuskilled, mis sealset elu ja maailma kontraste meelde tuletavad.

Kolm kuud pole mu elus kunagi möödunud nii intensiivselt kui Keenias oldud aeg, kus sealne elu oma ürgsuses, askeetlikkuses ja eheduses õpetas iga päev midagi maailma ja iseenda kohta. Valetaksin, kui ütleksin, et kõik, millest osa sain, oli alati arusaadav ja mõistuspärane. Kuid kohast, kus elu keerukusele

vaatamata teatakse, mis on ligimesearmastus ja kogukonnatunne ning kus inimesel on alati aega peatuda, et naeratada või küsida, kuidas sul läheb, on hindamatult palju väärtuslikku talletada ja kaasa võtta.

Teadmised tekitavad uusi küsimusi

Praegu töötan lastekaitse spetsialistina ning õpin Tallinna Ülikoolis lastekaitsetöö ja sotsiaalpedagoogika magistrantuuris. Kombineerin praktikat ja õppimist, seega esitab

elu mulle parasjagu väljakutseid, kuid uued teadmised asetuvad loogiliselt varasemate kõrvale.

Oma lugu kild killu haaval kokku pannes taipan, kui palju on minu seniseid valikuid mõjutanud õpingud Tallinna Ülikoolis. Väärtustan Eesti head haridust ning selle kättesaadavust. Kogetu põhjal võib tõdeda, et mida rohkem ma tean, seda enam tekib küsimusi, millele alles otsin vastuseid. See teadmine hoiabki mu elu pidevas liikumises ja arengus. **S**

Kool õpetas sotsiaalpedagoogilist mõtteviisi

Svetlana Põdder

sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse magistrant

Sotsiaalpedagoogil on rohkesti tööd, sest iga neljas laps vajab tugispetsialisti abi.

Alustasin sotsiaalpedagoogika õpinguid 2008. aastal. Enne seda olin lapsega kodune ja mul oli aega mõelda oma valikutele. Jõudsin tõdemuseni, et soovin teha midagi, millele oleks suurem tähendus nii minule kui ka ühiskonnale. Uurisin ülikoolide õppekavu. Kui leidsin sotsiaalpedagoogika õppekava kirjelduse, siis teadsin, et see on minu ala.

Minust sai Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži sotsiaalpedagoogika eriala tudeng. Rakvere kolledžis meeldis mulle selle hubasus ning isiklik lähenemine. Olime kolledži auväärse ajalooga majas oodatud ja hoitud. Sotsiaalpedagoogika bakalaureuseõppe esi-

mene lend lõpetas 2011. aasta kevadel, mina teiste hulgas.

Usalduslik õhkkond Rakvere kolledžis

Meid õpetasid oma ala meistrid: Tallinna Ülikooli sotsiaalpedagoogika dotsent Mare Leino, sotsiaaltöö õppejõud Tiia Tamm, kasvatusfilosoofia lektor Ene-Silvia Sarv jt tunnustatud õppejõud. Kuna meid oli vähe, siis olid loengud alati väga isiklikud: mäletan, et olime huvitatud kõigest, mida õppejõud meiega jagasid. Ka õppejõud kuulasid meid alati huviga, saime pidevalt teooriat

ja praktikat kõrvutada ja nii konstrueerisime kohapeal kuuldu põhjal uusi teadmisi. Usalduslikus õhkkonnas uskusid õppejõud meie püüdlustesse ning see aitas kindlasti meie arengule palju kaasa.

2012. aastast töötan sotsiaalpedagoogina. Erialaseid õpinguid jätkasin Tallinna Ülikooli magistriõppes, aga minu teadmised said kindla alusmüüri Rakvere kolledžis.

Sotsiaalpedagoog on Eestis alles üsna uus elukutse ja ka minul tuli oma ametikohta algusest peale endal looma hakata. See oli korraga nii võimalus kui ka väljakutse. Ja see, et ma ettevõetuga hakkama sain, näitab kindlasti Rakvere kolledži bakalaureuse õppekava tugevust.

Võimalused ja väljakutsed

Soome sotsiaaltöö ja -pedagoogika professor Juha Hämäläinen on öelnud, et sotsiaalpedagoogiline praktika sünnib sellest, kui tegijad mõtlevad sotsiaalpedagoogiliselt. Õpingute peamine ülesanne on pühendada õppija teooria kesksetesse mõistetes ning sel teel juhtida ta sotsiaalpedagoogilise mõtteviisini – pean seda suurimaks väärtuseks, mida bakalaureuseõpingud minus kujundasid.

Kui mõelda sotsiaalpedagoogika osatähtsusele ühiskondlikus plaanis, siis Eesti hariduse infosüsteemi andmetel vajab iga neljas laps õpingute toetamiseks tugispetsialisti abi.

2016. kevadel avaldatud Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudi tehtud uuringu kohaselt on noorte riskikäitumine (alkoholi, tubaka või narkootikumide tarvitamine) kooliõpilaste seas väga levinud. Mureks on ka koolikiusamine ja koolist põhjusteta puudumine. Koolist põhjusteta puudujatel on kehvemad vaimse tervise näitajad ning puudumine on tugevalt seotud riskikäitumisega. Need näited viimase aja uuringute tulemustest kinnitavad ühiskondlikku vajadust sotsiaalpedagoogide järele, kelle tööks on luua koolis keskkond, kus ei oleks ruumi tõrjutusele ja kiusamisele ning kus iga lapse abivajadus saab õigeaegselt märgatud.

Sotsiaalpedagoogika professioon Eestis on alles kujunemisejärgus ning selle kujunemisel on oluline roll ka praktiseerivatel sotsiaalpedagoogidel. Sotsiaalpedagoogika arendamise nimel Eestis töötab ka Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühendus. Mina jõudsin sotsiaalpedagoogide ühenduseni hea kolleegi ja sotsiaalpedagoogi elukutse eest seisja Leena Saagi (end. Arras) soovitusel. Ta oli minu esimene praktikajuhendaja ning tema eeskuju ärgitas mind tegelema abivajajate laste ja nende peredega koolis. Viimased neli aastat olen olnud Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühenduse juhatuses, osalen sotsiaalpedagoogide kutse taotlejate hindamiskomisjoni töös, ja alates märtsist juhin ühenduse tegevust.

Sotsiaalpedagoogika peaks aitama inimesel avaneda

Kersti Türk

sotsiaalpedagoogika III kursuse üliõpilane

Igal olukorral inimese elus on põhjus, vahel on see täiesti ainulaadne ning selle mõistmine aitab leida mõjusamaid lahendusi.

Meie esimene sotsiaalpedagoogika loeng algas 2013. aasta sügisel slaidiga, millele oli kirjutatud: „Lihtsam on kolida surnuaeda ühest kohast teise kui muuta haridussüsteemi”. Sain kohe aru, et selles koolis räägitakse asjadest nii, nagu need elus on.

Olen oma töökogemuste tõttu tihti tundnud, et haridussüsteemi oleks vaja muuta, kuid tõdemusest üksi jääb väheks. Sotsiaalpedagoogina saan keskenduda oma kooli keskkonnale ja loota, et väikesed muutused viivad suuremani.

Sotsiaalpedagoogika on ilus ala, sest see liigub väga isiklikku teed pidi inimese hinge juurde, et aidata tal leida, kes ta on ja milline on tema potentsiaal. Sotsiaalpedagoogika aitab inimesel suhestuda iseenda, teiste ja oma keskkonnaga sellisel viisil, et võimaldab tal avaneda ja jutustada Oma Lugu. Minu õpingud Rakvere kolledžis on mind sel teel hästi aidanud.

Elu parim koolitus

Sisseastumiseksamite ajal soovitas komisjon mulle magistri- või doktoriõpet, sest magistrikraad rahvusvahelises ärijuhtimises oli mul

juba olemas. Mina aga tahtsin saada sotsiaalpedagoogika erialal võimalikult praktilist õpet.

Kui olin vastu võetud ja kogesin, mida ja kuidas õpime, sain aru, et olen sattunud oma elu ühele paremale koolitusele, kus õpin tõesti tööks vajalikku ning tänu praktikatele omandan ka kogemusi sotsiaalpedagoogi töös.

Olen palju teada saanud erivajadustega laste kohta, samuti nõustamisest, õpetamisest ja seadustest; olen omandanud ka palju praktilisi töövõtteid. Õppekäikude ja praktika ajal kogesin, kuidas tehakse sotsiaalpedagoogi tööd teistes koolides ja asutustes.

Ka kursusekaaslaste jutustatud lood meie koolist on olnud väga positiivsed. Õpitu mõjul on inimeste suhted paremad: sotsiaalvaldkonnas polegi ilma suhtlemisoskusteta midagi teha. Hoiakud on muutunud inimkeskemaks, abivajajat ei käsitleta kui objekti, vaid kui täiesti ainulaadset, oma isiklike kogemuste ja vajadustega subjekti.

Õpitu on andnud meile enesekindlust ja tegutsemisjulgust. Algul oli kursusel vaid üks sotsiaalpedagoog, kuid nüüd on meid juba viis, mitmed tegutsevad muudes sotsiaaltöö valdkondades.

Sulandumine tööellu

Koolis töötab sotsiaalpedagoog eelkõige õpetajatega, et koostöös leida parimad lahendused nii probleemide ennetamiseks kui lahendamiseks. Sotsiaalpedagoog aitab jõuda probleemide võimalike põhjusteni, selleks viib ta klassiruumis läbi vaatlusi, kohtub lastevanematega ja õpilastega, töötab õpilast toetava tugivõrgustikuga. Ta valmistab ette ka tunnikavasid ja muid materjale, mida õpetajad saavad kasutada, et toetada õpilaste sotsiaalset arengut ning ennetada kiusamist ja riskikäitumist. Lisaks koolile võib sotsiaalpedagoog töötada erinevates sotsiaaltöö ja haridusasutustes, nt lasteaias, noortekeskuses, hooldekodus, päevakeskuses või vanglas.

Töö iseloom sõltub eelkõige keskkonnast, kuhu tööle minnakse. Sulandumiseks on vaja tunda õppida selle asutuse hingeelu ja töökorraldust, iga töötajat, nende väljakujunenud harjumusi ja kehtivaid dogmasid, nende valmisolekut olla silmitsi igapäevaelu ootamatustega.

Tööelu pakub alati väljakutseid, mille lahendamist kõrgkoolis ei õpetata. Iga kohtumine kahe inimese vahel on palju erilisem, kui suudab kirjeldada ükski slaid, konspekt või loeng. Kõige olulisem, mille

kolledžist tööellu kaasa võtsin, on suhtumine abivajajasse: igal olukorral inimese elus on põhjus, vahel on see täiesti ainulaadne ning selle mõistmine aitab leida mõjusamaid lahendusi. Sotsiaalpedagoogi töös on kõige tähtsam koostöö.

Soovid ja igapäevane töö

Töötan Tartu Waldorfgümnaasiumi sotsiaalpedagoogina teist aastat. Kõige rohkem tahaksin tegeleda ennetusega, kuid argipäev pakub pigem olukordi, mida on vaja lahendada minutite, tundide või mõne päevaga. Iga olukorra lahendamine on selle peategelaste jaoks pakiline ja oluline.

Koolisüsteem on jõudnud punkti, kus vanad meetodid enam ei toimi ja uusi ei osata veel kasutada. Seetõttu on igapäevases elus väga palju õppimisvõimalusi: katsetatakse vanal ja uuel viisil, ebaõnnestutakse ja proovitakse uuesti. Oleks ideaalne, kui suhtuksime igasse kogemusse kui õppimisvõimalusse.

Mõtlen tihti sellele, mida õpilased tahavad meile oma käitumisega öelda. Ehk seda, et on aeg hüljata need mustrid, mille järgi toimiti ammu enne nende sündi. Hariduse üldisem mõte võiks olla aidata õppijal paremini mõista, kes ta on, ja innustada teda oma potentsiaali realiseerima. **S**

Eesti eesistumine aitab luua kaasavat ja kestlikku Euroopat

Käthlin Sander

nõunik, sotsiaalministeerium

Tänavu juulist detsembrini on Eesti esimest korda Euroopa Liidu Nõukogu eesistujariik. Artikkel annab ülevaate selle perioodi olulisematest teemadest ja plaanidest sotsiaalvaldkonnas.

Nõukogu eesistujariik vahetub iga poole aasta tagant – praegu on eesistujariik Malta, meile järgneb 2018. a alguses Bulgaaria. Euroopa Liidu Nõukogu esindab EL otsustustasandil liikmesriikide valitsusi ning on koos Euroopa Parlamendiga ELi peamine otsuseid tegev organ. Nõukogu üks peamisi ülesandeid on pidada läbirääkimisi EL seadusandlike aktide üle, mille algataja on ELis Euroopa Komisjon, ning võtta neid vastu, enamasti koos Euroopa kodanikke esindava Euroopa Parlamendiga. Eesistuja ülesanne on juhtida ja korraldada EL Nõukogus riikide koostööd ning ise neutraalseks jäädes selgitada aruteludes välja liikmesriikide ühised seisukohad. Saavutatud kokkuleppeid esindab ja kaitseb eesistujariik läbirääkimistel Euroopa Komisjoni ja Euroopa Parlamendiga.

ELi Nõukogu koostöö toimub kümnes eri koosseisus, sõltuvalt arutlusteemast. Näiteks sotsiaal- ja töövaldkonna, aga ka võrdse kohtlemise ja soolise võrdõiguslikkuse teemasid arutatakse esmalt liikmesriikide esindajaid/ ametnikke koondavas sotsiaalküsimuste töögrupis. Otsuseid tehakse nendes valdkondades lõpuks siiski tööhõive, sotsiaalpoliitika,

tervise- ja tarbijakaitseküsimuste nõukogu istungil, kus osalevad riikide ministrid. Eesistuja juhib nii ministrite istungite kui ka töörühmade tööd ja muid kohtumisi, samuti kujundab arutelude päevakorrad.

Suur osa selle aasta juulist detsembrini meie kui EL Nõukogu eesistuja juhtimisel arutatavatest ja otsustatavatest teemadest tuleneb Euroopa Komisjoni ettepanekutel põhinevatest õigusaktide eelnõudest, mida osa pikemat, osa lühemat aega on kokkulepete poole aidanud ka meie eelkäijad. Samas võimaldab eesistumine meil nii ekspertide kui ka kõrgemal poliitilisel tasandil ise olulisi aruteluteemasid lauale tuua. Eesti kui EL Nõukogu eesistujariigi terviklikud prioriteedid saavad sel kevadel kirja Eesti EL eesistumise riiklikku programmi. Detailsem ülevaade poliitikavaldkondades olulistest teemadest ning plaanidest antakse valdkondlikes programmides.

Vaba liikumine kui EL alussammas

Üks Eesti eesistumise prioriteetidest on aidata liikuda kaasava ja kestliku Euroopa

poole, mis toetab võrdsete võimaluste loomist oskuste arendamiseks, töötamiseks ja teenustele ligipääsuks. Selleks on meie erilise tähelepanu all arutelud töötajate ja isikute vaba liikumist toetavate reeglite uuendamiseks ning võrdsete võimaluste tagamiseks tööturul ja ühiskonnaelus laiemalt, millest järgnevalt ka lühidalt juttu.

Takistuste kõrvaldamine isikute vabalt liikumiselt ühest EL liikmesriigist teise on üks Euroopa Liidu alussammastest. See hõlmab õigust liikuda ja elada vabalt teiste riikide territooriumil, õigust seal töötada ja õigust jääda teise liikmesriiki elama ka pärast töötamise lõpetamist. Selleks et vaba liikumise õigust täiel määral kasutada saaks, on lisaks muule oluline, et teise riiki tööle ja/või elama asunud inimene ei kaotaks oma väljateenitud sotsiaalkindlustusõigusi (sh pensioni, peretoetusi, ravikindlustust, töötushüvitisi). Selle tagamiseks on ELs vastu võetud **sotsiaalkindlustuse koordineerimisnormid**. Ajendatuna soovist muuta kokkulepitud reegleid lihtsamaks ja õiglasemaks ning viia need vastavusse liikmesriikides toimunud arenguga, algatas Euroopa Komisjon määruste uuendamiseks läbirääkimised. Kuna Eesti jaoks on oluline, et vaba liikumise õigust kasutanud inimesele oleks võimalikult lihtne aru saada, millised on tema õigused ja milline riik vastutab talle hüvitiste maksmise eest, loodame eesistumise ajal arutelusid jõudsalt edasi viia.

Inimeste piiriülene liikumine eeldab riikidelt ka suurel hulgal info vahetamist. Näiteks on Eestis palju peresid, kus üks vanematest elab ja töötab Eestis, teine mõnes muus riigis. Selleks et pere saaks mõlemast riigist peretoetusi, milleks neil on tekkinud õigus, on riikide ametiasutustel vaja infot vahetada. Praeguseni on see toimunud suuresti ikka veel posti teel, võttes seetõttu ka palju aega. Selleks et inimesed saaksid piiriülel

liikumisel oma hüvitised kiiremini kätte, peame oluliseks toetada oma eesistumise raames Euroopa Komisjoni algatatud projekti riikide vahel **sotsiaalkindlustusandmete elektrooniliseks vahetamiseks**.

Tulevikutöö

Euroopa Liidu majandus ja tööturg muutuvad pidevalt. Ühiskonna muutuste ja tehnoloogiliste võimaluste avarumisega kaasnevad uued töötamise vormid on aktuaalne teema nii töötajate, tööandjate kui ka poliitika-kujundajate jaoks. Korraldame nende küsimuste arutamiseks 13.–14. septembril Tallinnas **kõrgetasemelise tulevikutöö konverentsi**. Arutelu keskmes on töötegemise muutumine ning sellega kaasnevad väljakutsed töötingimustele, sotsiaalsetele tagatistele ja tööturul vajalikele oskustele, samuti võimalikud riigi pakutavad e-lahendused. Valmistame samal teemal ette ka EL Nõukogu järeldused, mis on mittesiduvad aktid, millega liikmesriigid annavad üldsuuse sõnumi oluliste päevakajaliste poliitiliste teemade kohta. Järeldustes esitletakse teema olemust, selle tähtsust ühiskonnas ning tehakse ettepanekud liikmesriikidele, Euroopa Komisjonile ja teistele asjakohastele osalistele probleemide lahendamiseks vajalike meetmete osas. Tulevikutöö üle arutletakse ka septembris Tallinnas toimuval tööhõivekomitee mitteametlikul kohtumisel. Tööhõivekomitee on liikmesriikide ja Euroopa Komisjoni esindajatest koosnev kogu, kes vastutab tööhõive ja tööhõivepoliitikaga seotud arengu jälgimise eest.

Mitmekesisus ja kaasatus

Nii nagu isikute vaba liikumine, on Euroopa Liidu **üks aluspõhimõtetest ka isikute võrdne kohtlemine**. Samas on seda põhimõtet detailsemalt avavate õigusaktide tasandil, nii ELi kui ka liikmesriikide õigusaktides,

vähemusgruppide kaitstes seni veel erinevusi. Selleks et tagada Euroopa Liidus inimestele **ühesugune õiguskaitse diskrimineerimise** eest, sõltumata nende vanusest, usulistest või muudest veendumustest, seksuaalsest orientatsioonist või puudest, ja seda ka väljaspool tööd ja kutseõpet, jätkame oma eesistumise ajal **võrdse kohtlemise direktiivi** eelnõu menetlemist. Direktiivi eesmärk on tagada ka loetletud erisuste puhul võrdne kohtlemine tervishoiu, sotsiaalkindlustuse, sotsiaalabi ja sotsiaaleluaseme kättesaadavusel; hariduse ja avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste pakkumisel ning nende kättesaadavaks tegemisel. Praegu on laiahaardelisem kaitse direktiividega tagatud soo, rassi ja etnilise kuuluvuse alusel.

Mitmekesisuse ja võrdse kohtlemise väärtuse ja tähtsuse teadvustamiseks ettevõtetes ja teistes organisatsioonides korraldame 6.–7. novembril Tallinnas koos Euroopa Komisjoni ja Eesti Inimõiguste Keskusega **Euroopa Liidu mitmekesisuse lepete foorumi**. Mitmekesisus on osa meie igapäevaelust. Inimesed erinevad üksteisest vanuse, päritolu ja palju muu poolest. Oluline on, et nii ühiskond laiemalt kui ka tööandjad ja kaupade ning teenuste pakkujad austaksid ja arvestaksid inimeste eripärasid ning kohtleksid neid **võrdselt**. Samas on töötajaskonna eriilmelisus ka suur väärtus, mis aitab organisatsioonidel tunnetada paremini oma klientide ja sihtrühmade vajadusi, töötada välja uuenduslikke lahendusi ja saavutada edu.

Mitmekesisuse kokkulepped on EL liikmesriikides juba laialt levinud vabatahtlikud algatused, millega julgustatakse organisatioone välja töötama ja ellu viima mitmekesisuse suurendamist toetavaid strateegiaid ja tegevusplaanid. Foorumil jagatakse teadmisi ja kogemusi mitmekesisuse edendamise ning arutletakse mitmekesisuse toetamise praktiliste võimaluste üle.

Ühiskonnaliikmetele võrdsete võimaluste ja kaasatuse tagamiseks on oluline pakkuda ka erivajadustega inimestele, nende seas puuetega inimestele ja eakatele lahendusi, mis toetaksid nende igapäevast iseseisvat osalemist ühiskonnas. Seetõttu jätkame oma eesistumise raames aktiivselt tööd ka **ligipääsetavuse direktiivi** eelnõuga. Direktiivi eesmärk on aidata erivajadustega inimestel ühiskonnas elus täiel määral osaleda. Samuti loodetakse eelnõuga parandada siseturu toimimist, tehes ettevõtjate jaoks lihtsamaks ligipääsetavate toodete ja teenuste piiriülese pakkumise. Ühtsete nõuete rakendamisel saaksid tootjad ja teenusepakkujad ELi piires eksportida ja importida tooteid ning teenuseid hõlpsamini, kuna kaubavahetust ei takistaks enam liikmesriikide erilaadsed nõudmised. Ligipääsetavust parandavate toodete ja teenuste soodustamine toetaks innovatsiooni ning aitaks kaasa ka majanduskasvule. Direktiiviga loodav õigusraamistik aitab ELil ja liikmesriikidel täita ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonist tulenevaid kohustusi.

Peame oluliseks ka **noorte tööturupotentsiaali** võimalikult täielikku kasutamist. Eesistujana plaanime anda oma panuse sellesse, et Euroopa Liidu uus algatus – Euroopa solidaarsuskorpus – saaks tuule tiibadesse. Euroopa solidaarsuskorpusega luuakse noortele võimalused osaleda kas oma koduriigis või välismaal vabatahtlikus tegevuses või töötada sellistes projektides, mis on mõeldud Euroopa kogukondadele ja inimestele. Eesistujariigina soovime seista selle eest, et solidaarsuskorpuse loomisel oleks selge lisaväärtus võrreldes praeguste skeemidega, näiteks programmiga Erasmus+.

Väärikas ja iseseisev elu

Soovime eesistujana soodustada ka Euroopa Liidus institutsioonipõhistelt teenustelt väärikat iseseisvat elu toetavatele kogukonna-

teenustele üleminekut ehk **deinstitutsionaliseerimist**. Euroopa riikides arutletakse aina enam inimväärikuse, võrdsuse ja inimõiguste austamise üle. Need väärtused peavad olema aluseks ka 21. sajandi hoolekande arengule ja lahendustele. ELi tasandil asjakohase poliitika kujundamiseks ja rahvusvaheliste organisatsioonide ning teiste riikidega teadmiste ja kogemuste vahetamiseks korraldame 12.–13. oktoobril Tallinnas konverentsi. Institutsionaalsetelt teenustelt kogukonnateenustele ülemineku kogemusi pikaajalise hoolduse valdkonnas plaanime teiste liikmesriikidega arutada septembris Tallinnas toimuvale sotsiaalkaitsekomitee mitteametlikul kohtumisel. Sotsiaalkaitsekomitee on liikmesriikide ja Euroopa Komisjoni esindajatest koosnev kogu, kes edendab sotsiaalkaitsepoliitika koostööd ning jälgib sotsiaalset olukorda ja sotsiaalkaitsepoliitika arengut nii ELis kui ka liikmesriikides. Aruteludele tuginedes valmistame ette ELi Nõukogu järeldused kogukonnapõhisele hooldusele ülemineku kohta, mis toetavad deinstitutsionaliseerimise poliitika, arengu ja tegevuse planeerimist.

Naiste ja meeste võrdsus tööl ja pereelus

Nii Eesti kui ka Euroopa Liidu statistika näitab, et väikelaste emade tööhõive on märkimisväärselt madalam kui isade või nende inimeste, kel väikelapsi peres ei ole. Laste, eakate ja teiste abivajavate pereliikmete eest hoolitsemise ebavõrdne jaotus naiste ja meeste vahel mõjub negatiivselt ka naiste laiematele tööalastele võimalustele ja sissetulekutele. Sooliste stereotüüpide mõju muudab naised tööandja jaoks ebamugavamaks töötajaks ning aitab kaasa soolisele palgalõhele, mis omakorda suurendab nii üksikemade perede kui ka eakate naiste vaesusriski. Ühiskonnal jääb saamata osa tulust, mida võiks anda naiste kõrge haridustaseme täielik realiseerimine.

Samas mõjub hoolduskohustuse ebavõrdne jaotus halvasti ka meeste võimalustele osaleda aktiivselt pereelus ning tugevdab stereotüüpeid soorolle veelgi. Kuna tegemist on kõigis liikmesriikides esineva probleemiga, peame oluliseks **töö- ja pereelu ühitamise** teema käsitlemist ELi tasandil ning ELi toetavat rolli selles valdkonnas. Sellepärast oleme tänapäeva muutuvaid töö- ja perevorme arvestavad töö ja pereelu ühitamise meetmed valinud juulis Tallinnas toimuva ELi töö- ja sotsiaalministrite mitteametliku kohtumise aruteluteemaks. Loodame teha edusamme ka aprilli lõpus Euroopa Komisjoni avaldatud lapsevanemate ja hooldajate töö ning eraelu tasakaalu toetava direktiivi eelnõu menetlemisel.

Naiste ja meeste majandusliku sõltumatus suurendamise ja võrdsustamise eesmärgil pöörame eesistumise raames tähelepanu ka **soolisele segregatsioonile haridusvalikutes, koolituses ja tööturul**, mis, kuigi erineval määral, on siiski levinud kõigis liikmesriikides. Valmistame ette EL Nõukogu vastavasisulised järeldused. Ühest küljest on tööturu sooline segregatsioon ehk naiste ja meeste töötamine erinevatel erialadel ja ametikohtadel üks Eesti suure soolise palgalõhe põhjustest. Teisest küljest häirib suur sooline segregatsioon nii tööturu kui ka **ühiskonna üldist tasakaalu**. Selleks et sooline segregatsioon tööturul kaoks, peaks Euroopa Liidus keskmiselt umbes neljandik naisi ja mehi vahetama tegevusala ning umbes viiendik sektorit, kus nad töötavad. Aruteludes ja järeldustes kokkulepitavate tegevussuuniste kvaliteedi toetuseks ning 1995. aasta Pekingi tegevuskava täitmise jälgimiseks koostab Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (EIGE) soolise segregatsiooni teemal ülevaateraporti, milles vaadeldakse ka soolise segregatsiooni seoseid **soolise palgalõhega**. Eraldi on vaatluse all valdkonnad, kus naiste või meeste

osakaal on märkimisväärselt väike, kuid mis tänapäevase ühiskonna kestliku arengu ja tasakaalu seisukohast on olulise tähtsusega (sh teadus, tehnoloogia, inseneriteadus ja matemaatika, haridus, hoolekanne). Raportit tutvustatakse septembris Tallinnas toimival ELi soolõime kõrgetasemelise grupi kohtumisel, kus liikmesriikide esindajad ja komisjon vahetavad soolise võrdõiguslikkuse kohta informatsiooni ja arutavad, milliseid tegevusi on vaja **ühiste eesmärkide saavutamiseks** koos ellu viia.

Bulgaaria ja Austriaga koos valmistame ette ja allkirjastame ka **Trio eesistumise soolise võrdõiguslikkuse deklaratsiooni**, mis on järjestikku kaheksas omasugune ning millega anname teistele liikmesriikidele, Euroopa Komisjonile ja muudele huvitatutele teada järgmise 1,5 aasta eesistujate ühised soolise võrdõiguslikkuse prioriteedid, kõigi kolme riigi eriomased fookusteemad ning tegevused, mida nendes valdkondades probleemide

lahendamisele kaasa aitamiseks eesistumise ajal planeeritakse ellu viia.

Lõpetuseks

Eesistumine võimaldab Eestil anda oma panus sellesse, et EL püsiks ühtse ja otsustusvõimelise. Selleks peame olema aruteludes vajaduse korral tõlgendajad ja vahendajad, otsima ja pakkuma ühiste otsusteni jõudmist võimaldavaid kompromisse. Valitud teemad aitavad meil loodetavasti saavutada arenguid meile olulistes koostöövaldkondades kogu Euroopa Liidus. Samas, võttes muu hulgas arvesse, et eesistumise ajal korraldatakse ainuüksi Eestis kohapeal üle 200 rahvusvahelise kohtumise ja ürituse, võimaldab see aeg meil tutvustada Eestit ka laiale hulgale väliskülalistele ning suurendada oma tuntust nii liikmesriikides kui ka EL institutsioonides. Hästi läbi viidud eesistumine võimaldab näidata Eestit usaldusväärse ja oskusliku partnerina, mis kindlasti toob kasu ka tulevikus. **S**

Huvilised saavad eesistumise ettevalmistuste kulgu jälgida kodulehe www.eesistumine.ee või sotsiaalmeedia kaudu. Eesistumise ajal leiab ajakohast informatsiooni nii ürituste kui muude tegevuste kohta kodulehelt www.eu2017.ee.

Abivajaja omaosalus sotsiaalteenuse eest tasumisel

Kristi Ploom, Angelika Sarapuu

õiguskantsleri nõunikud

Eelmises Sotsiaaltöös oli artiklis „Kohaliku omavalitsuse väljakutsed sotsiaalteenuste osutamisel” juttu kohaliku omavalitsuse kohustustest. Põgusalt sai käsitletud ka teenuse eest tasumise küsimusi. Kuna tasu võtmise teema on aga oluliselt mitmetahulisem, toome järgnevalt välja need asjaolud, mida abivajaja majandusliku olukorra hindamisel arvestada.

Sotsiaalteenuse eest tasumise põhimõtted

Kui abi vajavale inimesele on leitud sobiv sotsiaalteenus, tõusetub küsimus, kes selle eest tasub. Nii põhiseadus kui sotsiaalseadustiku üldosa seadus näevad ette, et esmajoonel vastutab enda toimetuleku eest inimene ise ning seejärel tema pere. Seega kehtib sotsiaalteenuste tasumiselgi järjestus isik→ pere→ kohalik omavalitsus.

Kuna omavalitsus on sotsiaalteenuse kulu katmisel alles kolmandal kohal, võib õigustatult pärida, kas ja miks peab omavalitsus midagi tegema enne, kui inimese ja pere ressursid on ammendunud. Vastus peitub sotsiaalhoolekande seaduses, mis paneb omavalitsusele sotsiaalteenuste korraldamisel kohustuse veenduda, et ükski abivajaja ei jääks rahapuudusel vajaliku teenuseta.

Seadusandja ei ole määranud piiri, mil inimese omaosalus takistab tal sotsiaalteenuse kasutamist, kuna see võib olla igal juhtumil

erinev. Praeguseks pole ses suhtes ka veel kohtupraktikat. Küll aga võib öelda, et vald või linn peaks vajadusel abivajajale teenuse eest tasumisel appi tulema enne, kui too toimetulekuraskustesse satub. Kui inimene seisab valiku ees, kas tagada enda ja oma pere igapäevased mõistlikud vajadused või tasuda sotsiaalteenuse eest, võib kindlalt väita, et sotsiaalteenus on inimesele kättesaamatu.

Veendumaks, et abivajaja ei jää raha puudusel teenuseta, tuleb omavalitsusel välja selgitada:

- 1) kui palju sellele inimesele osutatav sotsiaalteenus maksab (teenuse hind)
- 2) kui palju on inimene võimeline tasuma, arvestades tema ja ta pere majanduslikku olukorda (abivajaja tasumisvõime)
- 3) kas ja kui palju maksumusest tuleb omavalitsusel võtta enda kanda.

Väga lihtsustatult tuleb vallal või linnal välja arvutada, kas omavalitsus peab inimese abistamiseks ka ise rahaliselt osalema (omavalitsuse osalus = teenuse maksumus – inimese omaosalus).

Kuna iga abivajaja tasumisvõime võib olla erinev, ei saa omavalitsus otsustada, et kõik abivajajad peavad sotsiaalteenuse eest maksma ühepalju (ei protsentuaalselt ega ka kindla summana). Mõnele võib ühe ja sama summa tasumine olla taskukohane, teisele aga käia üle jõu ning takistada teenuse kasutamist.

Samuti tuleb omavalitsusel silmas pidada, et tasu üle otsustamisel on reeglina tegemist kaalutusotsusega (välja arvatud juhul, kui omavalitsus pakub kõigile teenust tasuta) ning selle põhjendused ja kaalutlused peavad kajastuma haldusaktis.

Abivajaja tasumisvõime

Kui sotsiaalteenuse maksumust on omavalitsusel suhteliselt kerge kindlaks teha (selle määrab teenuse pakkuja), siis inimese tasumisvõime hindamine on tunduvalt keerulisem. Suunised selleks annab sotsiaalhoolekande seaduse § 16 lõige 2, mille järgi inimese kanda jääva osa suurus sõltub sellest, milline on temale osutatava sotsiaalteenuse maht ja maksumus ning tema ja ta pere majanduslik olukord.

Konkreetselt inimesele osutatava teenuse mahu ja maksumuse juures tuleb omavalitsusel arvestada, kui palju ja kui pika aja jooksul inimene teenust tarbib. Kui inimene vajab teenust lühiajaliselt, võib tema omaosalus olla suurem kui pikaajaliselt või sageli tarbides. Näiteks kui inimene vajab sotsiaaltranspordi perearsti juures käimiseks paar korda aastas, võib tal olla võimalik mõnda oma kulutust edasi lükata või kasutada tasumiseks sääste. Kui aga inimene vajab sotsiaaltranspordi iga päev tööl käimiseks, muutub see püsikuluks, mille kandmine võib osutada inimesele koormavaks. Teisalt võib aga ka korra kuus arstil käimine olla inimese jaoks liialt kulukas, kui sotsiaaltransporditeenust tuleb kasutada pika maa läbimiseks.

Majanduslik olukord

Abivajaja ja ta pere majandusliku olukorra arvestamine on inimese tasumisvõime hindamise juures keerukaim. Siinkohal käsitleme vaid **abivajaja**¹ majanduslikku olukorda mõjutavaid tegureid.

Abivajaja majanduslikku olukorda ei pee-

gelda üksnes tema pangakontol või rahakotis olev summa. Selleks et teada saada, mil määral inimene jõuab ise teenuse eest tasuda, tuleb hinnata:

- 1) millised on tema sissetulekud
- 2) millised on tema väljaminekud
- 3) kas tal on vara või õigusi, mida saab n-ö rahaks teha.

Abivajaja **sissetulekuna** lähevad arvesse näiteks töötasu, pension, erinevad hüvitised, üüritulu, dividenditulu, tagastatud võlad. Teisisõnu on sissetulekuks kõik see, mida inimene saab enda ja oma pere jaoks kasutada. Omavalitsusel on võimalik osa sissetulekuliikide kohta küsida teavet muu hulgas ka maksu- ja tolliametilt.

Saamaks ülevaadet sellest, kas sotsiaalteenuse tasu on inimesele taskukohane, on oluline arvestada ka inimese **väljaminekutega**: näiteks igapäevased kulud, sh kulud eluasemele ja toidule, kulud alaealisele lapsele või lastele, puudest tingitud lisakulud, laenu- ja liisingumaksud, täitemenetluse kulud jne. Alaealiste laste kulude puhul tuleb arvestada ka neid lapsi, kellele abivajaja peab elatist maksma. Kui abivajaja peab aga ülal oma täisealisi sugulasi, tuleb arvestada, et esmalt peab inimene katma enda vajadused ja alles siis teiste täisealiste sugulaste omad. Seega võib osutada vajalikuks taotleda kohtult täisealisele sugulasele määratud elatise vähendamist. Kui aga abivajaja tasub näiteks oma eaka vanema hooldekodukululusid vabatahtlikult, tuleb omavalitsusel võib olla oma osalust eaka hooldekodutasus suurendada.

Kui sotsiaalteenuse eest tasumise juures jätta arvestamata inimese igapäevased kulud ja kohustused, võib see panna inimene näiteks valiku ette, kas tasuda eluasemelaenu makse või maksta sotsiaaltransporditeenuse eest. Taolise valiku ette panemine võib inimese

¹ Abivajaja pere majandusliku olukorra hindamisele ei saa samu põhimõtteid üks-ühele üle kanda.

sotsiaalseid riske veelgi suurendada: laenu- makse tegemata jätmisel on oht võlgnevuse tekkeks või eluaseme kaotuseks, sotsiaal- transporditeenuse saamata jäämisel jääb aga arstil käimata ja inimese tervislik seisund võib seetõttu halveneda. Sestap tuleb omavalitsusel abivajaja majandusliku olukorra hindamisel arvestada kõigi mõistlike kulutustega, mida abivajajal tuleb teha.

Erinevalt teistest sotsiaalteenustest on ööpäevaringsel üldhooldusteenusel üldjuhul enamik inimese väljaminekutest teenuse maksumusega juba kaetud. Samas tuleks aga vaadata, et üldhooldekodus elavale eakale jääks inimväärikuse tagamiseks siiski kätte veidi nn taskuraha, mida ta saab kasutada omal äranägemisel.

Mõne kohustusliku kulutuse (juba võetud kohustused) puhul tekib kahtlemata küsimus, kas see on hädavajalik või saaks abivajaja sellest loobuda ning selle arvel sotsiaalteenuse kulu katta. Sel juhul tuleks kaaluda, kuidas mõjutab kohustusest loobumine inimese majanduslikku olukorda (nt leppetrahvid, muud lepingust loobumise kulud).

Kui abivajaja tulused ja kulusid arvestades ei jää tal piisavalt raha sotsiaalteenuse eest tasumiseks, tuleks omavalitsusel teha kindlaks, kas inimesel on vara, mida realiseerida, või on tal võimalik nõuda kelleltki lepingu või seaduse alusel oma kohustuse täitmist. Teisisõnu, kas abivajajal on kellegi suhtes **nõudeõigus**. Näiteks võib abivajaja olla laenanud naabrimehele raha, kuid pole seda veel tagasi küsinud. Sel juhul tuleks inimesel paluda laen tagasi maksta ja kasutada seda teenuse eest tasumiseks. Samuti tuleks välja selgitada, kas abivajajal on õigus saada kelleltki ülalpidamist ehk elatist. Nõudeõiguse puhul tuleb arvestada, et abivajaja ei pruugi oma raha kohe kätte saada. Kui inimene vajab teenust kohe, tuleb omavalitsusel teenuse kulud ise katta.

Vara realiseerimine

Abivajaja sissetulekuid on võimalik suurendada ka tema vara realiseerimise teel. Sisuliselt tähendab see, et omavalitsus arvestab abivajaja tasumisvõime hindamisel, kas inimesel on võimalik oma vara rahaks teha ja seda kasutada sotsiaalteenuse eest tasumiseks.

Viise vara realiseerimiseks on mitmeid, kuid kõige levinumad on müük, üür ja rent. Võimalusel tuleks eelistada vara müügile üüri või renti. Nii jääb inimesele tema omand alles. Asja välja üürimine või rentimine võib olla otstarbekam ka seetõttu, et nii on tagatud suhteliselt regulaarne tulu. Müügi puhul on oht, et abivajaja ei suuda tema arvele laekunud suuremat summat tuleviku tarbeks säästa.

Sarnaselt elatise nõudmisega ei tähenda võimalus vara realiseerida seda, et omavalitsus saaks keelduda abivajajale teenust osutamast seni, kuni inimene on oma vara rahaks teinud.

Kuigi vara realiseerimine võib esmapilgul tunduda kindla viisina raha saamiseks, ei pruugi see alati olla otstarbekas ja põhjendatud. Sestap tuleks omavalitsusel vara realiseerimise võimalusi hinnates läbi mõelda järgmised küsimused:

- ♦ **Mis teenust inimene vajab ja kui kaua.** Kui inimene vajab sotsiaalteenust lühiajaliselt või väikeses mahus (näiteks kord kuus perearstile sõiduks), ei pruugi olla mõistlik oodata, et ta oma suvila müüki paneks.
- ♦ **Millise vara müüki nõuda.** On varasid, mille realiseerimist ei saa inimeselt oodata, kuna need on inimesele hädavajalikud inimväärikuse säilitamiseks. Sellise vara hulka kuulub elamiseks, õppimiseks ja töötamiseks vajalik vara. Hädavajaliku vara kindlaks- tegemisel on abiks täitemenetluse seadustiku § 66. Ka kodule on seadusandja andnud erilise väärtuse ning selle realiseerimine saab kõne alla tulla eelkõige erandjuhtudel (näiteks kui abivajaja elab üksinda ilmselgelt ebamõistli- kult suures majas). Küll tuleks kodu vaheta-

misel arvestada, kui lihtne ja kiirelt teostatav see oleks ning kuidas mõjutab asukohavahetus abivajaja ja tema pere toimetulekut. On selge, et ilma koduta inimest jätta ei saa.

- **Kui suur on saadav tulu ja puudujääv summa.** Varast saadav tulu ja tasust puudujääv summa peaksid olema vastavuses. Näiteks ei pruugi olla mõistlik nõuda hinnalise vara müüki, kui inimesel jääb koduteenuse tasust puudu vaid mõni euro.

- **Milline on abivajaja elukorraldus ning kas tal võib vara olla vaja sissetuleku teenimiseks või enda ja oma pere toimetuleku tagamiseks.** Kui näiteks abivajaja elab maal ning tal on ühissõidukit keeruline kasutada, ei pruugi olla mõistlik paluda tal tugiisiku-teenuse eest tasumiseks maha müüa pere ainus sõiduauto.

- **Kes on vara omanik(ud).** Kui vara kuulub abivajajale endale, on selle realiseerimine üldjuhul lihtsam. Kui aga vara kuulub mitmele omanikule (näiteks on tegemist abikaasade ühisvaraga või on abivajaja saanud päranduseks kolmandiku 2-toolisest korterist ning on koos teiste pärijatega korteri kaasomanik), võib abivajajale kuuluva osa rahaks tegemine olla keeruline. Abikaasade ühisvara rahaks tegemisel on vajalik teise abikaasa nõusolek. Kaasomandis olevat korterit saab müüa kõigi kaasomanike kokkuleppel. Ainult oma osa (ühe kolmandiku) korteri väljaüürimiseks või müümiseks ei pruugi aga leiduda soovijaid.

- **Milline on vara väärtus ja pärast müüki saadava raha hulk.** Vara väärtus sõltub suuresti selle seisukorrast ja kinnisvara puhul ka asukohast. Nii ei pruugi ääremaal asuva ajahambast puretud talu väärtus või rüüstatud metsamaa müügist saadav tulu olla kuigi suur. Teisalt võib selle müük kesta pikalt ning pärast erinevate kulude (maakleri- ja notari tasu, riigilõivud, tulumaks) kandmist ei pruugi see olla sotsiaalteenuse eest maksimise

suureks abiks. Vältida tuleks ka olukorda, kus kiirustamise tõttu realiseeritakse vara alla turuhinna.

- **Millised on varaga kaasnevad kulud.** Mõnel puhul võib abivajaja vara olla hoopis kuluallikas ning selle rahaks tegemine võib olla mõistlik, et inimesel tekiks raha sotsiaalteenuse eest tasumiseks. Näiteks kui eakas läheb hooldekodusse ning temast jääb tühjana seisma tema korter, võib see korter muutuda hoopis lisakuludeks (vajadus tasuda kommunaalmakseid).

- **Milline on vara realiseerimise mõju inimesele.** Vara realiseerimise materiaalse poole kõrval tuleks arvestada sedagi, kuidas mõjub inimesele vara müük. Näiteks kui ikka on näha, et eakale on mõni väärisesse emotsionaalses mõttes ääretult hinnaline, tasub kaaluda, kas selle müük tema eluõhtul on väärt eaka hingevalu.

Niisiis omavalitsusel tuleks realistlikult hinnata, kas abivajajalt on mõistlik oodata mingi vara rahaks tegemist. Kui on näha, et vara realiseerimine ei ole mõistliku aja jooksul mõistliku hinna eest võimalik ja see ei aita eriti kaasa sotsiaalteenuse kulude katmisele, tasub mõelda, kas omavalitsusel oleks ehk otstarbekam teenuse kulude puudujääv osas võtta enda kanda.

Kokkuvõtteks

Eelneva käsitlese põhjal võib julgelt väita, et abivajaja majandusliku olukorra väljaselgitamisel tuleb arvestada paljude õiguslike nüanssidega. Nii mõnelgi juhul võib küsida, kas omavalitsusel poleks otstarbekam jätta kõik eelpool kirjeldatu hindamata ja tasuda sotsiaalteenuse eest ise.

Kui aga omavalitsus hindab kõike eelpool käsitletut arvestades abivajaja tasumisvõimet, tasuks ühtlasi meele pida, et:

- kodusistumine ei tohiks abivajajale olla

soodsam kui töölkäimine või õppimine, st inimese kanda jääv osalustasu ei tohiks jätta talle vaid töö- ja õppimisrõõmu

♦ abivajaja kanda jääv osalustasu peaks olema õiglane, seda ka inimese enda vaatevinklist

♦ iga juhtum on ainulaadne ja abivajajate tasumisvõime võibki olla erinev, seega võib ka omavalitsuse panus ühe ja sama sotsiaalteenuse eest olla ühel juhul suurem ja teisel väiksem. **S**

Võileivapõlvkond – kes nad on ja kuidas neil läheb

Johanna Hollo

TÜ sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magister

Häli Tarum

TÜ sotsioloogia doktorant

Uurimus näitas, et mitmekordse hoolduskoormusega inimesed vajaksid individuaalset lähenemist, arvestades nende spetsiifilisi vajadusi ja probleeme.

Eestis on elanikkonna vananemine ja sellega kaasnev surve sotsiaal- ja tervishoiusüsteemile eakate eripäradega seotud probleemide lahendamiseks olnud aastaid aktuaalne ning muutub iga aastaga tugevamaks. Perekonnaseaduses sätestatud ülalpidamiskohustuse tõttu toetub eakate hoolekanne Eestis suuresti mitteformaalsetele hooldajatele, st eakate lastele ja lastelastele, kellel hoolduskohustuse tõttu tuleb loobuda isegi tööturul osalemisest. Kui omastehoolduse kitsaskohad on viimastel aastatel tähelepanu pälvinud, siis vähem on räägitud nendest olukordadest, kus eakat hooldaval omaksel tuleb samaaegselt hoolitseda ka laste või lapselaste eest. Sellisel juhul on tegemist mitmekordse hoolduskoormusega ning sellisest situatsioonist võivad ennast leida nn võileivapõlvkonna esindajad.

Võileivapõlvkonna mõiste

Eestis on võileivapõlvkond (ingl *sandwich generation*) kui mõiste vähe tuntud. Esimaskordselt kasutas seda juba 1981. aastal sotsiaalteadlane ja sotsiaaltöötaja Dorothy A. Miller. Võileivapõlvkonna esile kerkimise on põhjustanud peamiselt kaks demograafilist protsessi: naiste tõusnud sünnitusiga ja eakate pikenenud eluiga. Selle tulemusena leiavad 40–50ndates eluaastates inimesed, kelleks tihtipeale on just naised, end olukorras, kus lapsed vajavad veel hoolitsemist, kuid vanemad ei saa enam iseseisvalt hakkama. Nii tulebki inimestel ühel ajal leida aega nii laste kui ka vanemate eest hoolitsemiseks.

Võileivapõlvkonna mõistet on aastate jooksul täiendatud. Nii on sellele lisandunud kolmekordse võileiva (*club sandwich*), lahtise

võileiva (*open-faced sandwich*) ja mitmekihilise võileiva (*panini sandwich*) kujundlikud terminid.

Mõisteid defineerinud Abramsoni (2015, 253) kohaselt tähistab kolmekordse võileiva mõiste 50–60ndates eluaastates omastehool-dajaid, kellel tuleb lisaks eakatele vanematele ja täiskasvanud lastele hoolitseda ka lapselaste eest, või 30–40aasta vanuseid omastehool-dajaid, kes hoolitsevad oma laste, aga ka vanemate ja vanavanemate eest. Lahtise võileiva mõistet käsitleb autor laiemalt mõeldes selle all kõiki eakaid sugulasi hooldavaid ja laste eest hoolitsevaid inimesi, kelle puhul ei ole oluline sugulussuhe, vaid samaväärne hoolduskoormus. *Panini*-võileiva mõiste on aga kõige laiem, kuna see hõlmab veelgi rohkem erinevates olukordades abivajajaid. See tähendab näiteks eaka vanema või sugulase ning haigestunud või puudega abikaasa, lapse või täiskasvanud lapse hooldamist, aga ka vanemad kaotanud lapselapse kasvatamist.

Võimalikud tagajärjed hooldajale

Mitmekordne hoolduskoormus eeldab hooldaja igapäevast panustamist abi vajavate lähedaste toimetuleku tagamisse. Rahvusvahelises teaduskirjanduses on võileivapõlvkonna esindajaid mõnevõrra uuritud. Nii võib teiste riikide kogemuste põhjal nentida, et enamasti mõjutab mitmekordse hoolduskohustuse kandmine inimese füüsilist ja psüühilist heaolu ning tööalast ja majanduslikku toimetulekut (DeRigne ja Ferrante 2012, 100). Ruppanneri ja Bosteani (2014) uuringust selgus, et hoolduskohustus mõjutab märgatavalt eeskätt naiste tajutud heaolu ning naised tunnetavad hooldamise ja hoolitsemisega seotud stressi tugevamalt kui mehed. Berglund, Lytsy ja Westerling (2015) on leidnud, et omastehoolajate füüsiline tervis on halvem võrreldes nendega, kelle

hoolduskohustust pole, mis omakorda takistab omastehoolajatel osaleda tööturul.

Bolin, Lindgreni ja Lundborgi (2008) uuringust selgusid ka silmatorkavad ühiskondlikud isärasused, mis võivad mõjutada seda, kuidas perekonnaliikmed omaste hooldamisega hakkama saavad. Lõuna-Euroopa riikides, kus on perekonnal suur tähtsus, on hoolduskoormusega inimestel lihtsam toime tulla nii tööalaste kui hooldamisega seotud kohustustega. Ühiskonnas levinud perekonda hindava hoiaku tõttu mõistavad tööandjad kohustust ja vajadust pereliikmete eest hoolt kanda ning tänu sellele ollakse ka töötajate suhtes arusaadavamad. Kesk- ja Põhja-Euroopa riikides on olukord vastupidine: alati ei nähta hooldamist lähedaste vältimatu kohustusena, kuna eksisteerib toimiv hoolekandesüsteem, mistõttu oodatakse ka hoolduskoormusega inimestelt suuremat pühendumist töökohustustele.

Siiski ei pruugi eakate vanemate abistamine alati koormav olla, sest tihedamal suhtlemisel ja koos elamisel võib olla ka positiivne mõju. Ingersoll-Dayton, Neal ja Hammer (2001) kirjeldavad seda positiivse vastastikuse mõjuna, kus lapsed abistavad oma eakaid vanemaid ning samas saavad vanematelt vastu majanduslikku ja emotsionaalset tuge ning abi argitoimingutel majapidamises ja laste eest hoolitsemisel.

Võileivapõlvkonna esindajad Eestis

Eestis pole võileivapõlvkonda kui sihtgruppi varem eraldi uuritud. Varasemad teadustekstid on küll keskendunud omastehoolajatele (Laidmäe jt 2009) või põlvkondade vahelistele abistamissuhetele (Kasearu ja Kutsar 2010), kuid rahvusvahelise teaduskirjanduse põhjal võib eeldada, et võileivapõlvkonna esindajate kogemused mitmekordse hoolduskohustuse kandmisel võivad meil mõnevõrra erineda

mitteformaalsete hooldajate kogemustest.

Et teemat on Eestis vähe käsitletud, valmiski 2016. aasta kevadel Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudis magistr töö „Eesti võileivapõlvkonna esindajate argipäeva kogemused mitmekordse hoolduskohustuse kandmisel” (autor Johanna Hollo, juhendaja Häli Tarum). Magistr töö eesmärk oli võileivapõlvkonna esindajate argipäeva kogemuste kaudu uurida inimeste arusaamu hoolduskohustusest ning just seda sihtgruppi puudutava probleemistiku eripära. Lisaks analüüsis töö hoolekandesüsteemi, tuginedes võileivapõlvkonna esindajate kogemustele sobivate teenuste olemasolust ja kättesaadavusest.

Empiirilise materjali kogumiseks viidi läbi kaheksa poolstruktureeritud intervjuud võileivapõlvkonna esindajatega üle Eesti. Intervjuueeritavate leidmisel lähtuti nn „lahtise võileiva” mõistest ehk olenevalt omastehooldaja vanusest võis intervjuueeritav hoolitseda oma laste ja/või lapselaste eest ning hooldada samaaegselt eakaid vanemaid ja/või vanavanemaid. Seejuures võisid hooldatavad olla ka intervjuueeritava abikaasa vanemad või vanavanemad ning peres võis olla lapsi, kellel on puue või krooniline haigus.

Võileivapõlvkonna argipäev

Intervjuudest selgus, et võileivapõlvkonna esindajad näevad eakate hooldamist keerulisemana ja koormavamana võrreldes laste eest hoolitsemisega, mida peeti loomulikuks ning nendest toimetustest tekkivat väsimust ei kirjeldatud koormusena. Seega ei taju intervjuudes osalenud sageli mitmekordset hoolduskohustust igapäevase mitmekordse koormusena ning ennast ei samastata võileivapõlvkonna esindajatena.

Tugevamalt tajuti eakatega seotud hoolustoimingute tõttu tekkivat füüsilist ja emotsionaalset kurnatust, kuid laste puhul

seda eraldi välja ei toodud või peeti seda loomulikuks. Sageli tuli ühel ja samal ajal abistada nii lapsi kui ka eakaid, kuid esmajoones said tähelepanu lapsed: „*Kuidagi peaks see olema niimoodi, et ise oled esikohal, siis tuleb sinu abikaasa, siis tuleb sinu laps ja siis tulevad sinu ülejäänud lähedased inimesed. Ikkagi tegelikult on üsna raske, isegi kui sul on vaja endal midagi, aga sa näed, et ... Ikkagi kipub see laps olema esikohal, siis tuleb vanaema ja siis mees kahjuks.*”

Vastuolu kohustuste ja muutunud peremudeli vahel

Intervjuueeritavad leidsid, et ühiskonnas valitsevad hoiakud hoolitsemise ja hooldamise suhtes on traditsioonilised – see on peresisene küsimus – mistõttu kandub hoolduskohustus omaste õlgadele. Samu hoiakuid kandsid ka intervjuueeritavad ise, pidades laste ja eakate eest hoolitsemist ja hooldamist privaatseks peresiseseks asjaks, mille üksikasju teistele isikutele üldiselt ei jagata. Hoolekandetasutuste teenuseid kasutades tajusid intervjuueeritavad, et nad ei käitu „hea pereliikmena” ja tundsid ennast halvasti, sest õigem oleks omaste eest ise hoolt kanda: „*Ma kogu aeg ignoreerin tegelikult seda halba tunnet, et minu ema on seal kuskil haiglas. Tal on kodu olemas, tal on oma voodi, tal on oma tuba olemas, kus on tema riided ja kõik ja ta on aasta otsa seal mingisuguste valgete linade vabel haiglas, raudvoodis. Et lihtsalt ma kuidagi nagu blokin selle mõtte endas koheselt ära, sest et kui ma hakkaks selle peale süvitsi mõtlema, siis see viiks ikka täiesti ahastusse.*”

Ülalpidamiskohustus kui norm on seotud pigem traditsioonilise peremudeliga, kus mitu põlvkonda elasid koos ning abistasid üksteist igapäevatoimingutes. Teisalt sarnaneb Eestis nüüdseks valitsev peremudel Põhjamaadele, kus põlvkonnad ja sugulased elavad eraldi

ning iga pere hindab oma privaatsust, kuid seejuures puuduvad Põhjamaadele omased tugiteenused ja toetused, mis mitmekordse hoolduskohustuse täitmist hõlbustaks. Seega ei vasta pereliikmete ja ühiskonna ootused sellele, kuidas perekonnad tegelikult elavad. Kuigi intervjuueeritavad väljendasid valdavalt traditsioonilise peremudeli ja pereväärtustega seotud hoiakuid ning tunnetasid vajadust ja kohustust nende järgi käituda, on tegelik elukorraldus sedavõrd muutunud, et sellist käitumist on üha raskem ellu viia.

Intervjuude analüüsis selgus, et hoiakud võivad siiski olla muutumas. Nimelt ütlesid intervjuueeritavad, et tulevikus ei soovi nad isikliku abivajaduse suurenedes toetuda mitte niivõrd lastele ja lastelastele, kui hoolekandetasutustele ja sotsiaalteenustele. Intervjuueeritavad paistsid olevat raskustes individualistlike ja perekondlike väärtuste vahel tasakaalu leidmisega, pidades samavõrra oluliseks nii eneseteostust ja isiklikku heaolu kui ka pereliikmete eest hoolitsemist. Seega võib individualistlikumate hoiakute ning eaka hooldamiskogemuse levik kaasa tuua suurema nõudluse eakatele suunatud kvaliteetsete hoolekandeteenuste järele: „*Minul on poeg, selles mõttes ma olen mõelnud, et kas ta peaks mind hooldama. Et võib-olla temal jääb oma elu elamata, kui ta peab mind hooldama. Võib-olla ma oleksin mingis hooldekodus, aga mitte nii, et see koormus lasub jälle minu lapsel.*”

Võileivapõlvkond vajab individuaalset lähenemist

Magistritööst selgus, et ühiskondlik ja institutsionaalne kontekst ei näe ühel ja samal ajal laste eest hoolitsevaid ja eakaid omakseid hooldavaid inimesi mitmekordse hoolduskoormuse kandjatena ning neid ei käsitleta eraldi sihtrühmana, kellel on spetsiifilised vajadused ja probleemid. Näiteks tundsid võileivapõlvkonna esindajad, et neil on sageli

vaja kasutada tööaega nii laste eest hoolitsemiseks kui ka eakate hooldamiseks. Tööandjad aga suhtuvad tunduvalt mõistvamalt laste eest hoolitsemisega seotud toimingutesse, kuna neid nähakse iseenesestmõistetavana ning samuti toetab seda seadus lapsehoolduspäevade ning lisapuhkuse näol. Seega ei teadvusta ka tööandjad, et võileivapõlvkonna puhul on tegemist toepelt hoolduskohustusega. Teiseks näiteks olid sotsiaaltöötajad, kes suudavad edukalt lahendada laste ja eakate probleeme, kuid ei oska läheneda olukorrale terviklikuna ning ei arvesta mitmekordse hoolduskoormuse kandmisega seotud probleemistiku ega võileivapõlvkonna esindajate vajadustega.

Intervjuueeritavad tõid välja, et sobivate sotsiaalteenuste ja -toetuste leidmine ja kasutamine on keeruline, kuna teenuste ning toetuste valik ja kättesaadavus on piiratud. Selle põhjuseks on, olukorrast sõltuvalt, teenuse kasutamise kriteeriumid, maksumus, teenuse korraldus ja kvaliteet või selle sobimatus lapse, eaka või pere vajadustega. Intervjuueeritavate kogemused näitavad, et olemasolevad teenused ei arvesta piisavalt võileivapõlvkonna esindajate individuaalsete olukordade ja vajadustega.

Mitmed intervjuueeritavad tõid välja vajaduse teenuste järele, mis aitaksid jagada mitmekordset hoolduskoormust. Paljud olid nõus just eaka hooldustoimingute tarvis võtma vastu abi väljastpoolt pereringi. Näiteks oleks kasu ajutisest koduhooldusteenusest, mida võiks osutada kas intervallhoolduse vormis või kindlatel tundidel päevas. See võimaldaks pereliikmetel leida aega muuks, nagu töö käimine, majapidamistoimingud, hobidega tegelemine ja puhkamine, jätkates samal ajal eaka hooldamist kodus, talle tuttavas keskkonnas. Intervjuueeritavad märkisid, et teenus võiks olla kas täielikult või osaliselt rahastatud kohaliku omavalitsuse poolt.

Samuti tuleks teenusele saamise kriteeriumide puhul lähtuda eri olukordadest, nii et ajutist koduhooldusteenust saaksid kasutada ka need omastehooldajad, kes elavad abi vajava eakaga samal elamispiirkonnas.

Kokkuvõtteks

Võileivapõlvkonna esindajad võivad olla küll näiliselt mitmekordset hoolduskohustust kandes sarnases olukorras, kuid viis, kuidas nad mitmekordse hoolduskohustuse kandmisega toime tulevad ja millist abi vajavad,

sõltub paljuski konkreetsest olukorrast. Selle sihtühema puhul on oluline individuaalne lähenemine ja paindlik sotsiaaltoetuste ja -teenuste süsteem, mille loomisel tuleks lähtuda mitmekordset hoolduskoormust kandvate inimeste kogemustest.

Uurimuses osalenud inimeste argipäeva kogemused toovad esile mitmekordse hoolduskohustuse murekohad ning annavad ainet arutleda mitteformaalse hoolduse ja ülalpidamiskohustuse rolli üle laiemalt kogu hoolekandesüsteemis. **S**

Viidatud allikad

- Abramson, T. A.** (2015). Older adults: The „Panini Sandwich” Generation. *Clinical Gerontologist*, 38, 251–267.
- Berglund, E., Lytsy, P., Westerling, R.** (2015). Health and wellbeing in informal caregivers and non-caregivers: a comparative cross-sectional study of the Swedish general population. *Health and Quality of Life Outcomes*, 13, 109–120.
- Bolin, K., Lindgren, B., Lundborg, B.** (2008). Your next of kin or your own career?: Caring and working among the 50+ of Europe. *Journal of Health Economics*, 27 (3), 718–738.
- DeRigne, L., Ferrante, S.** (2012). The Sandwich Generation: A Review of the Literature. *Florida Public Health Review*, 9, 95–104.
- Ingersoll-Dayton, B., Neal, M. B., Hammer, L. B.** (2001). Aging Parents Helping Adult Children: The Experience of the Sandwiched Generation. *Family Relations*, 50 (3), 262–271.
- Kasearu, K. Kutsar, D.** (2010). Informal support networks in a changing society – are family-based networks being ‘crowded out’? *Studies of Transition States and Societies*, 2(1), 56–73.
- Laidmäe, V., Hansson, L., Tulva, T., Lausvee, E., Kasepalu, Ü.** (2009). Multi-generation family in Estonia: multiple roles and the stress of living together with elderly people. *The Internet Journal of Geriatrics and Gerontology*, 5 (2). <http://ispub.com/IJGG/5/2/5260>, (12.02.16).
- Ruppanner, L., Bostean, G.** (2014). Who cares? Caregiver Well-being in Europe. *European Sociological Review*, 30 (5), 655–669.

Hästi toimiv lastekaitse kohalikul tasandil on saavutatav koostöös

Age Viira

analüütik, sotsiaalministeerium

Uuringu tulemused näitasid, et kohalike omavalitsuste lastekaitsetöö korralduses, tavades ja töömeetodites on märkimisväärsed erinevusi. Ühe läbiva probleemina nimetasid uuringus osalejad spetsialistide tööga ülekoormatust ja ajapuudust.

Lastekaitsetöö hõlmab laia ringi tegutsejaid: oma roll on nii igal ühiskonnaliikmel, vabaihendustel kui ka riigil. Siiski on otsene vastutus oma inimesi toetada ja abistada, sh lastekaitsetegevusi ellu viia kohalikel omavalitsustel (edaspidi KOV). Et saada ülevaade KOVide lastekaitsevõimekusest ja kohalikul tasandil kasutatavatest lastekaitse töömeetoditest, tellis sotsiaalministeerium uuringu¹, mis keskendus KOVide igapäevase lastekaitsetöö praktika väljaselgitamisele, sh peamistele probleemidele, mille lahendamine aitaks muuta lastekaitsetöö tulemuslikumaks ja kestlikumaks. Lastekaitsetöötajad vastasid ankeetküsitlusele, täitsid tööajapäevikut ning osalesid fookusgruupiintervjuudes. Mitmekülgselt saamiseks viidi fookusgruupiintervjuud

läbi ka KOVi juhtidega. Kuigi teemadering uuringus oli lai, nimetasid osalejad ühe läbiva lastekaitsetöö probleemina spetsialistide tööga ülekoormatust ja ajapuudust.

Uuringu tulemused

Kui äärealade väikestes KOVides teevad ametnikud 79% juhtudel lastekaitsetööd osalise ajaga, siis olulise sotsiaalmajandusliku mõjuga KOVides oli osajaga tööl väike hulk lastekaitsetöötajatest (7% juhtudest). Asjaolu, et enamik regioonide äärealade väikeste KOVide lastekaitsetöötajatest peab oma tööajast tegelema ka lastekaitsetöö väliste tööülesannetega, ei pruugi aga vastata piirkonna tegelikele vajadustele ja võib mõjuda pärssivalt ametniku enda töömotivatsioonile

¹ Uuringu küsitlustööd viis läbi ja esmase analüüsi koostas 2016. aasta esimeses pooles MTÜ Abikeskused. Lähtudes teadmisest, et lastekaitsetöö probleemid võivad eri piirkonnas varieeruda ning olla mõjutatud omavalitsuse suuruselt ja selle ressurssidest, valiti uuringusse osalema KOVid põhja, lõuna, lääne ja ida regioonist võimekuse alusel: olulise sotsiaalmajandusliku mõjuga keskused, keskuste ümber paiknevad KOVid ja äärealade väikesed KOVid. Uuringu raport „Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemustlikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine” on leitav sotsiaalministeeriumi kodulehel www.sm.ee/et/uuringud-ja-analuusid.

(lastekaitsetöö ei ole teiste ülesannete kõrval esmatähtis), kuna töötajal võib tekkida ülekoormus või tunne, et ta ei suuda talle pandud kohustusi reaalselt täita.

See [suur töökoormus] kehtib ka täpselt minu puhul, et nii-öelda sünnist surmani on minul see sihtgrupp. Mul on tõesti suur ülekoormus tänu sellele. /--/

Lääne regiooni lastekaitsetöötaja

Sotsiaal- või lastekaitsetöötajatel on raske isegi puhkust võtta. Kui regioonikeskusega piirnevates KOVides asendab lastekaitsetöötajat puhkuse ajal teine lastekaitsetöötaja või sotsiaalosakonna juhataja ja/või sotsiaaltöötaja, siis regiooni ääreala väikestes KOVides on asendajat leida keerulisem. Ankeetküsitluses tunnistas 22% lastekaitsetöötajatest, et puhkuse ajal puudub asendaja, neist 89% olid regiooni ääreala väikeste KOVide lastekaitsetöötajad.

Suuremate KOVide lastekaitsetööd ohustab juhtumite rohkus. Ankeetküsitlus näitas, et olulise sotsiaalmajandusliku mõjuga KOVides, kus on rohkem lapsi, algatati 2015. aasta jooksul keskmiselt 38,6 lastekaitsejuhtumit ning varem oli töös keskmiselt 32,6 juhtumit töötaja kohta. Regiooni ääreala väikestes KOVides olid vastavad keskmised 6,5 ja 8,3. Fookusgruppiintervjuud näitasid, et juhtumite lahendamiseks oleks vaja rohkem aega, kui seda võimaldab ametniku töökoormus. Juhtumi lahendamisest võib kujuneda pikk protsess, mis nõuab osalistega suhtlemist ning kohtulahenditega töötamist. Näiteks kirjeldas üks lääne regiooni lastekaitsetöötaja fookusgruppiintervjuus, kuidas juhtumi lahendamine algab küll väikesest probleemist, kuid muutub järjest keerukamaks.

[Juhtumid] hakkavad mingist väiksest asjast, aga süvenevad ja lähevad järjest suuremaks ja siis tulevad sinna juba kohtulahendid juurde ja tulevad sinna psühholoogid ja

psühhiaatrid ja tervisenõustajad-arstid, perearstid, kellega sa pead ka konsulteerima. See võrgustikutöö kokku ajamine. Üks lapsevanem pöördub mingi väga väikse küsimusega ja tegelikult sellest kujuneb välja väga pikk protsess. /--/

Lääne regiooni lastekaitsetöötaja

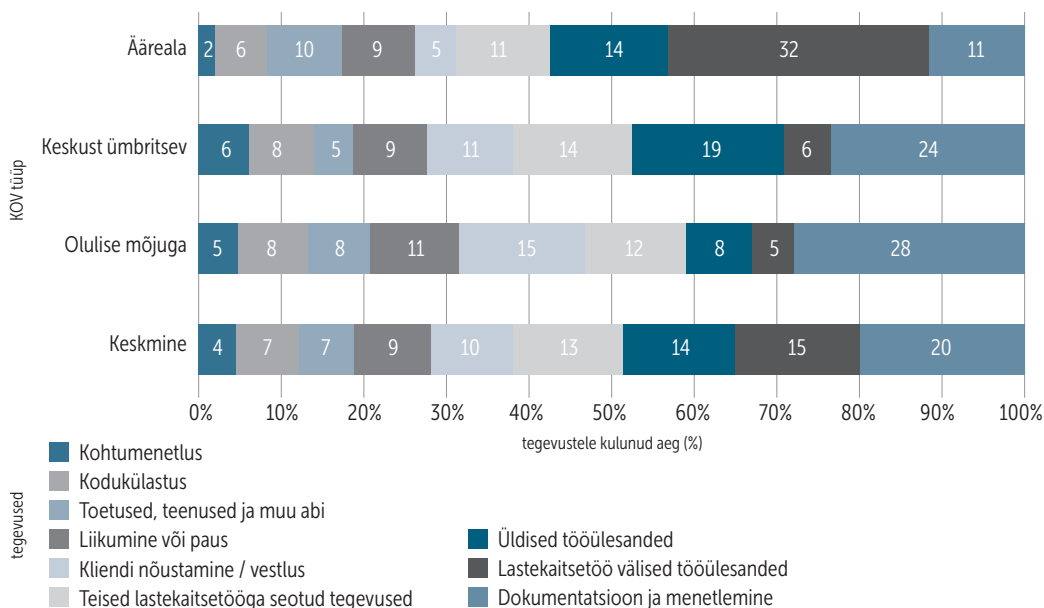
Edukat koostööd segab võrgustikuliikmete vähenenud teadlikkus lastekaitsetööst ja koostöö vajalikkusest. Näiteks tõi üks põhja regiooni KOVi juht intervjuus välja, et tema KOVis on probleemiks haridustöötajate vähesed teadmised lastekaitsetööst. Kui koostöö kooli ja lastekaitsetöötajate vahel sujus, kaoks tema sõnul ära topelt töö, mis raiskab nii kooli kui ka lastekaitsetöötajate aega ja energiat.

Ma olen seda enne ka juba mõnes kohas öelnud, et tegelikult hakkab see [teadmatus lastekaitsest] õpetajate ettevalmistusest pihta. Meie [KOV-i töötajad] ei pea sinna minema ja tutvustama, et kuidas selle abivajava lapse märkamine siis tegelikult on ja mis see laps on. Seda nad peaksid koolis saama juba /--/

Põhja regiooni omavalitsuse juht

Kõik ankeetküsitluses osalenud lastekaitsetöötajad on teinud küll teiste KOVidega koostööd, kuid fookusgruppi intervjuudest selgus, et see põhineb pigem üksikutel juhtumitel, kui on süsteemne. Vaid umbes kolmandik (31%) lastekaitsetöötajatest teeb teiste KOVidega koostööd teenuste ja toetuste planeerimisel.

Tööajapäeviku analüüs näitas, et võrreldes teiste tegevustega kulus lastekaitsetöötajal dokumentatsioonile ja menetlusele väga palju aega: keskmiselt 20% kogu märgitud tööajast (vt joonis 1, lk 44). Kõige suurema osa selle kategooria alategevustest moodustasid telefonivestlused (37%), väiksema osa ameti- ja e-kirjade koostamine (11%), töö kohaliku andmetöötlussüsteemiga (8%) ning STARis lastekaitsejuhtumite menetlemine (8%). 79%

ALLIKAS: TÖÖAJAPÄEVIK, SOTSIAALMINISTEERIUMI ARVUTUSED

Joonis 1. Tegevustele kulunud aeg lastekaitsetöötaja kohta KOVi tüübiti

ankeetküsitluses osalenud lastekaitsetöötajatest leidis, et andmeregister STAR toetab nende igapäevatööd ning 67% arvas sama juhtumiplaani kohta. Samas toodi mitmel juhul esile, et juhtumiplaanide koostamine STARis on ajamahukas, tehniliselt keerukas ning kohati ei vasta lastekaitse igapäevatööle.

Ma saan aru, et see juhtumiplaan on üldse tõesti hea ja hädavajalik, kui ta seal on, aga ta on tehniliselt nii keeruline ja ajamahukas, seal on nii palju mõttetuid asju, mida ma tahaks rääkida nendega, kes selle on välja töötanud. Kas nad meie igapäevasest tööst tegelikult ka midagi teavad?

Põhja regiooni lastekaitsetöötaja

Paberitöö (nagu lastekaitsetöötajad seda intervjuudes ise nimetasid) osakaal oli suurim olulise sotsiaalmajandusliku mõjuga KOVides (keskmiselt 28% tööajast), kus ametnikul

tuleb menetleda rohkem lastekaitsejuhtumeid. Lastekaitsetöö välised tööülesanded võtsid ootuspäraselt rohkem aega regiooni ääreaal väiksemates KOVides (keskmiselt 32% tööajast), kus ametnik teeb lastekaitsetööd teiste tööülesannete kõrvalt.

Kohtumenetlusega seotud tegevused moodustasid ajaliselt kõige väiksema osa tegevusest, samas olid need ühed kõige ajamahukamad. Fookusgrupi intervjuudes tõid lastekaitsetöötajad välja, et tunnevad juhtumite lahendamisel puudust juriidilistest teadmistest ja toest, mistõttu on kohtusse avalduse kirjutamine väga koormav ja aeganõudev.

Tööaja killustatust näitab tõsiasi, et lastekaitsetöötaja tegi tööajapäeviku täitmise perioodil (3–6 tööpäeva) 9 võimalikust tegevusest keskmiselt umbes 7. Seega tuleb lastekaitsetöötajal ühe töönädala jooksul

tegeleda mitme eripalgelise tegevusega ning ühe tööpäeva jooksul ennast erinevatele tegevustele sageli ümber häälestada. Tööajapäevikud kirjeldavad hästi lastekaitsetöö olemust: ligikaudu kolmandik tööajapäevikusse märgitud tegevusest toimus kontorist väljas (eelkõige kodukülastused) ning 4% tegevusest väljaspool ametniku tavapärast tööaega (mõnikord ka nädalavahetusel). Näiteks nõustas päeviku täitmise perioodil üks lastekaitsetöötaja öösel kell 1.30 ligikaudu kolmveerand tundi üht noorukit, kellel olid suitsiidsed mõtted.

Kui ennetustöö on lastekaitsetöös see osis, mis aitaks pikas perspektiivis ka töökoormust vähendada, siis uuringu tulemused näitavad, et paljudel juhtudel ei jõua lastekaitsetöötajad ennetustegevusi teiste tegevuste kõrvalt ellu viia. Ankeetküsitluse tulemused näitasid, et ennetustööd nähakse küll lastekaitsetöö olulise osana, kuid enamikul ehk 64%-l lastekaitsetöötajatest ei jää selle tegemiseks aega. Eri küsimuste vastuste põhjal võib hinnata, et 18–24% lastekaitsetöötajatest ei tegele ennetustööga üldse. Fookusgrupi intervjuu tulemustest selgus, et ennetustöö jääb lastekaitsetöös tagaplaanile aja- ja rahapuuduse tõttu.

Ütleme, et see [ennetustöö] on nii aja- kui ressursimahukas. Et teha seda kvaliteetset ja tulemuslikku ennetustööd. Mina ütlen ausalt, minul see [ennetustöö] ei toimi, minul ei jää selleks aega. Mul võib mõtteid olla, aga kust ma võtan selle aja, et hakata sellega tegelema.

Põhja regiooni lastekaitsetöötaja

Intervjuud näitasid veel, et lastekaitsetöötajatel on väga erinev arusaam sellest, mis on ennetustöö ja kuidas seda peaks tegema. On KOVe, kus ennetustööle oli palgatud eraldi spetsialist või on konkreetsed tegevused delegeritud MTÜdele.

Ajapuudus võib piirata ka lastekaitsetöötaja osalemist valdkonna arendamises ja planeerimises. 40% lastekaitsetöötajate hinnangul jätkus neil aega, et panustada arengukavade ja strateegiate väljatöötamisse, et lastekaitsetöö oleks tõhus. Ligi pooltel (46%) lastekaitsetöötajatel pigem polnud või polnud üldse aega panustada arengukavade ja strateegiate väljatöötamisse ning 14% lastekaitsetöötajatest leidis, et see tegevus ei peaks üldse olema lastekaitsetöötaja ülesanne. 35% lastekaitsetöötajatest arvas sama valla- või linnavolikogu istungitel osalemise ning 27% valla- või linnavalitsuse istungitel osalemise kohta. Siit nähtub, et lisaks ajapuudusele pole märkimisväärselt suurele osale lastekaitsetöötajatest istungitel osalemine ning arengukavade ja strateegiate väljatöötamine ka prioriteet, sest seda ei peeta lastekaitsetöö osaks.

Ankeetküsitluse tulemused näitasid, et palgast isegi olulisemaks peetakse head ja toetavat meeskonda, sh lisatööjõu võimaldamist töökoormuse jagamiseks ja tegelemiseks lastekaitseteamadega süvitsi. Lastekaitsetöötajatele on oluline enesetäiendus, nad soovivad, et nende tööd tunnustataks ja väärtustataks ning lastekaitsetöö maine paraneks ka ühiskonnas laiemalt.

Aga mis veel motivaator on? Kindlasti kollektiiv, absoluutselt. Selle sotsiaal- ja lastekaitse puhul me ei saa rääkida kõrgetest palkadest vist mitte kusagil, aga kui on hea meeskond, on tugivõrgustik ümber, siis see aitab palju kaasa sellele, et püsida ravis ja tulla hommikul kodust välja.

Ida regiooni lastekaitsetöötaja

Kokkuvõte ja soovitused

Uurimistulemused näitasid, et lastekaitsetöö korraldus, tavad ja töömeetodid on Eesti KOVides väga erinevad, sõltudes eelkõige KOVi tüübist. Olulist rolli mängib see, kas

tegu on olulise sotsiaalmajandusliku mõjuga, regioonikeskust ümbritseva või regiooni ääreala väikese KOViga. Suutmatuse tunne kõigi oma ülesannetega hakkama saada võib tekkida nii suurte kui ka väikeste omavalitsuste lastekaitsetöötajatel. See võib pikemas perspektiivis ohustada nii töö kvaliteeti kui ka lastekaitsetöötaja töömotivatsiooni.

Lastekaitsetööd peaks ametnik tegema täie pühendumusega ehk täisajaga, mitte teiste sotsiaaltööga seotud tööülesannete kõrvalt. Uuringu üks peamistest soovistest ütleb, et omavalitsuste liitumisel peab igas omavalitsuses olema lastekaitsetöötajaid, kes teevad lastekaitsetööd põhitoona. Laste õiguste ja heaolu tagamiseks võiks kaaluda määrata ühtse standardina aktiivsete juhtumite optimaalne arv lastekaitsetöötaja kohta. KOVides (eriti olulise sotsiaalmajandusliku mõjuga KOVides), kus juhtumeid on palju ja need käivad ühele lastekaitsetöötajale üle jõu, tuleb palgata lisatööjõudu või ülesanded ümber jagada.

Lastekaitsetöö aja ja eelarve piiratuse lahendus peitub omavalitsuste koostöös.

Nii saab arendada teenuseid ning jagada töökoormust puhkuste ajal. Eri KOVide lastekaitsetöötajate poolt välja töötatud heade praktiliste töövahendite või juhendmaterjalide koondamine ja jagamine hoiab kokku dokumentatsiooni ja menetluse aega. Samuti tuleb endiselt täiendada STARi programmi, et see vastaks rohkem lastekaitsetöö loogikale ja selle kasutamine võtaks vähem aega.

Lisaks tuleb toetada ja tugevdada KOVide lastekaitsetöötajate kooskäimisi ja ametialast suhtlust, sest lastekaitsetöö eripära tõttu vajavad ametnikud pidevalt oma töö reflekteerimist ning meeskonnatunnet ja toetust.

Koostöö sujumiseks on oluline suurendada lastekaitsetöötajate peamiste võrgustikupartnerite teadmisi lastekaitsetööst ja teadlikkust koostöö tähtsusest. Ühe olulise punktina anti uuringus soovitus, et lastekaitsetöö tuleks muuta ühiskonnas nähtavamaks, kajastades ka edulugusid, et avalikkus saaks selgema ettekujutuse lastekaitsetöö mitmekesisusest ja väärtusest ning lastekaitsetöötaja ametist ja kutsest. **S**

Kommentaar

Kohaliku omavalitsuse ülesanne lastekaitseseaduse järgi on lapse õigusi ja heaolu tagavate arengukavade, programme ja projektide väljatöötamine ning nende rakendamine, samuti tingimuste loomine lastekaitsetöö tegemiseks. Just tingimustes toob uuring välja suurimad vajakajäämised: lastekaitsetöötajate ülekoormatus ja ajanappus on mureks nii suurtes kui ka väikestes omavalitsustes. Lastekaitse on paljudes omavalitsustes vaid üks osa sotsiaaltöötaja ametiülesannetest ning sageli mitte põhikohustus. Pikemas perspektiivis ohustab see töö kvaliteeti ning lastekaitsetöötajate motivatsiooni. Nagu omavalitsuste lastekaitsetöötajad uurimuses ise välja tõid, on oluline suurendada ühiskonna teadlikkust lastekaitsest ning samal ajal arendada meetmeid, mille abil laste abivajadust ennetada ja olemasolevaid probleeme lahendada.

Kõnealune uuring viidi läbi ajal, mil uus lastekaitseseadus oli küll vastu võetud ning riiklik lastekaitse rakendusüksus moodustatud, kuid lastekaitsetöötajad polnud veel saanud uut korraldust rakendada. Praeguseks saame nii mõnelegi uuringus viidatud probleemile lahendusi pakkuda või neid leevendada. Kui uuringu tulemused näitasid, et lastekaitsetöö korraldus, tavad ja töömeetodid on kohalikes omavalitsustes erinevad, siis Sotsiaalkindlustusameti lastekaitse osakonna tegevused aitavad lastekaitseteenuste kvaliteeti ja kättesaadavust ühtlustada.

Nõustame kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajaid laste ja pere heaolu tagamiseks pandud kohustuste täitmisel ja igapäevastes tegemistes. 2016. a pöördusid lastekaitsetöötajad taotlustega juhtumite nõustamiseks meie piirkondade spetsialistide poole 268 korral, võimalust kasutas 128 omavalitsust.

Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja on lastekaitsejuhtumi võrgustiku keskmes. Tema korraldab lapse juhtumit, kaasates spetsialiste ja jagades ülesandeid. SKA lastekaitseosakond saab pakkuda lastekaitsetöötajale tuge **võrgustiku koosolekute** korraldamisel, aidates nii koosoleku juhtimisel kui ka lapsele vajalike tegevuste planeerimisel.

Seadus kohustab sotsiaalteenuste ja -toetuste **andmeregistrisse STAR** kandma abivajava lapse ning tema juhtumiga seotud toimingute andmed ja juhtumiplaani. See võimaldab koondada kogu lapse ja perega seotud info turvaliselt ühte keskkonda ning aitab kokku hoida aega, mis muidu kuluks päringutele vastamiseks. Lastekaitse osakonna esimese tööaasta kogemused näitavad, et STARi kasutamine on omavalitsuseti väga ebaühtlane. Töötajatel on tehnilisi oskusi, kuid nad vajavad julgustust muutuste omaksvõtmiseks.

Lastekaitse osakonna ülesandeks on ka koordineerida valdkondadeüleseid **ennetustegevusi**. 2017. aastal keskendume tervishoiule, kuivõrd tervishoiutöötajad puutuvad kokku laste ja perega vahetult ja sageli juba ka enne lapse sündi. Eesmärk on viia laste ja peredega tehtava töö fookus juba toimunud tõsiste juhtumitega tegelemiselt ennetusele.

Esmatasandi lastekaitsetöötajate jõustamiseks ja läbipõlemise ennetamiseks korraldame riikliku meetmena **töönõustamist**. 2016. a pakkusime lastekaitsetöötajatele töönõustamisteenust gruppides ning plaanime samal viisil jätkata ka aastatel 2017–2018. 2016. a osales nõustamises 2/3 omavalitsustest.

Uueks võimaluseks on **nõustamisteenus võrgustiku liikmetele**. Seda pakume kahel suunal: juhtumipõhiselt ehk konkreetse lapsega kokku puutuvatele spetsialistidele ning valdkondade ülesele ennetavale koostöövõrgustikule. Esmajärjekorras keskendume raskete juhtumite superviseerimisele.

Laste ja pere **heaolu hindamiseks** ja vajaduspõhiste **sekkumiste arendamiseks kohalikul tasandil** oleme koostöös Ernst & Young Baltic ASga välja töötanud laste ja pere heaoluprofiili, mida saab kasutada töövahendina KOV arengukavade koostamisel ja eelarve planeerimisel. SKA lastekaitseosakonnal on kavas suurendada strateegilist nõustamist, et aidata ühinevatel omavalitsustel planeerida lastekaitsetöötajate koormust ja arendada laste ning pere vajadustel põhinevaid teenuseid.

Marika Laanemäe
lastekaitse osakonna ida piirkonna juht, Sotsiaalkindlustusamet

Ülevaatlikult piiriülesest lastekaitsetööst

Ly Rüüs

nõunik, Sotsiaalkindlustusamet

Artikkel annab ülevaate piiriülese lastekaitse¹ regulatsioonist ja juhtumite menetlusest juhtumikorralduse põhimõttel.

Juba üle kümne aasta on Eesti kodanikud saanud kasutada õigust liikuda vabalt Euroopa Liidus, valides omale sobiva elu- ja töökoha. Eesti kodakondsusega inimesi loendati viimasel rahvaloendusel eri välisriikides kokku ligi 60 000. Kõige rohkem Eesti kodakondsusega inimesi elab Soomes – veidi üle 29 000. Populaarsed ümberasumise riigid on ka Suurbritannia, Iirimaa, Saksamaa, Venemaa ja Rootsi (Tõnurist 2015).

Inimeste vabal liikumisel on kindlasti positiivseid mõjusid, kuid esineb ka probleeme. Tihti ei pööra vanemad oma uueks elukohaks valitud riigis tähelepanu sealsetele tavadele ja normidele, mis puudutavad laste hooldust, kasvatust ja kaitset, ja nii võib pere oma laste heaolu küsimusi tõlgendada erinevalt sellest, kuidas on see kehtestatud pere asukohariigi seadustega.

Lisaks on abielud ja kooselud järjest sagedamini rahvusvahelised. Eri rahvusest vanemate perre sündiv laps saab kahe riigi kodakondsuse, ka tema laiendatud perekonna liikmed (vanavanemad jt lähisugulased) on eri rahvustest ning elavad eri riikides. Kui paarisuhe lõpeb ja lapse vanemad otsustavad

kolida eri riikidesse, unustatakse tihti, et kõigest olenemata jäädakse vanemateks. Sageli on pärast lahku kolimist vanemate konflikt nii terav, et nad ei suuda kokku leppida lapse edasises elukorralduses. Lapsel aga on õigus vanemate hoolitsusele ja ülalpidamisele ning suhtlemisele mõlema vanemaga. Sageli ei oska või ei julge vanemad omavalitsuse lastekaitsetöötajalt tuge küsida ning probleemid süvenevad. Kui konflikt on aga arenenud nii kaugele, et vanematevaheline vaidlus on juba kohtus, jõuab juhtum kohtu kaudu (arvamuse küsimise raames) ka lastekaitsetöötajateni ning algab lastekaitsetöö. Juhtumit võib menetleda kas Eesti või välisriigi kohus.

Piiriülese lastekaitse juhtumi puhul on tegemist nii perekonnaõigusliku kui ka avalik-õigusliku küsimusega, kus on vaja kaitsta õigusi ja huve lapsel, kelle vähemalt üks vanem elab või töötab välismaal.

Piiriülest lastekaitset reguleerivad konventsioonid

Euroopa Liidu üks põhiidee ja eesmärk on, et see oleks vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala, kus on tagatud isikute

¹ Kuigi kehtivas lastekaitseseaduses (§ 14 lg 1 p 4 ja § 15 lg 2 p 2) kasutatakse väljendeid rahvusvaheline lastekaitsepoliitika ja rahvusvaheline lastekaitse, nimetatakse rahvusvahelises õiguskeeles riikide, mh lastekaitse koostööd piiriüleseks (ingl *cross-border*, nt *cross-border child protection*; *cross-border co-operation*). Artiklis on läbivalet kasutatud terminit piiriülene.

vaba liikumine, mille loomiseks ja koostöö nõuetekohaseks toimimiseks on ühendus ellu kutsunud vajalikud meetmed, sh õiguslikud regulatsioonid.

Ülemaailmne organisatsioon Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverents on välja töötanud ühtsed standardid ja põhimõtted koostööks lastekaitse ja pereküsimustes Euroopa Liidus. Need on sätestatud mitmes konventsioonis:

- ♦ **Lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon**, vastu võetud Haagis 1980. a. (RT II 2001, 6, 33, edaspidi nimetatud ka kui *lapseröövi konventsioon*) käsitleb lapseröövi vanemate poolt ning vanemliku vastutuse ja suhtlusõiguse küsimusi. Konventsiooni kohaselt on lapserööv ehk lapse teise riiki äraviimine ja seal kinnihoidmine ilma last hooldava isiku nõusolekuta õigusvastane. Konventsiooni eesmärk on kaitsta last rahvusvahelisel tasandil ebaseadusliku kolimise või mitte tagasipöördumise või kinnihoidmise eest ning see kehtestab menetlusreeglid lapse viivitamatuks tagasipöördumiseks tema harilikku viibimiskoha riiki. Lapseröövi konventsioon ei käsitle hooldusõigusega seotud küsimusi.

- ♦ **Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon**, vastu võetud Haagis 1993. a. (RT II 2001, 31, 157, edaspidi nimetatud ka kui *rahvusvahelise lapsendamise konventsioon*) käsitleb piiriülest lapsendamist, mille puhul laps ja lapsendaja elavad eri riikides. Kuna konventsiooniga liitunud riikide riigisisene lapsendamise regulatsioon peab vastama konventsioonis toodud nõuetele, on rahvusvahelise lapsendamise sisuline protseduur sarnane riigisisese lapsendamisega. Ka põhimõte,

et lapsendamisel valitakse lapsele peret, mitte perele last, kehtib piiriüleselt.² Eestist välisriiki lapsendamine on erandjuhtum ja võib toimuda juhul, kui lapse eest ei ole Eestis mingil põhjusel võimalik vajalikul määral hoolitseda. Seega võib välisriiki lapsendamist kaaluda ainult siis, kui Eestist on lapsele piisavalt kaua ja põhjalikult peret otsitud ja ei ole leitud ning lapse eestkostja hinnangul ei ole asenduskodu lapsele sobiv kasvukeskkond. Kui lapsendada soovija elukoht on välisriigis, peab kohtul lapsendamise otsustamiseks olema Sotsiaalkindlustusameti juurde moodustatud kolmeliikmelise rahvusvahelise lapsendamise komisjoni luba.

- ♦ **Vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioon**, vastu võetud Haagis 1996. a. (RT II 2002, 20, 87, edaspidi nimetatud ka kui *vanemliku vastutuse või lastekaitse konventsioon*) käsitleb piiriülest lastekaitset, vanemlikku vastutust ning hooldusõiguse küsimusi. Konventsioonis on sätestatud lapse õigused ning nende tagamise põhimõtted igale lapsele, sõltumata lapse või tema vanema või seadusliku hooldaja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust ning hoolimata tema poliitilistest või muudest seisukohtadest, kodakondsusest, etnilisest või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust seisundist, puudest või sünnipärasest või muudest tingimustest. Konventsiooniga liitunud riigid on kokku leppinud, et võtavad tarvitusele kõik abinõud, et kaitsta last igasuguste diskrimineerimis- ja karistusvormide eest tema vanemate, seaduslike hooldajate või perekonnaliikmete seisundi, tegevuse, vaadete või nende tõekspidamise pärast.

² Riigisisese lapsendamise protsessi ja ka rahvusvahelise lapsendamise kohta saab lugeda MTÜ Oma Pere kodulehel www.omapere.ee lapsendamise käsiraamatust, mille on koostanud T. Kivirüüt 2014. a. Käsiraamatu uuendatud väljaanne peaks ilmuma lähiajal.

Olulised põhimõtted, millega arvestatakse piiriüleste juhtumite menetlemisel:

- ♦ Piiriülest lastekaitset ja perekonnaõigust käsitlevate konventsioonidega ühinenud **riigid tunnustavad vastastikkult ametlikke otsuseid**. See võimaldab riikidel teha koostööd eeskätt praktilistes küsimustes (dokumentide tõlkimisel, infovahetusel ning standardvormide kasutusel) ja aitab lihtsustada ning kiirendada piiriüleseid menetlusi ja ametlike otsuste jõustamist.

- ♦ Kõigis lapsi puudutavates küsimustes lähtutakse **lapse parimast huvist, last puudutavaid küsimusi menetletakse kiiresti**.

- ♦ **Menetlusalluvus toimub lapse hariliku viibimiskoha riigi jurisdiktsiooni kohaselt** ehk kõigis lapsi puudutavates õigusküsimustes selgitatakse kõigepealt välja, millise riigi jurisdiktsiooni või kohtualluvusse juhtum kuulub. Oluline on arvestada lapse harjumuspärase elukohaga ehk hariliku viibimiskohaga, mitte rahvuse või kodakondsusega.

Iga konventsiooniga ühinenud riik on määranud vastavate regulatsioonidega **keskasutuse**, kes tegeleb vastava konventsiooni küsimustega ja suhtleb teiste riikide keskasutustega. Eestis koordineerib riikidevahelist infovahetust lapseröövi konventsiooni ja vanemliku vastutuse konventsiooni küsimusi, sh suhtlusõigust, kohtuotsuste või haldusotsuste tunnustamist ning

täitmisele pööramist, justiitsministeerium. Rahvusvahelise lapsendamise keskasutus on Sotsiaalkindlustusamet. Esmatasandi lastekaitseküsimustega tegeleb kõigis riikides aga kohaliku omavalitsuse vastav ametkond või keskasutuste juurde loodud rakendusamet, kelle pädevusse muuhulgas kuulub piiriüleste perevaidlustega seotud lastekaitse juhtumite menetlemine.

Eestis on loodud riiklik lastekaitse kompetentsikeskus **Sotsiaalkindlustusameti (SKA) lastekaitse osakond**, kelle seadusest tulenev ülesanne on nõustada ja jõustada kohaliku omavalitsuse lastekaitse töötajaid mistahes lapsi puudutavates küsimustes – nii riigisiselt kui rahvusvaheliselt, sh kõigi eelnimetatud konventsioonide raames.

Riikidevaheline koostöö

Et hõlbustada ja kiirendada riikide piiriülese lastekaitse koostööd keskasutuste, kohtunike, lastekaitsetöötajate ja ametkondade vahel, on **Euroopa Nõukogu vastu võtnud määruse nr 2201/2003 (2003) ehk Brüsseli IIa määruse** (edaspidi nimetatud Brüssel IIa või määrus).³ Määrust kohaldatakse lapseröövi konventsiooni ning vanemliku vastutuse ehk lastekaitse konventsioonile.⁴ Koos määrusega rakendatakse Euroopa Liidu ka siinnimetatud konventsioone, kuid määrusega reguleeritud küsimustes on selles sätestatud reeglid liikmesriikide suhetes konventsiooni reeglite suhtes ülimuslikud. Määrust kohaldatakse kõigis liikmesriikides v.a Taanis.⁵

³ Euroopa Komisjon tegeleb praegu määruse täiendamise ja ümbersõnastamisega. Tegemist on õigusloome kvaliteedi programmi raames teostatava algatusega, mille aluseks on arvesse võetud riikide praktikad ja Euroopa Kohtu määruse tõlgendamise seoses tehtud otsused. Uuesti sõnastamise eesmärk on Euroopa õigusruumi ja inimeste põhiõigusi vastastikkuse usalduse alusel edasi arendada, kõrvaldades seni kohtuotsuste ja muude autentsete otsuste vaba liikumist takistanud puudujäägid ning lihtsustades menetlusi ning suurendades nende tõhusust.

⁴ Määrus ei reguleeri rahvusvahelises lapsendamises tehtavat koostööd. See on reguleeritud vastavas konventsioonis.

⁵ Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud Taani seisukohta käsitleva protokolli artiklite 1 ja 2 kohaselt ei osale Taani selle määruse vastuvõtmisel ning seega ei ole see määrus tema suhtes siduv ega kohaldatav.

Määruse kohaselt peavad liikmesriikide kesk-asutused või teised sealsed vastutavad ametiasutused vanema/eestkostja taotluse alusel **rakendama kõiki asjakohaseid meetmeid, et koguda ja vahetada teavet lapse olukorra, kõigi käimasolevate menetluste või lapse suhtes tehtud otsuste kohta.** Ühtlasi tuleb liikmesriikidel sätestada meetmed teabe ja abi andmiseks vanemale/eestkostjale, kes taotleb liikmesriigi territooriumil kohtuotsuste või haldusotsuste (nt enne kohtuotsust lapse perest eraldamine ja asendushooldusele paigutamine) tunnustamist ja täitmisele pööramist eeskätt seoses suhtlusõiguse ja lapse tagasitoomisega.

See tähendab, et **kui lastekaitsetöötaja saab mistahes avalduse või teate välisriigi-giga seotud lapse abivajaduse kohta, on ta kohustatud sekkuma vastavalt riigis-estse juhtumikorralduse põhimõtetele.** Last puudutavates asjades on tal õigus teise riigi lastekaitseteenistusel või mõnelt teiselt võrgustiku asutuselt küsida informatsiooni või edastada välisriigi ametiasutusele vajalikku teavet. Ametiasutuste koostöös vahetatavaid laste heaolu puudutavaid taotlusi/päringuid nimetataksegi Brüssel IIa artikkel 55 taotlusteks/päringuteks (ingl *Request Brussels IIa art 55*). Päringud/taotlused, mis on seotud lapse hoolekandele paigutamise teise riigis nimetatakse Brüssel IIa artikkel 56 taotlusteks/päringuteks (ingl *Request Brussels IIa art 56*).

Juhul kui lastekaitsetöötajal pole teise riigi vastava ametiasutuse kontakte, tuleb info vahetamiseks ja vahendamiseks pöörduda riigi keskasutuse poole, Eestis aga SKA lastekaitse osakonna poole, kes edastab taotluse teise riigi keskasutusele ja sealne keskasutus omakorda sealsele lastekaitseteenistusele. Kuna selline infovahetus võtab aega, siis Brüssel IIa määruse artikkel 55 loob võimaluse otsekontakti võtmiseks riikide vastavate asutuste vahel. Paljudes riikides (nt Tšehhi, Läti) on keskasutuste juurde loodud rakenduslikud

ametkonnad või ametikohad, et hõlbustada lastekaitseteenistuste koostööd.

Piiriülese juhtumi puhul vahetatava info saamiseks koostab lastekaitsetöötaja taotluse/päringu (*Request Brussels IIa art 55*), milles nimetab pöördumise põhjuse ja toob ära pöördumist puudutavate isikute andmed:

- ♦ lapse nimi, sünniaeg ja võimalusel lapse registrijärgne elukoht
- ♦ lapsevanemate nimed, sünniajad ja võimalusel registrijärgne elukoht
- ♦ lapsevanemate ja puudutatud isikute kontaktandmed (telefon, e-posti aadress)
- ♦ rahvastikuregistri andmed (hooldusõigus ja rahvastikuregistrijärgne elukoht).

Lisaks esitatakse juhtumi ja hetkeolukorra lühikokkuvõte (ingl *case note*) ning märgitakse, millist infot on vaja, nt infot lapse sotsiaalse tausta kohta; kooli- või terviseandmeid (ingl *social report / wellbeing check*). Päringu lõppu lisatakse taotleva ametiasutuse ja vastutava ametniku ja/või vastava ametiasutuse ja vastutava ametniku kontaktandmed (sh ametiasutus, postiaadress, e-posti aadress, telefoni- ja faksinumber), kuhu ja kellele palutud andmed saata.

Konventsioonides kokkulepitu põhjal suhtlevad liikmesriigid omavahel inglise keeles. Sellega eeldatakse ametnikelt ametialast inglise keele suulist ja kirjalikku oskust, mis võimaldab suhelda telefoni teel ja koostada ametialaseid päringuid/taotlusi ning ametikirju. Mis puudutab aga taotlustele ja ametikirjadele lisatavaid dokumente (ingl *case note; police report*), siis peavad liikmesriigi keskasutusele või muule ametiasutusele saadetud dokumendid olema koostatud originaalkeeles ja neile lisatakse tõlge selle riigi ametlikku keelde, kellele dokumendid saadetakse. Näiteks, kui Eesti lastekaitseametnik soovib Saksamaa lastekaitseametnikult infot Saksamaalt Eestisse elama asunud pere sotsiaalse toimetuleku kohta Saksamaal

elamise ajal, koostab ta taotluse/päringu inglise keeles ning korraldab koos taotlusega esitatavate lisadokumentide tõlke saksa keelde või kui see pole võimalik, siis kas prantsuse või inglise keelde. Välisriigist tuleb paluda saata dokumendid inglise keeles.

Vene Föderatsiooni ametnikega kasutatavaks ametlikuks suhtluskeeleks on vene keel, vastavalt riikidevahelisele koostöölepingule (RT II 1993, 16, 27). Kokkuleppe kohaselt peavad dokumendid olema allkirjastatud oma käega ja tõendatud pitseriga.

Riikidevahelisel dokumentide vahendamisel tuleb lähtuda liikmesriigis kehtivast isikuandmete kaitse seadusest (RT I, 06.01.2016, 10) ning riikidevahelistest andmekaitse põhimõtetest ja kokkulepetest⁶. Asjaajamise operatiivsuse huvides on soovitatav välisriigi kolleegilt üle küsida, millise kanali kaudu ta soovib andmeid vahetada, kas e-maili, posti või faksi teel.

Välisministeerium saab aidata seoses konsulaarküsimustega välisriigis: isikuttõendavate dokumentidega seonduv, vajadusel tõlkeabi,

asukohamaa ametiasutuste kontaktide leidmine ja asjaajamiseks juhiste andmine jne.

Kuidas jõuab juhtum lastekaitsetöötajani

Välisriigiga seotud ametiabi korras vahendatavaid taotlusi on peamiselt kahte liiki.

1. Laekuvaid lapseröövi taotlusi, mida reguleerib ülalnimetatud konventsioonidest **Haagi 1980. aasta lapseröövi konventsioon**, vahendab välisriigi keskasutustega justiitsministeerium. Kui lapseröövi taotlus tuleb Eestis elavalt vanemalt (nt teine vanem on lapse ebaseaduslikult teise riiki viinud), edastatakse see välisriigi keskasutusele ja sealt edasi juba kohalikule kohtule. Välisriigist tuleva lapseröövi taotluse edastab justiitsministeerium Eesti kohtule vastavalt lapse asukohale. Näiteks kui lapseröövi taotlus tuleb Soomes elavalt vanemalt Tartus elava vanema kohta, edastab justiitsministeerium taotluse lapse tagastamise menetlemiseks Tartu maakohtule. Lapseröövi juhtum jõuab lastekaitsetöötajani enamasti kohtu

Piiriüleste lastekaitsejuhtumite puhul jagavad nõu ja infot

SKA lastekaitse osakonna rahvusvaheliste laste asjade nõunik Ly Rüüs tel 620 8391, e-post ly.ruus@sotsiaalkindlustusamet.ee ja peaspetsialist Merly Kristi Kosenkranius tel 664 0164, e-post merly.kristi.kosenkranius@sotsiaalkindlustusamet.ee.

Väljaspool tööaega on võimalus helistada lastekaitse osakonna valvetelefonidele:

5919 5718 (Harju, Rapla ja Järva maakond); **5302 8887** (Jõgeva, Tartu, Võru, Põlva, Valga, Viljandi maakond); **514 2536** (Saare, Hiiu, Lääne, Pärnu maakond); **514 5182** (Ida-Viru, Lääne-Viru maakond) või kirjutada üldisele e-postile childprotection@sotsiaalkindlustusamet.ee.

Juhendmaterjalid:

- Info piiriülese lastekaitsejuhtumi menetlemiseks (Brüssel IIa). Sotsiaalkindlustusameti koduleht.
- Vahendamine. Rahvusvahelise lapseröövi tsiviilõiguslikke küsimusi käsitleva 25. oktoobri 1980. aasta Haagi konventsiooniga seotud hea tava juhend. Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi alaline büroo, 2012.
- Praktiline juhend Brüsseli IIa määruse kohaldamiseks. Euroopa Komisjon, 2015.

⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:31995L0046>. 14.04.2016 kiitis Euroopa Parlament heaks isikuandmete kaitse üldmääruse, millega asendatakse senine andmekaitse direktiiv. Uus määrus on otsekohalduv, mis tähendab, et koos riigisiseste rakendusaktidega hakkab see asendama ka Eesti isikuandmete kaitse seadust. Määrus jõustus 24.05.2016 ning seda hakatakse kohaldama pärast kaheaastast üleminekuaega, alates 25. maist 2018.

kaudu, kellel on kohustus küsida menetluses lastekaitse arvamust. Ka menetluses, kus taotletakse lapse tagasitoomist Eestisse, küsib välisriigi kohus tihti Eesti lastekaitse arvamust. Lastekaitsetöötaja, saades taotluse kas Eesti kohtult või justiitsministeeriumi vahendusel välisriigi kohtult, on kohustatud sellele taotlusele vastama.

2. Vanemliku vastutust, lapse hooldusõigust ja elukorraldust puudutavates küsimustes, mida reguleerib Haagi 1996. aasta vanemliku vastutuse / lastekaitse konventsioon, pööratakse taotlusega esmalt kohaliku omavalitsuse lastekaitseteenistuse poole. Vanem (või eestkostja / seotud ametiasutus) võib pöörduda oma asukohajärgse lastekaitseteenistuse poole olukorras, kus laps elab koos ühe vanemaga ühes ja teine vanem teises riigis ning vajatakse nõu lapse edasiseks elukorralduseks või kui on tegemist vaidlusega, mis puudutab lapse elukorraldust, sh viibimiskoha riigi määramist. Enamasti on ka lapseröövi taga vanemate pikaajaline vaidlus lapse hooldusõiguse ja elukorralduse üle. Lastehooldusõigust puudutavaid küsimusi, mis ei ole seotud lapserööviga, menetletakse enamasti kohtuväliselt. Kohtuvälised menetlused puudutavad lapse elukorraldust ning lapse heaolu ja õiguste tagamist (nt lapse õigus suhelda teise vanemaga). Samuti otsitakse mõnikord vanemliku hooleta jäänud lapsele alternatiivseid hooldajaid lapse päritoluga seotud riigist (nt, kui laps eraldatakse Iirimaa vanematest, siis Iirimaa lastekaitseteenistus saadab Eesti lastekaitseametnikule taotluse/päringu kas keskasutuste kaudu või otse tema poole pöördudes palvega välja selgitada, kas lapsel on sugulasi, kes võiksid hakata tema hooldajateks). Lastekaitsetöötaja sisuline töö on sama, mis riigisiseste juhtumite puhul: hinnata lapse vajadusi ning vanema ressursse, lähtudes lapse vajadustest; nõustada vanemat lapse õigustes ning vanema kohustustes ning vajadusel suunata vanem juriidilise või psüh-

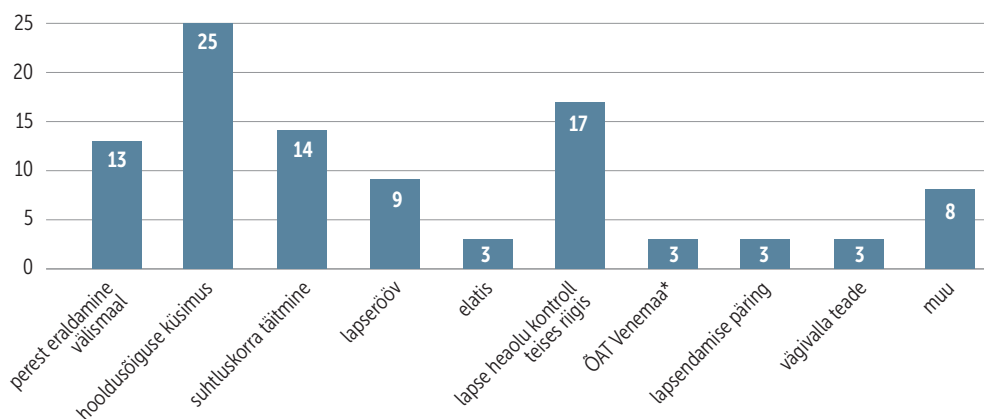
holoogilise abi saamiseks spetsialistide juurde.

Riikidevahelisi lastekaitsetöötajate ja teiste ametkondade taotlusi, laste heaolu, vanemliku vastutusega seotud toimingute, perest eraldamise, hooldusele paigutamise ja lapse elukorraldust puudutavates küsimustes Haagi 1996. aasta lastekaitse konventsiooni kohaselt vahendab ja aitab lahendada Sotsiaalkindlustusamet. Kuigi ka lastekaitse konventsiooni keskasutuseks on justiitsministeerium, löi riik nimetatud küsimuste sisuliseks lahendamiseks lisakompetentsi Sotsiaalkindlustusameti juures. Kujunenud praktika kohaselt keskasutused taotlusi sisuliselt ei menetle, vaid vahendavad ametlikke dokumente. Seetõttu, kui riikide ametiasutustel (lastekaitseteenistustel) on ametialased kontaktid olemas, siis keskasutust vahendajana kasutada pole vaja. Brüssel IIa artikkel 55 reguleerib riikide vastavate kompetentsete asutuste sisulist otsest infovahetust, et kiirendada lastesse puutuvaid piiriüleseid menetlusi.

Piiriüleste juhtumitega tegelemine Eestis

Nagu eelpool toodud, lähtutakse piiriülese lastekaitse juhtumi menetlemisel juhtumikorralduse põhimõtetest. Juhtumikorraldajaks on lapse asukohajärgne (hariliku viibimiskoha järgne) kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja/-teenistus.

Kehtivatest seadustest lähtudes peab lastekaitsetöötaja tegelema iga juhtumiga, mis leiab aset tema tööpiirkonnas. Kui abivajava lapse või pere harilik viibimiskoht (seal, kus laps realselt elab, käib koolis, lasteaias, kus alaliselt viibib last kasvatav isik/eestkostja/hooldaja) on teises piirkonnas või riigis, tuleb lastekaitsetöötajal alustatud ja vormistatud juhtumitöö anda ametlikult üle lapse tegeliku elukohajärgsele lastekaitsetöötajale, olgu see siis teine Eesti või välisriigi omavalitsus. Juhtumi üleandmisel teise riiki koostatakse akt, mille allkirjastavad mõlemad pooled

* Õigusabitaotlused (ÕAT) on ametiabi taotlused Venemaalt, mida menetletakse sarnaselt Brüssel IIa artikkel 55 taotlustele Euroopa riikide vahel.

Joonis 1. Välisriigi KOV või Eesti KOVi menetlustes ning SKA nõustatud pöördumiste sisu 2016. a.

(lapseröövi puhul võib lapsele järele tulla tema harilikust viibimiskoha riigist lapsevanem või välisriigi lastekaitseteenistuse volitatud esindaja koos konsuliga). Kui laps vajab kohest ehk vältimatut abi, tuleb esmalt rakendada meetmeid, mis tagavad lapse turvalisuse, nt paigutada lapse turvakodusse või tagama arstiabi, ja alles seejärel edastama informatsiooni lapse elukohajärgsele lastekaitsetöötajale.

Juhtumiga seotud tegevused sõltuvad juhtumi iseloomust. Nii nagu riigisisestes perekonnaõiguslikes vaidlustes, nii on ka piiriüleste juhtumite puhul sageli kesksel kohal lapsega seotud hooldusõiguslikud küsimused (isiku- ja varahooldusõigus, suhtuskord, elatis).

Tegeleda tuleb ka juhtumitega, kus vanem on viinud lapse välismaale ilma teise vanema nõusolekuta ega too last enam tagasi, kuid lapseröövi taotlust ei ole esitatud; või olukordadega, kus pere elab välisriigis ja sealsed lastekaitsetöötajad on lapse perest eraldanud, kuna vanemad on teda kohelnud halvasti, kuid vanemad ei mõista juhtunut (nt „miks laps eraldati, kui tüli oli meie vahel, last me ei löönud”). Küsimused on keerulised ja nõuavad ametnikelt eeskätt regulatsioonide tundmist, nende rakendamisoskust ning

sotsiaaltöömeetodite (juhtumikorralduse, võrgustikutöö) valdamist. Kuna kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajad ei puutu piiriüleste juhtumitega kokku piisavalt sageli (Eestis on keskmiselt 1–2 juhtumit KOVi kohta aastas), siis ei pruugi neil olla kogemusi juhtumitega tegelemiseks.

Riigi tugi lastekaitsetöötajatele

Kui tegemist on piiriülese ulatusega vanemlikku vastutust hõlmava vaidlusega (perest eraldamise, hooldusõiguse, elatise, suhtluse või muu lapse elukorraldust käsitlev küsimus) või lapserööviga ning käimas on kas kohtueelne või kohtumenetlus, siis on kõigil asjasse puutuvatel ametiasutustel õigus pöörduda menetluses abi saamiseks SKAs piiriüleste juhtumitega tegeleva spetsialisti poole. Juhtumi ümber moodustatakse vastavalt vajadusele spetsialistide võrgustik, milles võivad osaleda peale kahe riigi lastekaitseteenistuse veel Eesti ja/või välisriigi politsei, konsulaat, haigla, notar, kohus, kinnipidamisasutus. SKA seadusest tulenev ülesanne on toetada nii välisriigi kui ka Eesti juhtumit korraldavat lastekaitsetöötajat ning vajadusel aidata vahendada infot kõigi

võrgustiku liikmete vahel.

SKA toetab lastekaitsetöötajaid ka juhtumikorralduslikus töös, aidates hinnatada esmaseid sekkumisvajadusi, ja lapsele esmase abi andmisel (kas paigutada turvakodusse, pakkuda meditsiinilist abi jm). Koos täpsustatakse juhtumi üksikasju, selgitatakse välja õiguslik raamistik (nt kus on lapse harilik viibimiskoht; kes on lapse hooldusõiguslikud vanemad; kui hooldusõigus on jagatud, siis kuidas; kellel on lapse elukoha määramise õigus); abistatakse ka juhtumi dokumenteerimisel (kõik juhtumiga seotud päringud, infovahetus ja toimingud tuleb kajastada STARis). Lisaks nõustab SKA spetsialist lastekaitsetöötajaid vanemate kohtuvälise leppimise protsessi korraldamisel ning aitab vajadusel koostada välisriiki saadetavaid päringuid ja vastata välisriigist tulnud päringutele, samuti pakub juhtumiga seotud juriidilist nõustamist.

Juhtumite arv kasvab

SKA alustas piiriüleste lastekaitse juhtumite vahendamise 2016. a jaanuarist. Aasta jooksul oli töös 98 juhtumit 26 riigist ja aidatud on 133 last (vt joonis 1). Selle aasta esimese kahe kuuga pakuti nõustamist 26 juhtumi puhul, millega oli seotud 37 last, mis näitab menetluses olevate juhtumite kasvu. Koostööriigid on enamasti Euroopa Liidu liikmesriigid, kuid on olnud ka kolmanda

riike, nagu USA, Saudi Araabia, Vene Föderatsioon, Austraalia, Brasiilia. Kõige rohkem eelmise aasta juhtumeid (45) olid seotud Soomega. Järgnesid Ühendkuningriik ja Hispaania – kumbki 7 juhtumiga –, Norra 5 ja Venemaa 4 juhtumiga. Teiste riikide lastekaitseametnike tagasiside koostööle on olnud positiivne: oleme koostööaltid ja operatiivsed. Kuivõrd pooled juhtumitest on seotud Soomega, siis koostöö parandamiseks toimuvad alates 2015. aastast kahe riigi lastekaitsetöötajate kohtumised, kus arutatakse nii tehnilisi kui ka sisulisi küsimusi.

Lõpetuseks

Nagu artikli alguses öeldud, muutub elu, sh pereelu, järjest rahvusvahelisemaks. Samal ajal kasvavad ootused ja koormus kohaliku omavalitsuse lastekaitsetööle. Loodan, et haldusreformi tulemusena tekib kohalikes omavalitsustes enam võimekust tegelda laste ja pere heaolu tagamisega. Siinkohal on võimekuteks haritud ja motiveeritud töötajaid. Oluline on, et kasvaks kompetents ka spetsiifiliste lastekaitse teemadega tegelemiseks, nt töö mitmekülgse abivajadusega laste ja peredega või hooldusõigusega seotud kohtueelse või kohtumenetluses olevate hooldusõigusega seotud vaidlustega, samuti et tekiks rohkem võimalusi tegeleda teavitus- ja ennetustöö ning valdkonna arendamisega. **S**

Viidatud allikad

- Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades (1993). *Riigi Teataja* II, 16, 27.
- Isikuandmete kaitse seadus (2016). *Riigi Teataja* I, 06.01.2016, 10.
- Lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon (2001). *Riigi Teataja* II, 6, 33.
- Lastekaitse seadus (2016). *Riigi Teataja* I, 21.12.2016, 24.
- Nõukogu määrus (EÜ) nr 2201/2003 (2003). *Euroopa Liidu Teataja* L 338, 23/12/2003, 1–29. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32003R2201>
- Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon (2001). *Riigi Teataja* II, 31, 157.
- Tõnurist, A. (2015). Eesti kodakondsuse ja päritoluga inimesed Euroopas. Statistika blogi. <https://statistikaamet.wordpress.com/2015/02/18/eesti-kodakondsuse-ja-paritoluga-inimesed-euroopas/> (26.04.2017).
- Vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioon (2002). *Riigi Teataja* II, 20, 87.

Juhtumipõhine lähenemine perelepitusele

Tarvo Tendal

kutseline lepitaja ja superviisor, Goodwill & Partners OÜ

Perelepituse võimalust teadvustatakse Eestis veel vähe, ometi on see üks tõhusamaid konfliktide lahendamise viise.

Selguse huvides toon kohe alguses välja, et perelepituse eesmärk ei ole paari kooselu jätkamine – sellega tegeleb pereteraapia. Perelepitaja tegeleb enamasti lahku mineva või lahku läinud paari (samuti pere või suguvõsa) konflikti teadliku lahendamise, et pooled jõuaksid olulistest küsimustes kokkuleppele ning et nende suhtlemine muutuks hõlpsamaks.

Tihti on üheks peamiseks teemaks lastega seotud kokkulepped. Valdavalt on need seotud suhtluskorraga, kuid vaidlusalusteks küsimusteks võib olla ka erinev nägemus lapse kasvatusest, koolist ja muudest küsimustest.

Sageli jääb inimestel pärast lahkuminekut teatud ühisosa, mis eeldab suhtlemist ja kohtumisi ka tulevikus. Konfliktis olles on seda väga raske kui mitte võimatu teha. Selleks et anda perelepituse sisust parem ülevaade, kirjeldan mõningaid näiteid koostöös lastekaitsetöötajaga oma praktikast.

Juhtum 1. Lastekaitsele pöördus ema kaebusega, et isa ei tunne oma laste vastu huvi ega tegele nendega piisavalt. Lastekaitsetöötaja juures kohtudes kinnitasid mõlemad vanemad valmisolekut laste nimel pingutada. Mõne aja pärast pöördus ema taas lastekaitsele, et jõuda kokkuleppele lapsi puudutavas suhtluskorras. Jälle istuti ühise laua taga ja lepitati kokku lahendustes. Järgmine kord pöördus lastekaitsele isa ja kurtis, et ema ei

ole lastega piisavalt hoolikas, ta on kahjustanud nende tervist. Sellises rütmis möödus ligi poolteist aastat. Lõpuks saatis lastekaitsetöötaja vanemad perelepitusse. Teenusele saabudes oli paar kokkuleppe suhtes küllaltki skeptiline. Mõlemal oli teisele etteheiteid. Ema ei uskunud, et isa võiks midagi muuta, ning isa oli kriitiline ema valikute ja käitumise suhtes.

Miks nad ei suuda omavahel kokkuleppele jõuda?

Konflikti tõenäosus on suurem seal, kus suhted on emotsionaalselt laetud. Suhte purunemisega kaasneb nii palju haiget saamist, et inimesed ei suuda enam rahulikult rääkida. Teeneteist kiputakse süüdistama, selle asemel, et teha koostööd.

Konfliktis kannatavad tavaliselt mõlemad pooled ning sageli on suurimaks kannatajaks lapsed. Tihti on vanemad oma suhete klaarimisega nii hõivatud, et laps jääb oma tunnetega omapäi või keset vanemate lahinguvälja ning paratamatult tunneb end konflikti eest vastutavana. Vanema ülesanne peaks olema last teadlikult toetada, et teda säästa ja mitte kahjustada teise vanema kuvandit. Laps ei saa valida, kas ta armastab ema või isa, talle on olulised mõlemad. Seetõttu ei saa teda panna olukorda, kus ta peab valima oma vanemate vahel.

Kuidas lepitaja saab aidata?

Professionaalne lepitaja juhib teadlikult lepitusprotsessi. Erapooletu isikuna saab ta hoida suhtluses tasakaalu ja veenduda, et mõlemad pooled oleksid aktsepteeritud ning saaksid selgitada oma nägemust olukorrast ja ootustest ilma, et teine süüdistustega vahele sekkuks. Samuti on lepitaja roll hoida kogu protsessi vältel fookust lahenduse leidmisel, mis konfliktisituatsioonides on väga lihtne kaduma.

Tihti ei tea lepitusele jõudvad inimesed täpselt, mis teise poole jaoks oluline on ja miks, kuna konfliktis sisuline kommunikatsioon katkeb. Lepitaja töö on välja tuua mõlema poole ootused ning aidata üles leida see ühisosa, mis on mõlema jaoks oluline. Näiteks üldjuhul on mõlemad vanemad huvitatud lapse heaolust.

Eespool kirjeldatud juhtumid mõistsid mõlemad lapsevanemad perelepituse turvalises õhkkonnas kiht kihi haaval teemasid lahates, mis on ühele või teisele oluline ja mis on mõjutanud nende käitumist. Arutades kerkisid üles vara ja lastega seotud teemad, aga ka uute suhetega kaasnevad probleemid. Perelepitaja vahendusel õnnestus olulisemad teemad läbi rääkida ja leida mõlemale sobivad lahendused. Rohkem pole see pere lastekaitseesse pöördunud. Oluline on siinkohal märkida, et isa ei olnud selles loos laste suhtes sugugi ükskõikne. Lastega läbikäimist raskendasid hoopis paari omavahelised suhted ja pinged.

Perelepitusse jõudmiseks on mitu teed

Üldjuhul jõuavad lastega seotud probleemid lastekaitsetöötajani. Sellisel juhul suunab lastekaitsetöötaja vanemad edasi perelepitusse, mis on kõige sagedasem juhtumid perelepitusse jõudmise viis.

Kohtu kasutamise võimalus on üldteada, seega on sagedane, et lapsevanemad pöörduvad viimases hädas kohtusse. Eesmärgiks

võib olla suhtluskorra määramine, lapse elatise väljanõudmine või muud lahutusega seotud küsimused. Teadlikumad vanemad, kes tajuvad, et suhtlus on raskendatud, kuid vajadus lahendusele jõuda on oluline, võtavad ühendust otse perelepitajaga või Eesti Lepitajate Ühingu kaudu.

Õnneks on perelepituse kasutamise praktika kohtutes muutumas. Kohtud teadvustavad perelepituse võimalust üha rohkem, ning osa kohtunikke saadab pooled kõigepealt perelepitusse. Juhul kui seal kokkulepet ei õnnestu saavutada, menetleb kohus asja edasi.

Kuna enamik juhtumeid saavad lepitaja juures lahenduse, kasutavad kohtud perelepituse teenust üha sagedamini. Lepituse eelis on see, et pooled saavad ise lahendused leida ja vabatahtlikult kokkuleppele jõuda, mistõttu on nad rohkem motiveeritud kokkuleppeid ellu viima. Sellisel juhul võidavad sellest kõik osalised.

Perelepituse tulemuslikkus

Perelepituse tulemuslikkus oleneb kindlasti lepitaja oskustest, kuid palju ka lepitatavate poolte valmisolekust ja tahtest lahenduseni jõuda. See, kas motivaatoriks on lapse heaolu või soov, et asjad laheneksid, polegi nii oluline.

Statistikaameti andmetel oli Eestis 2015. aastal 3382 abielulahutust, enamikul lahutanud paaridel oli vähemalt üks alaealine laps. Sellele lisanduvad veel registreerimata kooselus elanud paaride lahkuminekid.

Välisriikides läbi viidud uuringud kinnitavad, et 2/3–3/4 juhtumites, kus pooltele pakuti perelepitusteenust, jõutakse vaidlusalustes küsimustes kokkuleppele. Pärast leppimist suudetakse olla oma lastele paremad vanemad ja ka lahuselava vanema suhtlemist lapsega paremini korraldada. Lisaks kinnitavad uuringud, et lepitatud vanemate vahel esineb märkimisväärselt vähem konflikte (Valma, Surva ja Hääl 2014, 97–101).

Eestis ei ole perelepituse tulemuslikkust

veel ulatuslikult uuritud, kuid Eesti Lepitajate Ühingu juhatuse liikme Anneli Liivamägi-Hitrovi sõnul oli ühingu andmete põhjal eelmisel aastal perelepituse juhtumite orienteeruv kokkuleppe saavutamise protsent 80. Keskmiselt toimus kuus seanssi paari kohta.

Koos leitud lahendus on parim

Kirjeldan veel ühte juhtumit, mille teeb eriliseks rahvusvaheline aspekt, mida Eestis üha rohkem ette tuleb.

***Juhtum 2.** Lastekaitseesse pöördus ema murega, et lapse isa ei tegele lapsega piisavalt ega leia aega lapsega kohtuda. Juhtumi muutis keeruliseks asjaolu, et lapse isa oli teisest rahvusest. Kuna ta rääkis inglise keelt, sai lastekaitsetöötaja mõlema poolega siiski suhelda. Kultuuride erinevuse tõttu olid vanematel eri arusaamad vanemarollist. Kuna konfliktil oli mitmed tasandeid, siis tuli kiirelt otsus suunata vanemad perelepitusse.*

Perelepitus algas, nagu ikka, kummagi poole nägemuse ja ootuste kindlakstegemisega. Lahkumine oli küllaltki värske. Takistusi teineteise mõistmisel oli palju, alates keelebarjäärist kuni selleni, et lapse ema polnud veel üle saanud lahuselust.

Vajalik oli nii tunnete normaliseerimine kui ka olukorra leppimine. Kui see kõik oli toimunud ja lepidi omavahel kokku ka edasise suhtlemise viisides, õnnestus tegeleda peamise teemaga, milleks oli lapse ja isa kontakt. Mõlemale poolele sobivate lahenduste leidmine tuli raskelt, kuid lõpuks see siiski õnnestus.

Lahendust otsides on oluline, et mõlemad osalised tunneksid, et nende ootuste ja vajadustega arvestatakse. Oluline on mõistmine, et koos leitud lahendus on antud olukorras parim. Väljast peale sunnitud juhised ja ettekirjutused ei pruugi tagada oodatud

käitumist. Seetõttu on lepituses põhirõhk sellel, kuidas saavutada kokkulepped, mida mõlemad pooled sisimas aktsepteerivad ja õigeks peavad, selleks, et need kokkulepped reaalses elus toimiksid.

Pärast kolme pooleteisetunnist kohtumist jõudis paar konfliktist koostööni. Probleemide läbirääkimise, olukorra normaliseerimise ja lahenduse leidmise tulemusel muutus paremaks paari suhtlus ja lõppkokkuvõttes võitis sellest kõige rohkem laps.

Vanemate omavahelise suhtluse paranemine on tähtis, kuna võimaldab kasutada paindlikke lahendusi, mis on kõige lapsesõbralikumad. Suhete normaliseerudes suudavad vanemad olla oluliselt usalduslikumad ja paindlikumad. Näiteks lepitakse kokku kindlad ajad, millal lahus elav vanem lapsega kohtub, kuid lisaks sellele saab laps kohtuda vanemaga ka muul ajal, kui ta selleks soovi avaldab ja see mõlemale vanemale sobib. See on lapsele hea võimalus taastada loomulikud suhted mõlema vanemaga ja veeta koos väärtuslikku aega. Lahus elav vanem saab ka kokkulepitud kohtumiste välisel ajal lapsega kohtuda ja veeta koos väärtusliku aega. Loomulikult ei tule see kohe, aga samm-sammult hakkab usaldus taastuma ning see annab võimaluse liikuda kokkulepetest jooksva koostööni.

Millal kasutada perelepitust ja millal on mõistlik lastekaitsetöötajal ise juhtumiga tegeleda?

Perelepitust tasub kaaluda juhul, kui lastekaitsetöötaja on kohtunud paariga juba kaks või isegi kolm korda ning tunneb, et see ei vii lahenduseni. Samuti siis, kui kohe alguses on näha, et teemad on keerulised või seotud mitmete probleemidega.

Lastekaitsetöötajal on oma ülesanded, mida ta suudab hästi täita, kuid tal ei pruugi olla piisavalt aega ja võimekust, et keerukamate konfliktisituatsioonidega tegelda. Sellisel juhul

on mõistlik kasutada teiste spetsialistide abi, olgu need siis psühholoogid, pereterapeutid või perelepitajad.

On ka oht, et kui paar jääb liiga kauaks lastekaitsetöötaja vaatevälja, kaob inimestel usk, et ametnik neid üldse aidata saab ja see võib põhjustada negatiivse eelhoiaku lepituse suhtes.

Samas on juhtumeid, mis perelepitusse ei sobi, näiteks vägivalda või väärkohtlemisega seotud juhtumid. Samuti siis, kui vanemal on kas raske haigus või psüühiline erivajadus, mis ei lase inimesel ennast piisavalt esindada. Perelepituse eelduseks on kahe võrdse poole vabatahtlik koostöö.

Kuigi enamasti on lepituse lood positiivse lõpuga, siis on ka juhtumeid, kus lahenduseni ei jõuta. Puudu võib jääda tahtest lahenduseni jõuda või ka valmisolekust koostööd teha. Kuid sellele vastukaaluks on tore nentida, et aeg-ajalt juhtub ka imesid. Nii nagu järgneva juhtumi puhul.

Juhtum 3. *Kahe väikese lapse murelik isa pöördus lastekaitse, kuna laste ema läks kodunt ära. Selgus, et naine lahkus mitu kuud tagasi. Väga emotsionaalseks kujunenud kohtumine lastekaitsetöötaja juures oli paaril esimene pärast lahkuminekut. Ema avaldas soovi kooselu lõpetada. Lastekaitsetöötaja saatis paari edasi perelepitusse. Seal tuli välja, et isa soovib suhet jätkata, kuid ema andis mõista, et tahab lahutada. Turvalises keskkonnas arutledes said olulised teemad pinnale kerkida ja mõlemad pooled said rääkida oma nägemusest ning ka*

murekohtadest omavahelises suhtes. Selgus, et naine ei olnud siiski lahutamise otsuses päris kindel. Tuli kiiresti ümber orienteeruda ja keskenduda selguse loomisele. Järgnevad kohtumised olid mõlema poolega individuaalsed (mis on üldjuhul erandiks) selleks, et täpsemalt selgitada, kuidas üks või teine olukorda näeb ja töötada selle nimel, et selgust luua. Asjade settides jõuti arusaamale, et soovitakse siiski perena jätkata.

See on hea näide, et kui õnnestub probleemid selgeks rääkida, siis tekib suurem mõistmine ja seetõttu on ka koostöö jälle võimalik ning vahel viib see koguni suhte jätkumiseni. Suhte jätkumine ei ole küll perelepituse eesmärk, aga on väga tore, kui see protsessi käigus juhtub.

Perelepituse õiguslik regulatsioon

Perelepitust toetavad mitmed rahvusvahelised ja Euroopa Liidult Eestile kohalduvad õigusaktid.

Nii lapse õiguste Euroopa konventsiooni artikkel 13 kui ka Euroopa Nõukogu soovitab perekonnavaidlustes kasutada vahendusmenetlust inimsuhete säilitamiseks, eelkõige laste suhete säilitamiseks mõlema vanemaga. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 24 sätestab kohustuse seada esikohale lapse huvid kõigis lastega seotud avalik-õiguslike asutuste ja eraõiguslike institutsioonide toimingutes.

Peamine riigisisene lepitusmenetlust reguleeriv õigusakt on lepitusseadus. Pereasjades soodustab lepitusmenetluse rakendamist ennekõike tsiviilkohtumenetluse seadustik.

Kommentaar

Koostöö perelepitajatega on olnud professionaalne ja tulemuslik. Positiivsed kogemused julgustavad soovitama lahuks läinud peredel perelepitaja poole pöörduda. Kaotada pole midagi, küll aga võib perelepitaja kaasabil jõuda lahenduseni, mis annab kindlustunde nii enda kui ka lapse tulevikus.

Mare Häidberg, Tartu linna lastekaitsetöötaja

Valitsuse rakendusplaanis aastateks 2015–2018 on eesmärk perelepituse väljatöötamiskava (VTK), et tagada teenuse parem kättesaadavus üle Eesti.

Perelepitaja ettevalmistus

Perelepitaja väljaõppes osalemise eelduseks on kõrgharidus, soovitatavalt psühholoogia, sotsiaalteaduste või õigusteaduse erialal. Sotsiaalministeerium on kinnitanud 160tunnise õppekava, mille käigus lepitaja õpib tundma lepituse teoreetilisi mudeleid, läbirääkimise oskusi, lahtuse psühholoogilisi tegureid, suhte arengumudeleid jpm. Ühtlasi saavad tulevased lepitajad ülevaate ka õigusteemadest, kuigi lepitaja roll ei ole anda õigusabi, kuna ta peab jääma mõlema poole suhtes erapooletuks. Olulise osana on ette nähtud teatud hulk praktikat ning supervisioone, et analüüsida ja mõtestada enda tegevust ning ühtlasi saada toetust ja leida lahendusi keerukate situatsioonide lahendamisel, mida töös inimestega ikka ette tuleb.

Perelepitaja kutse taotlemiseks on lisaks eelnevale vaja läbida ka täienduskoolitusi ning koostada portfoolio, milles on perelepituse töökogemuse kirjeldus viimase kolme aasta jooksul, nõuetekohaselt esitatud juhtumite analüüsid vastavalt tasemele ja hindamisstandardile. Lisaks loetletud kompetentsidele võib perelepitajal olla kas terapeudi, superviisori või muu spetsiifiline taust, mis toetab lepituse läbiviimist.

Peamised põhjused perelepitusse pöördumisel ja teenuse kättesaadavus

Oma kogemuse põhjal saan välja tuua, et enamasti on perelepitusse pöördumise põhjuseks lahus elava vanema vajadus teha kokkulepped, milline on lastega suhtlemise kord ja kus saab olema lapse alaline elukoht. Sageli on vaidlusteemaks ka laste elatisraha. Alguses pöörduakse ühe-kahe konkreetse

küsimusega, lepitusprotsessi käigus tuleb aga tavaliselt ilmsiks probleemide rägastik, mis kõik mõjutavad seda olukorda üheaegselt.

Väga tihti on mängus tugevad emotsioonid. Üks oluline osa selles töös ongi konflikti normaliseerimine. Me kõik oleme inimesed ja nii nagu tekib paarisuhetes konflikte, nii tekib neid ka töökollektiivis ja organisatsioonides siseselt. Määrav on inimeste teadlikkus konfliktist ja valmisolek kaasata väline neutraalne partner, et konflikt ei eskaleeruks, vaid leiaks rahumeelse lahenduse.

Kõik see kehtib ka teistes inimestevahelistes konfliktides, ning vajadus lepituse järele esineb samuti töökeskkonnas ja organisatsioonides (nt juhi ja/või juhtkonna vahel) või lihtsamates situatsioonides, näiteks lasteaia ja lapsevanemate vahel või kahe täiskasvanu vahel olenemata sellest, kas nad on töökaaslased või lapsevanemad.

Vajadust lepitaja järele tuntakse üldjuhul siis, kui inimesed peavad pikema aja vältel koostööd tegema või muul viisil kokku puutuma. Kõiki neid situatsioone saab teadliku konfliktijuhtimisega toetada, ning vastava taustaga lepitaja saab selles abiks olla, kuid see teema vajab juba eraldi pikemat käsitlust.

Perelepituse teenuse kättesaadavus on Eestis piirkonniti väga erinev. On linnasid ja valdasid, kus perelepitus on juba aastaid igapäevane sotsiaalteenus, kuid kahjuks on ka kohti, kus sellisest võimalusest veel kas ei teata või seda ei võimaldata. Kui varem oli probleemiks teenuse pakkujate puudus, siis nüüd jääb asi pigem omavalitsuse teadlikkuse ja rahastuse taha. Hea uudis on see, et sotsiaalministeerium on võtnud perelepituse teenuse kättesaadavaks muutmise oma töökavasse. Plaanis on sel aastal käivitada pilootprojekt ning eesmärk on 2019. aastaks muuta teenus kättesaadavaks üle Eesti. Seniks aga on igal linnal/vallal võimalus ise korraldada oma inimestele vajaliku teenuse pakkumine. **S**

Viidatud allikad

- Valma, K., Surva, L., Hääl, H. (2014). Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, I, 86–103. www.lepitus.ee/docs/juridica.pdf. (25.04.2017).
- Kelly, Joan B. (2004). Family Mediation Research: Is There Empirical Support for the Field? (An Update). *Conflict Resolution Quarterly*, 22(1–2), 3–36, Fall-Winter. http://www.mediate.com/pdf/Family_Mediation_Research_Is_There_Empirical_Support_for_the_Field_.pdf. (25.04.2017).

Perelepitusest saate rohkem lugeda ja kutseliste lepitajate kontaktid leiate Eesti Perelepitajate Ühingu kodulehel www.lepitus.ee.

Koos kainema ja tervema Eesti poole

Jane Alop

Ekspert, Tervise Arengu Instituut

Viimased sotsiaalvaldkonda puudutavad uudised on murettekitavad. Probleemiks pole mitte ainult see, et ei jätku ressursse teenuste arendamiseks, vaid raha on puudu ka seadusega ettenähtud hoolekandeteenuste pakkumiseks. Sellises olukorras rääkida teenustest inimestele, kelle elu juhib alkohol, on poliitiline enesetapp. Nii arvab siiski ainult lühinägelik profaan. Alkoholi liigtarvitamine mõjutab tänapäeval absoluutselt iga ühiskonnaliikme elu ja õnnelikud on need, kes on ohustatud ainult kaudselt.

Eestlastel on kombeks juua palju ja juua ennast purju. Uuringud kinnitavad, et üks kolmandik täiskasvanud eestlastest on alkoholi liigtarvitajad¹ (Rehm jt 2012), sealhulgas neist ligikaudu kümnendikul on alkoholi tarvitamise häire, mis hõlmab alkoholi

kuritarvitamist ja sõltuvust. Ligikaudu sada tuhat inimest põeb kergemal või raskemal kujul haigust, millega kaasneb palju füüsilisi ja psüühilisi tervisehäireid ning mitmesuguseid sotsiaalseid probleeme. Selliseid inimesi on rohkem kui meie kaitseväes ajateenistuse käigus väljaõpetatud reservväelasi, keda on 60 000 (Riigikaitse arengukava 2013–2022).

Alkoholi liigtarvitamisega kaasnevate kahjude vähendamiseks peab riik aktiivset võitlust laial rindejoonel ja selle lahingu nimi on huvide konflikt. Tõendus põhised soovitused ühiskonnas alkoholi liigtarvitamise vähendamiseks rõhutavad erinevate meetmete – alkoholi nähtavuse ja kättesaadavuse piiramise, liigtarvitamise varajase avastamise ja tõendus põhise sõltuvusravi kättesaadavuse parandamise – üheaegse

¹ Alkoholi liigtarvitamiseks loetakse, kui naine tarvitab üle 8 ja mees üle 16 ühiku nädalas või korraga enam kui 6 ühikut. Üks ühik on 10 g puhast alkoholi. Vt lisa www.alkoinfo.ee.

rakendamise vajalikkust.

Kuna Eesti alkoholi tarvitamise ja sellega seotud kahjude näitajad on märkimisväärselt halvemad Euroopa keskmistest (Orro jt 2016), käivitati 2014. aastal Euroopa Sotsiaalfondi rahastusega programm „Kainem ja tervem Eesti”², mille eesmärgid on alkoholi liigtarvitamise varajane avastamine, ravi kättesaadavuse tagamine ja alkoholi liigtarvitamist puudutava teadlikkuse suurendamine. Programmi peamine sihtgrupp on tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna töötajad, kel spetsialistidena on kõige paremad võimalused oma patsiente ja kliente abistades neid eesmärkide saavutada.

Alkoholi liigtarvitamise varajane avastamine

Erinevalt näiteks vähkkasvajatest ei pea alkoholi liigtarvitamise varajaseks avastamiseks olema arst ega tegema kalleid uuringuid. Piisab, kui kasutada Maailma Terviseorganisatsiooni heaks kiidetud AUDIT (ingl *Alcohol Use Disorder Identification Test*) enesehinnangulist testi, mis on kõigile veebist kättesaadav³. Mõne minutiga saab teada, kas inimese alkoholitarvitamise harjumused suurendavad tema riski haigestuda. Teadusuuringute kohaselt on alkoholi tarvitamisel otsene seos 60 haiguse tekkimisega ja ligi 200 haiguse tekkepõhjusena loetakse muu hulgas ka alkoholi liigtarvitamist (Ravijuhendite nõukoda 2015). Seega alkoholi liigtarvitamise sõelumine pole vähem oluline kui ükskõik millise teise tervisehäire – kasvaja, veresoonkonna haigus jt – varajane avastamine.

Esmatasandi teenusepakkujad – perearst, pereõde, samuti ka sotsiaalvaldkonna töötajad – on need, kes professionaalse pilguga

juba varakult probleeme märkavad ja saavad vajadusel oma erialaseid oskuseid kasutades asjaosaliste tähelepanu sellele juhtida. Emotsionaalse moraali lugemise asemel peab spetsialist suutma ratsionaalse lähenemisega tõsta patsiendi/kliendi teadlikkust olukorrast ja selgitada talle ohumärkide seotust tema alkoholitarvitamise harjumustega. Kainuse propageerimise kõrval räägitakse üha enam mõõdukast alkoholi tarvitamisest ja motiveeriva intervjuerimisena tuntud tehnikaid kasutades meenutatakse inimesele, et oma tervise eest vastutab ta ise. Inimeste vähese teadlikkuse ja kalduvuse tõttu eitada alkoholi mõju enda elule on ülioluline, et professionaal võtaks selle teema alati jutuks, kui räägitakse inimese tervisest, sotsiaalsest toimetulekust või elukvaliteedist tervikuna. Programm „Kainem ja tervem Eesti” pakub taolise lühisekkumise koolitusi alkoholiteema konstruktiivseks käsitlemiseks perearsti/pereõde lühikese vastuvõtu käigus. Sotsiaalvaldkonna töötajatele tutvustatakse meetodit infopäeval⁴.

Alkoholitarvitamise häire

AUDIT test sobib ainult alkoholi liigtarvitamise sõelumiseks, alkoholisõltuvuse diagnoosi saab siiski määrata ainult arst. Tänapäeval soovitatakse häbimärgistamise vähendamiseks kasutada mõistet „alkoholitarvitamise häire”, kuid alkoholi kuritarvitaja ja alkoholisõltlase kliiniline käsitlus on erinev. Kuritarvitajad üldjuhul eitavad oma alkoholi tarvitamisest tingitud probleeme, nimetades neid „ajutisteks raskusteks”. Kuritarvitajate puhul on efektiivne lühisekkumine, seda tuleb teha kindla regulaarsusega, ja alles siis, kui soovitud tulemust ei saavutata, tuleks

² Lisainfo programmi kohta www.tai.ee/et/kainem-ja-tervem-estti, küsimuste korral võib pöörduda kte@tai.ee.

³ Eestikeelne test on allalaetav leheküljel www.tai.ee/images/KTE/audit_EST.pdf.

⁴ Esimene infopäev toimus 12. mail Tallinnas, lisainfo tulevaste infopäevade kohta maria.ratassep@tai.ee.

kaaluda intensiivsemat ravisekkumist.

Kui inimesel on tekkinud psühholoogiiline, halvemal juhul ka keemiline sõltuvus alkoholist, on esimeseks ülesandeks motiveerida teda ravile pöörduma. Seda võivad takistada siiski mitmed asjaolud, millest üks on madal enesehinnang ja vähene usk paranemise võimalikkusesse. Lisaks on haigus väga stigmatiseeritud ja nii haigel kui ka tema lähedastel on suur häbitunne. Samuti kardetakse, et konfidentsiaalsus ei ole tagatud ja ravile pöördunu võib näiteks kaotada töö. Ebapiisavad on ka teadmised ravi põhimõtetest ja arvatakse, et need ei ole erinevatel põhjustel vastuvõetavad, näiteks ei soovita alkoholist täielikult loobuda. Ravile pöördumisega kaasnevad hirmud on loomulikud ja seetõttu ei tohiks kunagi kasutada ravile saatmiseks mingeid sunnimeetodeid, välja arvatud juhul, kui inimene on eluohtlik iseendale või teistele⁵. Abivajaja võib võtta pikalt hoogu ja panna sellega lähedaste kannatuse tõsiselt proovile. Paljude sõltlaste lähedastel tekib kaassõltuvus, mis võib samuti vajada professionaali abi.

Programmi „Kainem ja tervem Eesti” raames on koostatud ravijuhend, mille soovitustest lähtudes pakub alkoholitarvitamise häirega inimestele (sõltlastele, aga ka vähema intensiivsusega sekkumisest abi mitte saanud kuritarvitajatele) raviteenuseid viis pädevuskeskust (kontaktid leiab lk 64). Kuna ravi on pikaajaline ja nõuab patsiendilt väga suurte muutuste tegemist, siis on kõige olulisem patsiendi enda motivatsioon. Kogu raviprotsess ongi peamiselt joomise vähendamise või kaine olemise õppimine individuaalselt ja rühmas läbiviidava nõustamise põhjal, millele vajadusel lisatakse ravimid.

Alkoholi kuritarvitamine ja sõltuvus võivad olla nii põhjus kui ka tagajärg toimetuleku-

probleemide tekkimisel. Seetõttu kaasatakse patsiendi nõusolekul raviprotsessi ka tema lähedased. Keskkond ei ole siiski mitte ainult kodu ja sageli vajavad suhteprobleemide kõrval klaarimist ka palju maisemad asjad: võlad, tööpuudus jm. Selleks et tagasilöögid, näiteks tööotsingutel, ei põhjustaks tagasilangust, kaasatakse alkoholisõltuvuse diagnoosiga patsiendi raviprotsessi kohe ka sotsiaaltöötajad. Haigla juhtumikorraldaja ülesanne on luua side kohaliku omavalitsuse spetsialistidega ja kaasata nad võimalikult varakult. Tänapäeva sõltuvusravi toimub peamiselt ambulatoorselt ja see võimaldab inimese tasakaalukat taasintegreerimist kogukonda. Üksikutel juhtudel, enamasti siis, kui patsiendil puudub täielikult toetav lähedaste inimeste võrgustik, võib osutuda efektiivsemaks „täiesti uus algus” koos keskkonna vahetusega⁶.

Sotsiaalvaldkonna töötaja võimalused kahjusid vähendada

Igaüks, kes on kokku puutunud alkoholi kuritarvitaja või alkoholisõltlasega, on kogenud abituse ja lootusetuse tunnet. Isegi kui on helgemaid päevi, ei jätku neid sageli kauaks ja tagasilangusest põhjustatud masendus on veelgi suurem. Sotsiaaltöö tegijate eelisvõrreldes lähedastega on see, et nad ei ole liigtarvitajaga emotsionaalselt seotud ning neil on vajalikud teadmised ja oskused demagoogilisest sõnasõjast hoidumiseks.

Alkoholi liigtarvitamise märkamine ja sellest asjatundlikult inimesega rääkimine on sotsiaaltöötaja ülesanne sama iseenesestmõistetavalt, nagu see on perearsti ja pereõe ülesanne. AUDIT testi ja lühisekkumise meetod võimaldab spetsialistil käsitleda teemat kliendile vastuvõetaval ja ajalisel

⁵ Tahtest olenematu ravi tingimused on kehtestatud psühhiaatrilise abi seadusega.

⁶ Eestis pakub sellist võimalust Lootuse Küla www.lootusekula.ee.

tõhusal viisil. Kui sellise vestluse tulemusena tekib inimesel valmisolek oma probleemiga tegeleda, on see juba suur töövõit. Sotsiaaltöötajast võib olla suur abi inimesele ja ka tema lähedastele ravivõimaluste tutvustamisel ja hirmude vähendamisel.

Sotsiaaltöötaja peaks inimest julgustama ravile pöörduma, kuid ta ei tohiks ise ravi-asutuse poole pöördumisega võtta inimeselt vastutust, kui puudub vastav kokkulepe abivajajaga. Spetsialisti ülesanne on abistada inimest selle otsuseni jõudmisel, mitte otsustada tema eest.

Alkoholisõltuvus on krooniline ajuhaigus, mille ravi on pikk protsess, kuhu panustavad erinevate valdkondade spetsialistid nii ravi-

asutuse sees kui ka sellest väljaspool. Nende koostöö sujuvusest sõltub nii ravitulemus kui ka töötajate endi kurnatus. Ravivajaduse ja raviplaani paneb paika arst. Ravimeeskond – õed, psühholoogid, tegevusterapeutid ja sotsiaaltöötajad – on selle elluviija. Ravi alustanud patsientidelt võetakse muu hulgas nõusolek selleks, et vajadusel kaasatakse raviprotsessi kohalik sotsiaaltöötaja, et tagada kogukonna toetus. Tartu linn on suurepäraseks näiteks, kus omavalitsus ja haigla teevad head koostööd.

Kõige suurem vastutus ravi käigu ja tulemuse eest on ikkagi inimesel, kuid sellega hakkama saamiseks vajab ta turvalist keskkonda ja toetavat kogukonda. **S**

Viidatud allikad

- Orro, E. Martens, K., Lepane, L., Josing, M., Reiman, M., Ahermaa, E.** (2016). Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2016. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/148110851999_Alkoholi%20aastaraamat%202016_.pdf (26.04.2017).
- Rehm, J., Shield, K., Rehm, M., Gmel, G., Frick, U.** (2012). Alcohol consumption, alcohol dependence and attributable burden of disease in Europe: Potential gains from effective interventions for alcohol dependence. Kanada: Centre for Addiction and Mental Health. https://amphoraproject.net/w2box/data/AMPHORA%20Reports/CAMH_Alcohol_Report_Europe_2012.pdf (26.04.2017).
- Ravijuhendite nõukoda** (2015). Alkoholitervitamise häirega patsiendi käsitus, RJ-F/7.1-2015. <http://ravijuhend.ee/downloader.php?file=guide-682-doctype27> (26.04.2017).
- Riigikaitse arengukava 2013–2022.** www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2022/riigikaitse-arengukava/index.html (26.04.2017).

Programmi „Kainem ja tervem Eesti” raames pakuvad tasuta raviteenust viis haiglat. Ravi pakutakse nii ravikindlustusega kui ka -kindlustuseta inimestele. Järgnevalt on toodud kontaktid alkoholitervitamise häire raviteenusele registreerumiseks.

Lõuna-Eesti Haigla

tel 786 8569 (E–R 8.00–17.00) või e-postil registratuur@leh.ee

Põhja-Eesti Regionaalhaigla

tel 617 2582 (E–R 8.30–17.00) või e-postil kte@regionaalhaigla.ee

Pärnu Haigla

tel 447 3296 (E–R 8.00–16.00) või e-postil helen.saluri@ph.ee

Tartu Ülikooli Kliinikum

tel 731 9100 (E–R 7.30–18.00) või internetis www.kliinikum.ee/eriartsti-vastuvott/registreerumine

Viljandi Haigla

tel 5866 5160 (E–R 8.00–16.00) või e-postil alko@vmh.ee

Märka, motiveeri ja toeta

Meida Griin

sotsiaaltöötaja, TÜ Kliinikum,
programmi „Kainem ja tervem Eesti” Tartu meeskonna liige

- Lapsevanem jätab oma alaealise lapse üksinda koju ja läheb ise sõpradega pidu pidama. Pidu venib arvatust pikemaks ja laps ununeb sootuks.
- Ema joob lapse juuresolekul järjest mitmeid päevi. Laps otsib naabritelt abi, sest põrandal lamav ema ei reageeri lapse püüetele teda äratada. Sekkuvad lastekaitse ja politsei.
- Politsei edastab omavalitsusele korduvalt teateid kontrollida kodust olukorda ja sekkuda: 50ndates aastates töötu poeg terroriseerib oma ema, et saada talt pensionipäeval raha alkoholi ostmiseks. Ema ei tee politseile avaldust vägivalda kohta, sest kardab, et sellest muutub olukord veel hullemaks.
- Elukaaslaste lõbus ühine alkoholipruukimine lõpeb lõominguga ja politsei kutsumisega. Kaineks saades lepitakse kuni järgmise korran.
- Psüühilise erivajadusega mees viibib periooditi tahtevastasel ravil ja kohtumääruse alusel ööpäevaringsel erihooldusel, ravi tulemusel ja kontrollitud keskkonnas viibides saab ta oma eluga hästi hakkama. Koju naastes hakkab aga taas alkoholi tarvitama ja muutub siis vägivaldseks, lõhub kaaskodanike vara, varastab poest asju. Lühikesed kodus elamise perioodid vahelduvad hoolekandeesutuses viibimisega. Tema eestkostjaks on omavalitsus, sest omaksed on ammu loobunud suhtlemisest.
- Kerge vaimse alaarenguga kolmekümnendates mees elab varjupaigas ja käib poe ees möödujalt raha nurumas. Milleks see raha kulub, pole raske mõistatada, pidevalt tema käes olev õllepudel räägib ise enda eest. Kunagi õppis see mees ameti, kunagi oli tal korter.

Need on ainult üksikud näited kümnetest, millega sotsiaaltöötajad ja lastekaitse spetsialistid nii kohalikes omavalitsustes kui hoolekandeesutustes iga päev kokku puutuvad. Tihti on nendel lugudel üks ühine tunnus: need on arenenud liiga kaugele, sõltuvus ja sellega kaasnevad probleemid on jõudnud sellisesse järku, kust situatsiooni tagasikerimine ei ole enam võimalik. Tervis, toimetulekuoskused või suhted on pöördumatult rikutud.

Inimesed kirjeldavad sotsiaaltöötajatele oma probleeme nagu töö kaotamine, majanduslik kitsikus, raskused elukoha leidmisel, pere- ja sõprussuhete katkemine, süvenevad

terviseprobleemid, depressioon. Nad ootavad ja otsivad lahendusi. Nad väidavad, et alkoholi tarvitamine sai alguse probleemidest, et alkohol aitas mured unustada, muutis korraks seltskondlikumaks, leevendas stressi ja võttis valu. Paraku aetakse segamini põhjus ja tagajärg: alkohol on see, mis toob kaasa probleemide lumepalli.

Mida saab teha sotsiaaltöötaja või mõni teine alkoholi liigtarvitajaga kokku puutuv inimene? Ennekõike saab ta kahjustavat käitumist võimalikult vara märgata, sellele tähelepanu pöörata ja aidata leida tee ravini enne, kui raviga alustada võib olla juba liiga

hilja. Selles protsessis on oluline märksõna motivatsioon, selle üles leidmine ja toetamine. Näen oma praeguses töös küllalt palju inimesi, kelle eest astuvad ravi saamiseks samme omaksed või erinevad ametkonnad. See kõik jääb tulutuks, kui inimesel endal pole motivatsiooni olukorda muuta. Kui inimene on oma riskikäitumise teadvustanud ja astunud esimesed sammud muutuste suunas, vajab ta pikal paranemise teekonnal tuge. Seda pakub talle ravimeeskond, kuid oluline on ka igapäevase sotsiaalse keskkonna toetus. Kui lähisuhted on katkenud ja hooliv ning kainust toetav võrgustik puudub, on eriti oluline tugiisiku kasutamise võimalus. Kõrvuti raviga tuleb hakata lahendama juba tekkinud sotsiaalseid probleeme: töö, elukoht,

suhted, majanduslik toimetulek jne. Parim tulemus saavutatakse inimese enda, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajate, erinevate tugisüsteemide ja ravimeeskonna koostöös.

Pikka aega on sotsiaalsüsteemis üritatud lahendada inimeste alkoholi liigtarvitamisega kaasnevaid probleeme, kuid võimalused raviks on olnud väga piiratud. Praegu viies Eesti suuremas linnas toimiv programm „Kainem ja tervem Eesti” on andnud võimaluse tegelda probleemide algpõhjusega ja saada ravi ka juhul, kui ravikindlustus puudub. Julgustan kõiki spetsialiste, kes oma töös puutuvad kokku alkoholi liigtarvitajatega, kasutama seda võimalust inimeste aitamiseks. Hoolivus algab märkamisest ja sisaldab nii julgustamist kui toetust. **S**

Suurte erihooldekodude ümberkorraldamine on hoolikalt läbimõeldud protsess

Tuuli Ainsaar

teenuste arendusspetsialist, AS Hoolekandeteenused

Praeguseks on AS Hoolekandeteenused suurte erihooldekodude (Võisiku, Sõmera, Koluvere, Erastvere, Tori kodud ja Imastu Kool-Kodu) ümberkorraldus kestnud juba üle aasta. Selle käigus on täpselt sada inimest saanud endale uued elukohad Tartus, Jõhvis, Raplas, Pärnus, Haapsalus, Viljandis ning Tallinnas.

Kolimine uude keskkonda on iga inimese jaoks suur elumuutus. See võib tekitada ühest küljest ärevust ja hirme, kuid teisest küljest toob endaga ka palju positiivseid emotsioone ja ootusi. Uues keskkonnas avaneb inimesele palju seni kättesaamatuid valikuvõimalusi. See on loomulikult teretulnud nähtus, kuid kannab ohuna kaasas ka ahvatlusi ja riske. Kuna iga inimene on ainulaadne oma tugevuste, nõrkuste, hirmude ja ootustega, peame oluliseks, et kõigil kolimisse kaasatud inimestel oleks võimalikult palju infot: kolijatel uue elukoha ning töötajatel inimeste eripärade ja soovide kohta. Kuigi ümberkorralduste käigus leiab endale uue kodu ligi tuhat inimest, läheneme neist igaühele individuaalselt.

Ettevalmistus

Kõik kolimisega seotud otsused on hoolikalt ja analüüsidele tuginedes läbi mõeldud. Selleks et saada ülevaade meie asutuse klientide

toimetuleku, järelevalve vajaduse, töövõimekuse, käitumismustrite, päritolu ja kolimise soovide kohta, viidi 2015. aasta oktoobris läbi suletavate üksuste elanike kaardistus (mida uuendatakse pidevalt). Sellest selgus, et paljud inimesed on teenuse saamiseks asunud elama oma võrgustikust ja kodukohast kaugemale. Näiteks elab Võisikul, Erastveres, Saaremaal, Koluveres ja Toril kokku ligi 200 inimest, kelle perekond, sugulased, sõbrad või eestkostjad on Harjumaal. Lisaks sellele selgus, et ligi 25% ööpäevaringsel erihooldusteenusel viibivatest inimestest tulevad tegelikult igapäevaelu tegevustega toime ka väiksema toetusega, ehk saaksid hakkama kergemal teenusel. Samas 45% meie ettevõtte klientidest vajavad juhendamist ööpäev läbi ning umbes 30% klientidest vajavad baasvajaduste tagamiseks pidevalt hooldamistoiminguid. Nende ja mitmete teiste andmete põhjal hakkasime teenuseid arendama, looma uusi teenusekohti ning planeerima klientide ettevalmistust.

Väga oluline osa kolimisettevalmistusest on info edastamine. Ümberkorralduste selgitamiseks oleme klientidele teinud nii eesti- kui ka venekeelse infolehe, mida illustreerivad piltmärgid. Seal kirjeldame, kuidas toimub kolimine ja selleks valmistumine, mis on Euroopa Regionaalarengu Fond, kuhu

piirkondadesse luuakse uued üksused ning kuidas inimesed saavad oma valikuid teha. Infot selle kohta, millised on võimalused uutes elukohtades, aitasid 2016. aasta suvel välja selgitada ka vabatahtlikud nendest kogukondadest, kuhu uusi üksusi plaanitakse luua. Kogu kolimist puudutav info on kättesaadav nii töötajatele kui ka klientidele. Nendele inimestele, kes ise ei oska või ei saa lugeda, teeb selgitustööd kliendi tugiisik. Kuna iga inimese kolimine planeeritakse koos kliendi ja tema võrgustikuga, on õigete valikute tegemiseks oluline suhtlemine ja õigeaegne infovahetus.

Igapäevases töös lähtume CARE metoodika põhimõtetest. CARE'i (kõikehõlmava rehabilitatsioonikäsitluse) tähelepanu on inimeste taastumisel, kohalolul ja tugevustel. Sellest tingituna koostame koos klientidega neile tegevusplaane. Tegevusplaanis lepitakse kokku inimese eesmärgid, pannakse kirja tegevused, mida on vaja õppida, et paremini toime tulla. Räägime ka klientide unistustest ja arutame, kuidas oleks võimalik nende poole pürgida.

Selleks et tegevusplaanide ja kogu klientitöö kvaliteet tõuseks, hakkas igas suletavas kodus üks vanemtegevusjuhendaja tööle metoodikuna. Metoodiku ülesanne on aidata läbi viia kliendimeeskonna koosolekuid, tegeleda keerulisemate kliendijuhtumitega, selgitada välja inimeste soove kolimisel ning nõustada töötajaid tegevuste läbiviimisel ja tegevusplaanide tegemisel. Selleks on iga metoodik saanud vajaliku väljaõppe.

Kõigis üksustes, kust inimesed hakkavad kolima, on loodud toimetulekugrupid. Seal õpitakse söögitegemist, poes käimist, ühistranspordi kasutamist, oma riiete eest hoolitsemist ja muid igapäevaeluks vajalikke oskuseid. Lisaks toimuvad individuaalsed ja grupivestlused, kus räägitakse teemadel, mis on välja toodud kolimise raamatus.

Kolimise raamat kajastab teemasid, mis on seotud inimese unistuste, soovide, hirmude ja haavatavusega. Igal kliendil on oma isiklik raamat, mida ta saab kas üksi või koos tegevusjuhendajaga täita pärast vestlusgrupis osalemist. Kolimise raamat on midagi väga isiklikku, seal saab väljendada emotsioone. See, kas inimene jagab sinna kirjutatud infot teistega, on tema enda otsus. Sama raamat oli kasutusel ka eelmisel, vanades mõisahoonetes asuvate kodude ümberkorralduse ajal ning sai väga head tagasisidet nii töötajatelt kui ka klientidelt.

Suur abi inimeste ettevalmistamisel on olnud rehabilitatsiooni raames pakutavatest teenustest. Näiteks käivad nad psühholoogi, sotsiaalnõustaja, tegevusterapeudi juures, et vähendada oma hirme muutuste ees ning saada toetust emotsioonidega toimetulekuks. Populaarne on osaleda Duo projekti tugigrupis, mis aitab vähendada psüühilise erivajadusega inimeste tõrjutust, suurendada sotsiaalset kaasatust ja toetada töö leidmist.

Uued võimalused

Tegevusjuhendajate töö uutes üksustes on korraldatud nii, et kolinud inimesed saaksid uues keskkonnas harjudes vajalikku toetust. Samuti saadakse mitmeid rehabilitatsiooniteenuseid ka siis, kui kolimine on juba toimunud. Püüame ära kasutada kõiki võimalike ressursse, et kliendid saaksid vajaliku ettevalmistuse ja toetuse nii enne kui ka pärast kolimist ning toodud näited teenustest on vaid mõned, mida kasutatakse.

Praegu, kui sada inimest on kolinud korteritesse elama, võime öelda, et enamjaolt on läinud nii, nagu me eeldasime. Ööpäevaringelt erihooldusteenuselt kogukonnas elamise teenusele suundunud inimesed on tublisti tööd otsinud ning sajast inimesest on töökohad umbes 65–70%l. Siiani ei ole keegi langenud raskemale teenusele tagasi, üks ini-

mene on liikunud edasi täiesti iseseisvasse ellu. Üksuseid külastades ja klientidega rääkides on minuni jõudnud vaid positiivne tagasiside. Räägitakse elamustest ja sellest, mida kõike on võimalik teha, kui eluks vajalikud teenused asuvad sinust vaid mõne kilomeetri kaugusel. Tihti rõhutatakse seda, kui rahulik on elada, kui korteris on vaid 3–4 inimest. Näiteks üks Tartusse kolinud mees rääkis, et tema unistus on olnud spordipoes töötada ning jõusaalis käia, kuid endises piirkonnas asus lähim jõusaal 30 km kaugusel ning spordipood 50 km kaugusel. Tartus elades käib ta jõusaalis ning vaatab aktiivselt töökuulutusi, et leida töökoht mõnes spordipoes. See on üks mitmetest näidetest, kus inimene on saanud hakata oma unistusi teoks tegema just tänu sellele, et elab piirkonnas, kus on valikuvõimalusi.

Negatiivsed hoiakud

Kui rääkida negatiivsetest aspektidest, siis need on olnud seotud kogukondade vastuseisuga. Eriti ebameeldivad on meedias kajastatud juhtumid. Nii nagu enamikule meist on oluline inimeste heakskiit ja poolehoid, on ka meie klientidel raske lugeda artikleid, mis sildistavad või väljendavad väga selgesti, et psüühiliste erivajadustega inimesed ei ole naabruskonda oodatud. Asjaosalised tunnevad siis, et neile tehakse põhjendamatult liiga. Oma haavatavuse ja elumuutuse kõrvalt on selliseid artikleid raske lugeda. Siis aitab tegevusjuhendajatega üheskoos mõtisklemine, miks inimesed nii reageerivad ja kuidas sellises olukorras ise käituda. Sageli näitavad meie kliendid üles küpsemat suhtumist kui naabrid, tõdedes, et võib-olla on sellise käitumise taga teadmatumus või paha tuju, ning avaldades lootust, et küllap

teineteist rohkem tundma õppides muutub ka naabrite suhtumine.

Negatiivsed hoiakud, et psüühiliste erivajadustega inimesed kolivad kogukonda, ongi kogu protsessi juures kõige keerulisem aspekt.

Õnneks on enamikus piirkondades naabrid kolimisse rahulikult suhtunud ning on näha, et uute elanike vastu ollakse sõbralikud ja aupaklikud. Näiteks kui ma kaks nädalat tagasi ühes Haapsalu korteris külas käisin, rääkisid poisid, kuidas naabrimees, kes neist üle ukse elab, oli ühel pühapäeval neile keldrist moosi toonud, kui kuulis, et poisid parasjagu kooke küpsetavad. Nad tundsid nimepidi juba ka kõrval asuva maja inimesi, kellega pidid aeg-ajalt õues kokku saades vestlema. Üksus avati alles tänavu jaanuaris ning see on väga rõõmustav, et nii lühikese aja jooksul on tekkinud juba nii mitmeid positiivseid kokkupuuteid ja sidemeid naabritega.

Meilt küsitakse, et kas siis tõesti vanade kodude sulgemine on nii hädavajalik – on ju seal tehtud renoveerimistöid ja nendeks raha kulutatud. Katsume siis ikka ja jälle selgitada, et reorganiseerimine ei ole üksnes uue füüsilise keskkonna loomine erivajadustega inimestele. Selle eesmärk on eelkõige anda erivajadusega inimestele võimalus olla kogukonda kaasatud ja tunda end võrdväärse kogukonnaliikmena.

Meile kui teenusepakkujale annavad väiksemad üksused ja kogukonna lähedus võimaluse läheneda klientidele individuaalsemalt, kasutada kogukonna teenuseid, suurendada inimeste täievolilisust, keskkondlikku õiglust ning vähendada diskrimineerimist, ekspluateerimist, marginaliseerimist ja rõhumist.

Meil kõigil on õigus elada täisväärtuslikku elu ning mida toetavamad oleme teineteise suhtes, seda tugevam on kogu meie ühiskond.

S

Uutes üksustes elame täiesti tavalist, täisväärtuslikku elu

Nüüdseks oleme avanud Tallinnas kolm kogukonnaelamise teenuseüksust: ühe 2015. aasta novembris, teised kaks tänavu jaanuari alguses. Üksus – see tähendab kümmet inimest, kes elavad kolmes täiesti tavalises korteris täiesti tavalist elu.

Meie üksustesse tulid inimesed erinevatest kodudest. Need olid suured ja rahvarohked, kus individuaalse tegelemise ja kliendi suunamise võimalused olid piiratud.

Mis on aga kõige kurvem: need inimesed olid harjunud suhtumisega, et nad on teistsugused, sest nad on hooldekodu kliendid. Ühiskond oli aastate jooksul neile külge kleepinud nii suure sildi, et oli lõpuks suutnud veenda ka sildi kandjat, et ta polegi midagi väärt.

Praegu see õnneks enam nii pole. Nüüd on need inimesed saanud endale uued kodud. Jah, neid kortereid võib nii nimetada, sest need ei erine kuidagi meie endi kodudest. Ja ühelgi meie elanikul ei ole enam küljes silt: sa oled teistsugune, järelikult pole sa midagi väärt.

Kuna inimesed tulid meile erinevatest hooldekodudest, on nende ettevalmistus iseseisvaks eluks olnud erinev. Samuti on igal inimesel oma suhtumised, soovid ja prioriteetid. Nüüd, elades nendes ilusates korterites, saavad meie töötajad inimeste individuaalsusega arvestada. Elanikud ise seavad endale sihte ja viivad neid koos tegevusjuhendajaga ellu.

30 inimesest 18 käivad töö. Kes veel ei käi, otsib sobivat töökohta. Selles tegevuses on meile suureks abiks töötukassa spetsialistid. Nii töökohale kandideerimine kui ka proovitööd on meie elanike jaoks täiesti uued tegevused – see tõi kaasa nii ärevust ja hirmu kui ka rõõmu, et ollakse iseseisvad ning elu on keeranud uue, positiivse lehekülje.

Harjumine uue elukorralduse ja elukohaga tuli mõnele kliendile kergemalt kui teisele. Praeguseks on aga kõik inimesed kohanenud – see annab tunnistust, et töötajate toetus on olnud piisav. Loomulikult on uusi igapäevaoskusi vaja päev-päevalt veel lihvida, sest palju aastaid on loodetud teiste inimeste peale, nüüd aga peab ise hakkama saama (sõbraliku tegevusjuhendaja juhendusel).

Oleme aru saanud, et selleks, et saada heaks juhendajaks, peab olema palju mõistmist ning siiras soov olla uutele elanikele sõber ja pereliige. Klient võib väsida, kuid meie töötaja ei saa väsida. Ta peab aitama kõigis muredes ja õpetama lahenduskunsti, sest uued olukorrad nõuavad uusi oskusi. Tuleb ju nüüd ise koostada menüü, pesta pesu, koristada toad ning planeerida tegevusi väljapool kodu.

Nii me üheskoos kasvame ja areneme, ning mis peamine: elame täiesti tavalist ja täisväärtuslikku elu.

Kersti Ojasuu

Tallinna üksuste juht, AS Hoolekandeteenused

Erihoolekande teenus-süsteemi arendamine teenuse disaini toel

Katrin Tsuiman

nõunik, sotsiaalministeerium

2016. a alustati sotsiaalministeeriumi juhtimisel ja Euroopa Sotsiaalfondi meetme „Tööturul osalemist toetavad hoolekandeteenused” toel erihoolekandeteenustele uue teenusesüsteemi aluste loomist, kasutades teenuse disaini metoodikat ja tööriistu.

Tegevus on seotud erihoolekande arengukavaga 2014–2020, mille üks eesmärke on toetada erihoolekandeteenuste osutamist kogukonnas, ning heaolu arengukavaga 2016–2020, mis näeb ette paindlike ja uuenduslike lahenduste arendamist, mis aitaksid ressursisäästlikult inimeste vajadustele vastata.

Disainiprotsessi tulemusena nähakse ühe võimaliku arenguna kohaliku omavalitsuse suuremat rolli erihoolekandeteenuste pakumisel. On peetud otstarbekas, et kohalik omavalitsus vastutab teenuste korraldamise eest, kuna asub inimesele kõige lähemal ning omab ülevaadet ja võimalusi kogukonna ressursside kaasamiseks – see kindlustaks teenuste isikukesksuse. Uut mudelit katsetatakse omavalitsustes ning tulemuste põhjal hinnatakse, kuidas süsteem võiks edaspidi toimida.

Mis on teenuse disain?

Teenuse disain on inimesekeskseid ja uusi

lahendusi otsiv tegevus, mis kasutab tootedisaini metoodikat ning loovat mõtlemist. Selle käigus analüüsitakse teenuste funktsionaalsust ja nende osutamise protsessi. Püüeldakse selle poole, et abi ja teenused vastaksid inimese vajadustele, oleksid kasutajasõbralikud ja väärtuslikud nii teenuse pakkujale kui ka kasutajale, ning et teenuste pakkumine oleks efektiivne ja ressursisäästlik. Sotsiaalministeeriumi seatud kriteeriumid näevad ette, et arendusprotsessi tulemusena disainitud teenussüsteem ja uued lahendused:

- ♦ vastaksid sihtgrupi ja tema lähedaste vajadustele
- ♦ säilitaksid ja arendaksid teenuste kasutajate toimetulekuoskusi, võimaldades neil elada võimalikult iseseisvalt ja kogukonda kaasatuna
- ♦ oleksid isikukesksed ja nende osutamise protsess oleks kasutajasõbralik, paindlik ja võimalikult efektiivne
- ♦ lähtuksid teenusele õigustatud inimeste kindlaks määratud vajadustest

- võimaldaksid toimetulekut toetavaid tegevusi ja teenuse sisukomponente paindlikult kombineerida ning kohandada vastavalt sellele, kuidas muutub inimese võimekus ja abivajadus
- oleksid optimaalse ressursikasutusega ning lähtuksid võimalikult palju olemasoleva süsteemi, sidusvaldkondade ja kogukonna võimalustest.

Teenuse disaini etapid

Hanke võitnud partner Trinidad Consulting OÜ koostas aja- ja tegevuskava, mille kohaselt jaotus erihoolekandeteenuste disaini protsess neljaks etapiks. Teenuse disainiga alustati juunis 2016 ning see on kavas lõpule viia selle aasta septembris. Järgnevalt igast etapist lähemalt.

Informatsiooni kogumine. Selles etapis selgitati välja ja täpsustati teenuste sihtgrupi ootused ja vajadused, analüüsiti olemasolevat süsteemi ja teenuste osutamise/kasutamise konteksti ning tutvuti valdkonna toimimist reguleerivate alusdokumentide, varasemate uuringute ja rahvusvahelise praktikaga. Selleks viidi läbi 7 grupiintervjuud, kus osales 46 inimest, kes olid teenusekasutajate, teenuseosutajate, teenuste korraldajate ja rahastajate, tööandjate, avalike teenuste (postkontor, raamatukogu, apteek, kultuuri ja vabaaja asutused) ja tervishoiuteenuse esindajad. Lisaks toimus 38 süvaintervjuud ja vaatlusuuringut, et õppida tundma teenuse kasutajaid ja nendega seotud osalisi. Viidi läbi paikvaatlused 12 erihoolekandeteenuseid osutavas asutuses/üksuses.

Sihtgrupi vajaduste väljaselgitamisel kasutati raamistikuna Maailma Terviseorganisatsiooni vaimse tervise valdkonna elukvaliteedi domeene (psühholoogiline heaolu, füüsiline tervis, iseseisvus, sotsiaalsed suhted, keskkond,

vaimsus ja uskumused)¹ ja erihoolekandeteenuste süsteemi nelja klienditeekonna etappi: kliendi vajaduste märkamine, teenusele saamine, teenuse kasutamine, teenuselt lahku mine või teenuse vahetamine.

Vajaduste ning praeguse süsteemi võrdlemiseks koostati klienditeekonna etappide kaupa tabel. Samuti toodi välja probleemid olemasolevate teenuste kasutamisega ja ootused teenussüsteemiga seotud sidusvaldkondadele.

Lahenduste leidmine. Teises etapis viidi läbi koosloome töötoad, et leida esmaseid uusi lahendusi ja ideid teenuste osutamiseks ja korralduseks. Ühtlasi kirjeldati teenuse kasutajate jaoks kasutajasõbralikke teenustele jõudmise ja teenuste kasutamise teekondi. Tuleviku klienditeekondi püüti kirjeldada nii, et oleksid kaetud võimalikult paljud projekti esimeses etapis selgunud kliendi vajadused.

Koosloome töötoad keskendusid eri toetusvajaduse ja eri psüühilise erivajaduse spetsiifika sihtrühmale: suure toetusvajadusega (8–24 tundi ööpäevas) intellektihäirega ja psüühikahäirega inimesed ja kohtumäärusega teenusele saadetud inimesed ning väikse toetusvajadusega (kuni 8 tundi ööpäevas) intellektihäire ja psüühikahäirega inimesed. Sihtgrupi diferentseerimisel ja lahenduste leidmisel lähtuti inimeste toetusvajadusest ja eripärast, mitte konkreetsest diagnoosist või puude raskusastmest; eraldi käsitleti psüühikahäire ning intellektihäirega inimeste vajadusi. Kokku tegeleti 15 kliendi juhtumi ehk persoonaga. Töötubades osalesid teenuste kasutamise kogemusega inimesed, nende esindajad ja lähedased, teenuseosutajad ja -korraldajad ning valdkonna eksperdid.

Tööprotsesside ja muudatuste disainimine ning kirjeldamine. Varasemate etappide töötulemuste põhjal pandi paika teenuskomponendid, kirjeldati ja visualiseeriti

¹ The world health organization quality of life instruments (THE WHOQOL-100 AND THE WHOQOL-BREF) 1997, www.who.int/mental_health/media/en/76.pdf.

protsessid. Klienditeekonnad digitaliseeriti. Disainerid koostasid uue teenusmodeli prototüübi ja selle variatsioonid ning teenusprotsesside kirjeldused. Lisaks koostati teenuskomponentide tabel ja teenuskomponentide kirjeldused, mida täiendasid ka valdkonna eksperdid.

Disaini protsessi käigus loodud teenusmodel koosneb neljast moodulist: esmane toetus, hädaabi toetus, baastoetus ning lisatoetus. Iga moodul koosneb teenuskomponentidest, millega on võimalik tagada inimesele ja tema lähedastele vajalikud valdkonnas toetus ning millest saab kombineerida inimesele sobiva teenuspaketi. Paketti saab paindlikult kohandada, kui inimese vajadused muutuvad. Kogu abi- ja toetusmeetme jooksul pakub inimesele ja vajadusel tema lähedastele järjepidevat personaalset tuge üks kindel inimene (tugiisik või tegevusjuhendaja).

- ♦ **Esmase toetusega** pakutakse inimesele ja tema lähedastele kiiret ennetavat abi teenussüsteemi sisenemisel (vajadused seal, kus inimene viibib) ning informeeritakse toetusvõimalustest ja õigustest. Ühtlasi viiakse läbi esmane toetusvajaduse hindamine, millele tuginedes saab valida järgmise mooduli raames baastoetuse või hädaabi toetuses sobiva abimeetme pakkuja.

- ♦ **Hädaabi toetust** pakutakse inimesele ja tema lähedastele juhul, kui on vaja kohest abi olukorra stabiliseerimiseks. Kui inimene abist keeldub, siis pakutakse tema pereliikmetele toetust ja vajadusel nõustamist.

- ♦ **Baastoetuse** käigus pakutakse inimesele personaalset tuge kogu teenusega seotuse ajal, põhjalikuma hindamise alusel koostatakse isiklik tegevusplaan. Tegevusplaanis olevate teenuskomponentide omavahelist toimimist koordineerib tugiisik/tegevusjuhendaja.

- ♦ **Lisatoetuse** teenuskomponentidest kujundatakse personaalne teenuspakett, mis arvestab inimese muutuvate vajadus-

tega. Teenuskomponente pakub üks või mitu teenuseosutajat. See peab katma kõiki eluvaldkondi kombineerides erihoolekande, rehabilitatsiooniteenuste ja kogukonna ressursse. Teenuskomponentide grupid on igapäevaeluga toimetulek, eluase, hõivatus, vaimne heaolu, füüsiline tervis, pere toetamine, sotsiaalsed suhted.

Katsetamine ja tulemuste analüüs. Teenusmodelit katsetatakse Sotsiaalkindlustusameti juhtimisel 12 kuu jooksul väikese grupi teenusele õigustatud inimestega. Teenusmodeli katsetamisel on teenuskomponentide põhjal erihoolekandeteenuste korraldamine ja tagamine kohalike omavalitsuste vastutus. Selleks tuleb neil teha palju koostööd tänaste erihoolekande- ja rehabilitatsiooniteenuste ning kogukondlike toetusmeetmete pakkujatega. Disainerid toetavad katsetamist neli kuud ning koguvad tagasisidet teenussüsteemi sisenemise ja komponendipõhise teenusmodeli kasutamise kohta. Selle põhjal analüüsitakse korraldajate, kasutajate ja nende lähedaste kogemust uutel põhimõtetel rakendava abimeetmete korralduse kohta. Saadud andmetele tuginedes parandavad ja täiendavad disainerid teenusmodelit ja teenuse osutamise protsesse ning koostavad lõppraporti.

Kokkuvõtteks

Erihoolekandeteenuste disaini tulemusena on 2017. a jooksul valmimas ministeeriumi, teenuste kasutajate, nende esindajate ja teenuste osutajatega koostöös loodud teenusmodel ja arendusettepanekud teenussüsteemi ümberkujundamiseks. Tööprotsessis välja toodud komponentidepõhine lähenemine võimaldab jaotada olemasolevad erihoolekandeteenused komponentideks ning nendest lähtudes vaadata üle praeguste teenusekasutajate toetusvajaduse ja kavandada teenussüsteemi muutmiseks vajalikud tegevusprotsessid ja üleminekukava.

Isikukeskse erihoolekande teenusmodeli katsetamine kohalikes omavalitsustes

Sotsiaalkindlustusamet korraldas hanke, et leida kaheksa uuendusmeelset kohalikku omavalitsust, kellele pakub huvi aasta aega katsetada uut erihoolekande teenussüsteemi. Nendeks omavalitsusteks on Haapsalu, Võhma, Keila ja Tallinna linn, Jõhvi, Märjamaa, Otepää ja Vändra vald.

Katsetamine algab 2017. aasta mais. Uue formaadiga teenuseid saavad omavalitsused pakkuda 40 kliendile, kusjuures neil on võimalik ise planeerida teenuste korraldust. Projektis „Isikukeskse teenusmodeli piloteerimine kohaliku omavalitsuse korralduse baasil”² puudub omavalitsustele omaosaluse nõue, sest katsetatavas uues teenusmodelis olevat juhtumitööd psüühikahäirega inimestega tehakse kohaliku omavalitsuse olemasoleva hoolekandeteenuste süsteemi osana.

Projekti sihtgrupiks on raske, sügava või püsiva psüühilise erivajadusega inimesed, kes on tööealised ja seda alates 16. eluaastast, neil ei ole määratud põhidiagnoosina dementsust (eris sotsiaalhoolekande seaduse määratlusega) ega alkoholisõltuvust. Lisaks sellele vajavad nad toimetulekuraskuste tõttu toetust igapäeva- ja ühiskonnaelus osalemiseks teistega võrdsetel alustel ning võimetekohaseks osalemiseks tööhõives, nt kaitstud töö, tööalane rehabilitatsioon, avatud tööturg. Projekt sobib inimesele, kes on erihoolekandeteenusel, mis ei vasta tema abivajadusele; või kes on alles erihoolekandeteenuse järjekorras; või vajab kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja või Sotsiaalkindlustusameti juhtumikorraldaja hinnangul toimetulekuks ning ühiskonnas ja tööturul osalemiseks toetavaid ja integreeritud teenuseid.

Katsetamine on olemuselt muutuv protsess, mis eeldab poolte tihedat suhtlust, et tuua välja nii takistusi kui ka võimalusi isikukesksete teenuste korralduses. Tagasiside on disaineritele väga oluline. Sotsiaalkindlustusamet pakub projektis osalejatele igakülgset abi, et koostöö projekti osaliste vahel oleks võimalikult sujuv.

Pilootprojektile oleme seadnud viis eesmärgi:

- 1) selgitada välja isikukeskse ja komponentidepõhise teenusmodeli sobivus tööealiste psüühikahäirega inimeste toimetuleku ja ühiskonnas osalemise toetamisel
- 2) kaardistada takistusi teenusmodeli rakendamisel ning teenusmodeli toimivust inimeste toimetuleku ja ühiskonnas osalemise toetamisel; täiendada selle põhjal mudelit
- 3) saada ülevaade sihtgrupi hinnatud abivajaduse põhjal koostatud komponentidepõhise teenuste paketi osutamisega seotud kuludest
- 4) saada ülevaade olemasolevate ressursside piires inimesele osutatavast meetmest ja komponentidest koosnevast isiklikust eelarvest ning selleks kasutatavatest ressurssidest
- 5) katsetada teenuse disaini protsessi käigus koostatud sihtgrupi esmase toetusvajaduse hindamise instrumendi sobivust sihtgrupi toetusvajaduse määra väljaselgitamiseks ja edasiste toetusvajaduste katmisega seotud otsuste tegemiseks.

Katsetamiselt saadud andmete ja tagasiside analüüs võimaldab teha kalkuleeritud ja põhistatud otsuseid erihoolekandeteenuste süsteemi muutmiseks, et viia edasi ideid ja põhimõtteid, mis tulenevad nii riiklikest kui ka rahvusvahelistest suundadest.

Raiko Puustusmaa
projektijuht, Sotsiaalkindlustusamet

² Projekt viiakse läbi Euroopa Sotsiaalfondi prioriteedi „Tööturule juurdepääsu parandamine ja tööturul väljalangemise ennetamine” alategevuse „Töövõimereformi sihtühma töövõimelisuse tõstmine ja nende töötamise soodustamine” tegevuse „Integreeritud, isikukeskse ja paindliku erihoolekandeteenuste süsteemi piloteerimine” raames.

Määruse „Tööturul osalemist toetavad hoolekandeteenused” tegevuse 2.2.1 „**Eakatele, erivajadustega ja toimetulekuraskustega inimestele ning nende pereliikmetele töölesaamist toetavad hoolekandeteenused**” esimeses taotlusvoorus 2016. aastal sai taotleda toetust projektidele, millega kohalikud omavalitsused koostöös arendavad ja osutavad koduteenust, tugiisikuteenust, isikliku abistaja teenust või väljaspool kodu osutatavat üldhooldusteenust. Teenused vähendavad tööealiste inimeste hoolduskoormust ning toetavad tööturule sisenemist või tööturul jätkamist või toetavad tööealiste erivajadusega inimeste tööturule sisenemise või tööturul jätkamise võimekust. Esimesest voorust eraldatakse Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) toetust ligi 2,4 miljonit eurot. Tegevust alustavad 11 projekti, millega pakutakse hoolekandeteenuseid ligi 1800 inimesele. Järgnevatel lehekülgedel leiate mõned näited projektidest.

Pärast omavalitsuste ühinemist kuulutatakse välja uus avatud taotlusvoor ja juba 2018. a saavad omavalitsused kasutada taas ESFi raha hoolekandeteenuste arendamiseks ja osutamiseks. Sama meetme raames korraldatakse veel avatud taotlusvoorud sotsiaaltransporditeenuse toetamiseks ning innovaatiliste lahenduste väljatöötamiseks ja katsetamiseks sotsiaalvaldkonnas.

Hoolekandeteenuste arendamine Järvamaa omavalitsustes

Tiina Larven

projektijuht, MTÜ Süda-Eesti Sotsiaalkeskus

2015. aastal uuriti Järvamaa omavalitsuste sotsiaalteenuseid ja võib öelda, et teenuste kättesaadavus ja kvaliteet on maakonna eri piirkondades liialt erinev. Seetõttu kutsutigi ellu ESF projekt „Hoolekandeteenuste arendamine Järvamaa omavalitsustes”.

Projektiga arendatakse ja osutatakse koduteenust tööealise inimese hoolduskoormuse vähendamiseks ning tugiisiku- ja isikliku abistaja teenust maakonna erivajadustega inimestele, et toetada neid tööturule sisenemisel ja seal püsimisel.

Koduteenus on senini mitmes vallas olnud vajaduspõhine ja pigem vähene – sotsiaaltöötaja osutab ise teenust, kui inimene helistab ja soovib midagi. Mõnes vallas on küll töö koduhooldustöötaja, kuid teenusele saavad ainult üksikud eakad, kellel puuduvad seasdujärgsed ülalpidajad. Samas elab valdades

ka eakaid, kelle lapsed on kaugel, sageli välismaal, seega vajadus teenuse järele on oluliselt suurem. Isikliku abistaja teenust on senini pakkunud vaid Paide linn ja Türi vald. Teistes omavalitsustes on puudega inimest aidanud pereliikmed. Töö kõrvalt haiget pereliiget hooldada on raske nii emotsionaalselt kui ka füüsiliselt. Pereliikme hooldamine on töömahukas ja kurnav, mistõttu ei ole sageli hooldajal võimalik tööl käia või on neil oht tööturult välja langeda.

Tugiisikuteenust on Järvamaal siiani osutanud MTÜ Süda-Eesti Sotsiaalkeskus ja seda eelkõige projektide kaudu. Aastatepikkune kogemus näitab aga, et kui lõpeb projekt, siis lõpevad ka teenused. Seetõttu oleme Järvamaal projekti üles ehitanud nii, et omavalitsused ise võtavad tööle nii koduteenuse, tugiisikuteenuse kui ka isikliku abistaja teenuse

pakkujad. Samuti on osalevad omavalitsused kinnitanud, et teenuseid osutatakse viie aasta jooksul pärast projekti lõppemist. See tagab teenuste kestlikkuse.

Projekti eesmärk on luua Järvamaale ühtne hoolekandeteenuste süsteem, mis toetab tööealise erivajadustega inimese toimetulekut ning vähendab tööealise inimese hoolduskoormust, et suurendada tööturule sisenejate arvu ja toetada tööturul jätkamise võimekust. Teenused peavad muutuma kättesaadavaks ja järjepidevaks.

Projekti on kaasatud üheksa Järvamaa omavalitsust (Albu, Ambla, Imavere, Järva-Jaani, Koeru, Roosna-Alliku, Türi ja Väätsa

vald ning Paide linn) ning üks Raplamaa omavalitsus (Käru vald). Teenuste arendamisel ja ühtlustamisel jälgitakse haldusreformi piire. Selle aasta põhilised eesmärgid on teenuste käivitamine nendes omavalitsustes, kus neid ei ole siiani osutatud, ja sihtrühma laiendamine seal, kus teenused juba on olemas. Kuna käimas on haldusreform, mis tekitab palju pingeid ja segadust, siis on oluline ühtne arusaam tulevikust. Seetõttu keskendume teenuste ühtlustamisele ühinevates omavalitsustes ning viime läbi ühisarutelusid, nõupidamisi ja seminare.

Projekti kogumaksumus on 377 600 eurot, millest ESF toetus on 294 355 eurot.

Maakondlik tugiisiku teenuse arendamine Võrumaal

Kadri Kangro

projektijuht, Võrumaa Omavalitsuste Liit

Võrumaa omavalitsused alustasid tänavu märtsist tugiisiku teenuse ümberkorraldamist, et ühtlustada maakonnas selle teenuse kvaliteeti ja kättesaadavust ning suurendada tugiisiku teenuse mahtu. Sellega parandatakse erivajadusega inimeste toimetulekut ning toetatakse nende osalemist tööturul. See tähendab, et aidatakse nii ümberõppel, töökoha leidmisel kui ka töökoha säilitamisel.

Võrumaa Omavalitsuste Liidu juhi Mailis Kogeri sõnul on tugiisiku teenuse arendamine üks valdkonna olulisemaid prioriteete, sest käärid teenuse vajaduse ja kättesaadavuse vahel on suured. Väidet toetab möödunud aastal läbi viidud Võrumaa omavalitsuste sotsiaalteenuste olukorra analüüs. Teenust saab praegu umbes 40 täiskasvanut, hin-

nangu järgi vajab teenust veel vähemalt 160 inimest. Kogeri sõnul on täiskasvanute tugiisiku teenuse kättesaadavus siiani olnud maakonnas ebahühtlane ja pigem puudulik. Selle üks põhjuseid on muu hulgas olnud teenuse korraldamise keerukus ühe omavalitsuse piires. Võrumaal on 13 omavalitsust, maakonna rahvaarv kokku ligikaudu 34 000. Siinsed omavalitsused on rahvaarvult pigem väikesed ja valdavalt hajaasustusega piirkonnad – need on olulised tegurid, mis mõjutavad tugiisiku teenuse korraldamist. Teenuse korraldamine on enamikus omavalitsustes senini olnud pigem juhtumipõhine, kus vajaduse tekkimisel otsitakse konkreetsele kliendile sobivat tugiisikut. Põhitöökohaga on tugiisik töötl vaid Sõmerpalu vallas. Võru

linn ostab teenust Lõuna-Eesti Erihooldus-teenuste Keskuselt. Kuna tugiisiku teenus on kui rätsepatöö, siis on sageli probleeme olnud nii konkreetsele abivajajale sobiva tugiisiku leidmisel kui ka teenuse osutamise logistika korraldamisel.

Analüüsi tulemustest ajendatuna koostati kõigi Võrumaa omavalitsuste osavõtul olukorra lahendamiseks kava, mis näeb ette teenuse korraldamise maakondlikku koondumist, st teenuse ostmist ühelt teenusepakkujalt. Selline lahendus suurendab pakkuja jaoks teenuse mahtu ja seeläbi on lihtsam leida igale abivajajale sobiv tugiisik ning tõhusamaid teenuse korraldamise viise. Samuti aitab uus teenuse korralduse struktuur koondada erialast pädevust piirkonnas ja parandada teenuse kvaliteeti. Plaan näeb

ette teenuse osutamise protsessi ühtlustamist kõigis omavalitsustes ja ühtse kvaliteedi juhtimise süsteemi käivitamist.

Ühtse teenuskeskuse olemasolu annab ka tugiisikutele kindlust, sest paranevad võimalused luua stabiilseid töökohti ja muuta tugiisiku ametit populaarsemaks. Projekti elluviimise üks suurimaid ülesandeid ongi leida lühikese ajaga umbes 15 tugiisikut. Oleme tegevuste ettevalmistamisel teinud koostööd Eesti Töötukassaga, kes aitab otsida ja koolitada uusi inimesi.

Koostatud tegevuskava saab rahastuse Euroopa Sotsiaalfondi meetmest ja projekti kogumaksumus on ligi 443 000 eurot, mille abil viiakse kahe aasta jooksul teenus vähemalt 160 abivajajani, et parandada nende toimetulekut.

Tööturul võrdväärset osalemist toetav intervallhoiuteenus Tallinnas ja Viimsis

Jane Langemets

kvaliteedijuht, Päevakeskus Käo

Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti hallatav Päevakeskus Käo on kompetentsikeskus, kus osutatakse päevahoiu- ja teisi toetavaid hoolekandeteenuseid raske ja sügava intellekti- ning liitpuudega lastele ja täiskasvanutele alates 1996. aastast. Päevakeskuse spetsialistidel on sihtrühmaga töötamiseks kogemused ja spetsiifiline väljaõpe.

Koos Viimsi vallaga algatasime Euroopa Sotsiaalfondi projekti „Tööturul võrdväärset osalemist toetav intervallhoiuteenus Tallinnas ja Viimsis”, mis kestab 01.03.2017–28.02.2019.

Intervallhoiuteenus toetab raske, sügava intellekti- või liitpuudega täiskasvanute perekondade toimetulekut ja parandab nende elukvaliteeti, andes vanematele/eestkostjatele võimaluse ajutiseks puhkuseks või erijuhtudeks kodust eemalviibimiseks. Sellisel puhul on vaja lühiajalise etteteatamisega ajutist ööpäevaringset hooldusteenust, mis toetab teenuse kasutajate vanemate või eestkostja tööl käimist ja töö säilitamist.

Päevakeskus Käo on osutanud intervallhoiuteenust samale sihtrühmale ainsa

asutusena Tallinnas 2008. aastast. Teenust rahastatakse linna eelarvest ja praegu on viis teenusekohta. Kuigi Viimsi valla elanike arv on kiiresti kasvanud, ei pakuta seal ei ööpäevaringset intervallhoiu ega päevahoiu-teenust, vaid ostetakse teenused sisse teistelt omaavalitsustelt. Nõudlus intervallhoiu järele on suur nii Tallinnas kui ka Viimsis. Praegu ei ole paljud avaliku või ärisektori teenusepakkujad valmis raske ja sügava intellekti- ning liitpuudega isikutele teenust pakkuma, kuna neil puuduvad selleks teadmised ja kogemused, aga ka sobiv keskkond. Päevakeskus Käo saab tänu projektile suurendada teenusekohtade arvu, Viimsi vallas alustatakse erivajadustega inimestele mõeldud teenuste väljatöötamisega.

Projekti käigus luuakse 6 intervallhoiu-teenuse kohta: 4 kohta Tallinna Päevakeskus Käo Maleva keskusesse ja 2 kohta Viimsi valla AS Rannapere pansionaadi ruumidesse, et pakkuda projekti jooksul teenust vähemalt 16le raske ja sügava intellekti- ning liitpuudega täiskasvanule.

Mõlemas kohas on vajalikud ruumid, mida on vaja kas laiendada või kohandada teenusekasutajate vajadustele. Päevakeskuses

Käo toetab teenuse osutamist asjaolu, et samas majas saab päevahoiuteenust, erihooletand- ja rehabilitatsiooniteenuseid. See võimaldab sisustada teenuste kasutajate päeva mitmekesise tegevusega.

Teenuse sisu väljatöötamine, katsetamine ja arendus toimub ajavahemikul 01.03.2017–28.02.2018 koosloome meetodi teel, protsessi juhivad Trinidad Consulting OÜ disainerid, kaasates valdkonnaga seotud osalisi. Koosloome meetodi puhul disainitakse teenused koos teenusepakkuja ja teenusekasutajatega. Lähtutakse põhimõttest, et teenusekasutaja ei ole passiivne teenuste tarbija, vaid teenuse planeerimises ja pakkumises aktiivne osaleja. See aitab kavandada ja osutada teenuseid efektiivselt ja arvestada sihtrühma vajadustega.

Projekti tulemuseks on kvaliteetsemad ja integreeritumad teenused. Teenuste arendamise ja investeringute koosmõjul pareneb teenuse kättesaadavus, kvaliteet ja tulemuslikkus, kuna teenuseid pakutakse vastavalt vajadusele.

Projektijuht on Merike Melsas Päevakeskusest Käo.

Läänemaa vajaduspõhised ühtlustatud hoolekandeteenused

Kersti Lõhmus

projektijuht, Läänemaa Omavalitsuste Liit

Läänemaa Omavalitsuste Liit taotles Euroopa Sotsiaalfondi meetmest raha erivajadustega ja toimetulekuraskustega inimeste ning nende pereliikmete tööle saamist toetavate hoolekandeteenuste arendamiseks Läänemaal.

Projekti „Läänemaa vajaduspõhised ühtlus-

tatud hoolekandeteenused” eesmärk on aidata vähendada tööealise inimese hoolduskoormust ning toetada tema tööturul osalemist hoolekandeteenustega. Nii nagu mujal Eestis, nii on ka Läänemaal probleemiks erivajadustega inimeste vähene tööhõive ning pereliikmete

kõrvalejäämine tööturult lähedase pereliikme hooldamise tõttu. Suurest hoolduskoormusest tingitud stress võib omakorda viia hooldaja enda tõsiste terviseprobleemideni, mis võivad olla samuti tema tööturult eemale jäämise põhjuseks.

Projektiga arendataksegi just neid teenuseid (koduteenus, tugiisikuteenus, isikliku abistaja teenus, päevahoiu teenus), mis aitavad vähendada tööealiste inimeste hoolduskoormust ning toetavad erivajadusega inimesi tööturul. Teenuseid osutatakse kindlatele sihtrühmadele: tööealsed hoolduskoormusega inimesed, nende hooldusvajadusega lähedased ning tööealsed erivajadustega inimesed. Otseseid kasusaajaid peaks kahe aasta jooksul olema 168 inimest, mis on projektijuhile ja koostööpartneritele suur ning ambitsioonikas väljakutse.

Projektil on üheksa partnerit: Haapsalu linn, Ridala, Nõva, Lääne-Nigula, Lihula, Kullamaa, Noarootsi, Hanila ja Koonga vald. Hoolekandeteenuste kättesaadavus ja kvaliteet on praegu omavalitsustes väga erinev. Meil on omavalitsusi, kus pakutakse pea kõiki sotsiaalhoolekande seadusega reguleeritud teenuseid, kuid on ka neid

väikeseid omavalitsusi, kus osutatakse vaid üksikuid teenuseid. Olemasolevate teenuste arendamine ja uute loomine käib tihti üle jõu – puudu jääb vahenditest ja osutajatest.

Haldusreformi tulemusena jääb Läänemaale kolm omavalitsust: Haapsalu linn, Lääne-Nigula vald ja Vormsi vald. Ühinenud omavalitsuste üks olulisemaid eesmärke on parem teenuste osutamise võimekus. Selles projektis osalemine loob võimalused ja eeldused ühtse ja kvaliteetse hoolekandesüsteemi loomiseks, kuid meie projekt on tegelikult maakondade ülene – lisaks Läänemaa omavalitsustele on projekti partneriks ka Pärnumaal asetsev Koonga vald. Pärast kohalike omavalitsuste valimisi moodustavad Lihula ja Hanila koos Koonga ja Varbla vallaga Lääneranna valla, mis haldusterritoriaalselt saab tulevikus Pärnumaa osaks. Projekti tulemusena koostatakse ühine sotsiaalteenuste osutamise kord, mis peaks tagama klientidele võrdsed võimalused kvaliteetsele teenusele pääsemiseks.

Projekt aitab toetada sotsiaaltöötajate professionaalsuse tõstmist ning tugevdada teenuse osutajate ja huvigruppide koostööd. Tegevustesse kaasatakse teenuse osutajad, ühingud ja organisatsioonid.

Kiriku tehtav sotsiaaltöö keskendub inimeste võimestamisele

Maria-Elisa Tuulik

SEMPRE projekti kommunikatsioonikoordinaator

Kiriku tehtavast sotsiaaltööst pole palju räägitud, kuid ometi on see ulatuslikum ja mitmekesisem, kui inimesed ehk arvata oskavad. Eesti Evangeelne Luterlik kirik, selle kogudused ning perekeskus on algatanud mitu innovaatilist projekti, mis tegelevad inimeste ja kogukondade võimestamisega.

2015. aasta lõpus sai alguse Läänemere regiooni Interreg programmi projekt SEMPRE, mille eesmärk on anda maapiirkondade inimestele ja asutustele võimalusi luua omavahel toimivaid koostöövorme, et inimesed saaksid sotsiaalteenused kätte kohapeal. „SEMPRE projektiga tahame kasvatada koguduste sotsiaalset vastutust ning pakkuda neile oma eesmärkide täitmiseks uusi tööriistu. SEMPRE ülesanne on luua toimivad ning jätkusuutlikud tugistruktuurid,” rääkis ühiskonnatöö sihtasutuse juht ja üks projekti koordinaatoreid Avo Üprus. Eestis on tegevused käivitunud viies maakonnas: Harjumaal, Lääne-Virumaal, Ida-Virumaal, Põlvamaal ja Võrumaal.

Tugiisikud puudega lastele ja haigla patsientidele

Harjumaal on keskselt partneriks EELK diakoonia talitus. Harkujärve kirikus on koolitatud raske ja sügava puudega lastele tugiisikuid,

kes aitavad last tema argitegevustes, õpi- ja arendusprotsessis, et tagada erivajadusega lapsele turvaline ja toetav kasvukeskkond. Sellisteks igapäevategevusteks võivad olla kasvõi riietumine, söömine, koristamine. Tugiisik võib olla lapsele saatjaks kodust väljas käimisel, koolis, muudel üritustel. Lapsevanemal on võimalik samal ajal õppida või töötada, mis muidu on puudega lapse hooldamise kõrvalt väga keeruline.

Sügava ja raske puudega lastele ning nende vanematele tugiisikute koolitamisega tegeletakse ka Lääne-Virumaal Rakvere Kolmainu koguduses, mille juht Tauno Toompuu on selle teema oma südameasjaks võtnud. Koolitused toimusid 2016. aasta sügisel. Peamine tulemus, mida soovitakse saavutada, on sama, mis Harjumaal.

Puudega lapsed vajavad eritähelepanu ning nende vanemad abi, et mitte jääda eemale tööturust ning langeda vaesuse lõksu. „Suures plaanis võib öelda, et tegeleme inimeste või-

mestamisega, anname neile endale vahendid, et nad tuleksid toime olukorraga, mille ette elu nad pannud on,” selgitas Üprus.

Teine SEMPRE projekti sihtgrupp Eestis on haiglate patsiendid, kes tunnevad end tihti peale üksikuna, eriti kui nad peavad haiglas olema pikemat aega. Kõigil haiglaravil viibivatel inimestel pole ka lähedasi, kes neid külastaksid. Arstidel ja õdedel ei ole kiire töö kõrvalt võimalik patsientidega nende muredest rääkida, kuid sageli on kellegagi suhtlemine ja soov, et teda ära kuulataks midagi sellist, mida inimene vajab ja mis võib aidata kaasa ka tervenemisele. Selleks on Ida-Virumaa Jõhvi linna metodisti kiriku pastor Artur Põld käivitanud koolituse haigla patsientide tugiisikutele, kes saavad aidata just selliste inimlike vestlustega ja olla patsiendile lähedaseks, kellega rääkida. Detsembri alguses said tunnistused 58 haigla tugiisikut.

Lõuna-Eestis on MTÜ Hingetugi SEMPRE projekti kaudu koolitanud perekondi ja lapsevanemaid selleks, et nad oskaksid toime tulla lapsevanema rollis kerkivate küsimustega ning konfliktiolukordadega, mis peresuhtes paratamatult esile kerkivad.

Uudne lähenemine perevägivalla vähendamiseks

Lisaks maapiirkondade sotsiaalse arengu projektile on EELKl käsil veel üks terve Eesti kontekstis oluline teema: perevägivalla ennetamine. Kui traditsiooniline lähenemine perevägivalla juhtumitele näeb ette vägivaldse inimese karistamist ning keskendumist eeskätt ohvri kaitsmisele, siis EELK perekeskuse projektis „Vägivallavaba pereelu” töötatakse selle nimel, et muuta nii ohvrid kui ka vägivaldselt käitunud inimesed sisemiselt tugevaks, et toimunu enam ei korduks. Programmis osaleb terve perekond, abi osutatakse võrdselt kõigile. „Meie lähenemine olukorrale keskendub vägivalla ennetamisele ja tegeleme

põhjustega. Tahame inimesi jõustada, et nad suudaksid olla suhetes toeks nii iseendale kui ka teistele ning elada tulevikus turvalist ning vägivallavaba elu. Selleks on aga väga oluline, et vägivaldselt käitunud inimesi ei häälmärgistataks, vaid neid tuleks tunnustada juhul, kui nad on julgenud sellisest käitumismustrist vabanemiseks otsida abi. Tihti on need inimesed ka ise olnud traumaatilise kogemuse osalised, mis on neid sundinud nõnda käituma. Inimeste jõustamisega on võimalik vägivallaring katkestada,” rääkis perekeskuse juhataja Pia Ruotsala.

Perekeskus kasutab töös vägivaldsete inimestega Tartu Ülikooli rakendusuuringu keskuse RAKE välja töötatud programmi „Sisemine kindlus”. Grupinõustamise programm on kokku pandud rahvusvaheliste praktikate alusel ning neist on võetud kõige paremad näited. Selleks et hinnata programmi sobivust, jälgib perekeskus pidevalt tulemusi ning küsib osalejatelt tagasisidet ning arvestab edasiste tegevuste elluviimisel sellega.

Kõige paremini toimib metoodika juhul, kui inimene pöördub perekeskuse poole ise ja otsib abi, kuid üldjuhul suunavad inimesi siiski kas õiguskaitseorganid või lastekaitse.

Ruotsala tahab kummutada ka müüdi sellest, et alati on vägivaldne mees ja ohver naine. Tänu varajasele märkamisele näeme, et paljudel juhtudel on mõlemad olnud teatud mõttes vägivaldsed ning perekeskusesse on jõudnud ka mitmed juhtumid, kus oma laste või mehe suhtes on vägivaldselt käitunud hoopis naine.

„Meie eesmärk pole kindlasti see, et perekond peab ilmtingimata kokku jääma. Kui see õnnestub, on meil muidugi hea meel, kuid kui on otsustatud lahku minna, siis on meie ülesanne toetada turvalist lahutust nii, et lapsed ei kannataks. Vanemlikud suhted jäävad ju alles isegi juhul, kui paarisuhe katkeb. Samuti saavad lapsed abi oma traumade

käsitlemisel,” lisas Ruotsala.

Perekeskusega on projekti raames avaldanud soovi koostööd teha mitmed omavalitsused. Projektiga loodetakse käivitada kaks gruppi Tartumaal ja kaks gruppi Harjumaal ning pakkuda nende kõrval teistele pere liikmetele nõustamist. Kogemus näitab, et sellise tõhusa sekkumisega on võimalik perede elusid muuta. Ruotsala sõnul on nad

avatud koostööle kõigi Eesti omavalitsuste sotsiaaltöötajatega, et arendada kvaliteetseid teenuseid üle Eesti ning aidata inimestel elada oma elu õnnelikumana ja vägivallavabalt. Projekti maksumus on 12 000 eurot, millest 4000 eurot on keskusel olemas. Kellel on soovi projekti omalt poolt toetada, saab seda teha läbi EELK Korjanduskarbi www.eelk.ee/et/annetus/vagivallavaba-pereelu/.

SEMPRE projektis osaleb 17 partnerit 7 riigist: Saksamaalt, Lätist, Leedust, Poolast, Soomest, Rootsisst ja Taanist.

- ♦ Projekti üheks siduvaks teemaks on perekond ning kõik selle juurde kuuluv: perekonna terviklikkus ja toimetulek, vanemlikud oskused ja võimekus, laste haridus ja turvalisus, noorte tööhõive ja palju muud.
- ♦ Projektis osalevad kohalikud omavalitsused, MTÜd, kogudused, sotsiaalsed ettevõtjad. Projektiga pakutakse nii strateegilist koostööd, koolitust kui ka toetust oma mikroprojektide algatamiseks.
- ♦ Projekti tegevused toetavad Kodanikuühiskonna Sihtkapitali ja Kohaliku omaalgatuse programmi eesmärgi tugevdada kohalikku arengut ja kogukondade elujõulisust kogukondlikku initsiatiivi abil.
- ♦ Projekt panustab Euroopa Liidu 2020 eesmärkide elluviimisesse ja kestab 2018. aasta lõpuni.
- ♦ Projekti juhtpartner on Saksamaa Diakonisches Werk Schleswig-Holstein. Eestis esindavad projekti Ühiskonnatöö Sihtasutus ning Eesti Evangeelne Luterlik Kirik.

EELK Perekeskus avati 2014. aasta alguses Tallinnas Lastekodu tänaval ja 2016. aasta alguses Tartus Õpetaja tänaval. Keskus pakub asjatundlikku abi kasvatuse, suhteprobleemide ja elu kriisiolukordade korral. Perekeskusesse võib pöörduda selliste küsimustega nagu paarisuhte mured, toimetulek petmise või armukadedusega, lahusus, lein, kaotusvalu, mured lastega, kodune vägivald, põlvkondadevahelised teemad, pere liikme haigestumine või erivajadus.

Sotsiaaltöö suundumused Tšehhi Vabariigis

Libor Musil

Masaryki Ülikool, Brno

Tšehhi ühiskond on postmodernistlikult killustatud. Seetõttu võib ka sotsiaaltöö arendamises täheldada eri suundumusi. Kirjeldan, mis on toimumas seoses sotsiaaltööst mõtlemise, erialase praktika, hariduse ja sotsiaaltöötajate ühingute tegevusega.

Rääkides Tšehhi sotsiaaltööst, pean silmas neid sündmusi ja liikumisi, mis on aset leidnud alates 1990. aastate algusest. Need hõlmavad mõtteviisi, praktikat, ühingute tegevust ja hariduse andmist neile, kes aitavad inimestel toime tulla elumuredega neid ümbritsevas keskkonnas. Mõned Tšehhi sotsiaaltöö traditsioonid ulatuvad tagasi aastatesse 1920.–1940. Lisaks oli üksikuid sotsiaaltöö tegevussuundi ka 1980. aastatel. Tollaseid arenguid ma siinkohal ei käsitle ning viitan neile üksnes siis, kui see aitab mõista sotsiaaltöös viimase veerandsaja jooksul aset leidnud suundumusi.

Taolise piiritlemise põhjuseks on asjaolu, et Tšehhi Vabariigi asutamine 1993. aastal langes kokku sündmustega, mida võib nimetada sotsiaaltöö uueks alguseks. Sellele eelnes kolmkümmend aastat, mille jooksul sotsiaaltööga tegeldi äärmiselt vähe ning sellealast haridust ei antud (Brnula jt 2014). Nii Tšehhi Vabariigi loomine kui ka sotsiaaltöö uus algus olid tingitud endises Tšehhoslovakkias 1989. aasta lõpus ja 1990. aastate alguses toimunud demokraatlikust pöördest. Pärast seda on

astunud samme, et alustada sotsiaaltöölase hariduse andmist, asutada sotsiaaltöötajate ühinguid ning (vähem edukalt) pidada läbirääkimisi sotsiaaltöö praktikute, õppejõudude ja tööandjate vahel.

Nendes tegevustes osalejad on pidanud enda jaoks ootamatult kogema postmodernistlikku killustatust. Isiklike kogemuste ja sotsiaaltöö koolitajate assotsiatsiooni kuuluvate kolleegide tähelepanekute põhjal võin väita, et esimesi samme teinud inimesed uskusid võimalusse valida sotsiaaltöö arendamiseks kaasaegse professionaliseerumise tee. Nad eeldasid, et kutsealasiseselt on võimalik jõuda ühesele arusaamale selles, mis on sotsiaaltöö, ning koostada selle põhjal õppekava, mille läbinutest saaksid kvalifitseeritud sotsiaaltöötajad, kes hakkaksid levitama oma tööandjate organisatsioonides uut mõtteviisi ja professionaalset praktikat. Paraku nii see ei läinud.

Kutsealal ei ole välja kujunenud ühtset sotsiaaltöö määratlust ning nii sotsiaaltöötajatel endil kui ka avalikkusel puudub siiani selge ja ühine arusaam sotsiaaltöö ülesannetest. Sotsiaaltööhariduse standardid on küll

kindlaks määratud ja kasutusel, kuid mõttevahetus sotsiaaltöö tähenduse ja ülesannete üle on olnud napp ning lõpetajate arusaamad sotsiaaltööst on vägagi erinevad. Sellise olukorra hea küljena on välja toodud inimeste iseseisvat mõtlemist ja praktika mitmekesisust. Samas on selle tagajärjel jäänud ebamääraseks poliitikute, klientide ja tööandjate ootused sotsiaaltööle. Kuna ülikoolide lõpetajad ei suuda selgelt sõnastada sotsiaaltöö missiooni, osutuvad nad läbirääkimistel tööandjatega nõrgemaks pooleks. See tõusis päevakorrale kui juhid, kes enamasti ise ei ole sotsiaaltöö õppekava läbinud, tugevdasid oma kontrolli sotsiaaltöötajate üle, standardiseerides nende ülesandeid, et suruda nende tegevus kindlasse vormi. (Vorminõuded ja standardiseerimine lähtuvad Tšehhi juhtimispoliitikas valitsevast suhteliselt bürokraatlikust mõtteviisist).

Kuna ülikoolide lõpetajad ei suuda selgelt sõnastada sotsiaaltöö missiooni, osutuvad nad läbirääkimistel tööandjatega nõrgemaks pooleks.

Selle kogemuse põhjal võib öelda, et suundumus ühtsel käsitusel põhinevale sotsiaaltöö kaasaegsele professionaliseerumisele ei toimi. Uute algatuste ja edasise kursi puhul tuleb arvesse võtta Tšehhi ühiskonna postmodernistlikku killustatust. See näib olevat põhjus, miks sotsiaaltöö arendamises võib täheldada eri suundumusi, mida ma kirjeldan seoses sotsiaaltööst mõtlemise, selle praktika, hariduse ja sotsiaaltöötajate ühingu tegevusega.

Sotsiaaltöö mõtestamine

Tšehhi sotsiaaltöö teooria teerajaja Merie Krakešová leidis 1930. aastate alguses, et sotsiaaltöö ülesanne on edendada inimese

võimet ületada takistusi, mis ei lase tal elada tasakaalustatud elu sotsiaalses keskkonnas. Hiljem muutis ta meelt ja väitis, et sotsiaaltöö põhiülesanne on teha ruumi inimese seestmist võimete tugevdamisele, mille tulemusena saab ta ennast muuta. (Brnula jt 2014) Tšehhi sotsiaaltöötajate seas on siiani käibel eri variandid neist mõlemast arusaamast. Sageli on nende pooldajatel raske kahe idee vahel ühisosa leida. Lisaks on nende sotsiaaltöötajate seas, kes eristavad sotsiaaltööd sotsiaalteenustest, laialt levinud kujutlus, et nende roll on viia kliente kokku sotsiaalteenuste pakkujatega või toetuste maksmist korraldavate ametnikega. Ent selline eristus ei ole kaugeltki normiks saanud. Laiema avalikkuse, kaasa arvatud valitud rahvaesindajate ja paljude sotsiaaltöötajate juhtide seas on väga populaarne arusaam, et sotsiaaltöötajad ise pakuvad hüvitisi ja tegelevad hooldamisega. Sellise mõtteviisi esindajad ei tee sageli vahet sotsiaaltööl, hooldusel ja tavapärasel haldustegevusel. Seetõttu nad ka ei mõista, miks sotsiaaltöötajaks tuleks palgata väljaõppinud spetsialiste.

Sotsiaaltöö praktika

Üks sotsiaaltöö praktika kõige nähtavamaid mudeleid Tšehhi ühiskonnas ongi klientide kokkuviiimine sotsiaalteenuste või -toetuste pakkujatega. Kirjeldan siin kahte äärmust selle mudeli rakendamisel. Nende vahele jääb aga terve rida erinevaid variante. Spektri ühes servas on sotsiaaltoetuste vahendajad, kes pakuvad klientidele eksperdiabi või juhendavad neid uute abiallikate otsimisel. Seda nimetatakse sotsiaalnõustamiseks (vt Musil jt 2014). Spektri teises servas on kompleksne osaluspõhine abistamine, st juhtumikorraldus. Selle vormi puhul käsitavad abistajad kliente kaastöötajatena, kes teevad nendega koostööd, et koordineerida kogu kompleksset abi, mida nad vajavad hulga omavahel seotud probleem-

mide lahendamiseks. Eeldatakse, et klientide kaasamine kompleksesse osaluspõhisesse abistamisse aitab nende sisemistel ressurssidel paremini avaneda. (Szotáková 2014)

Ei sotsiaalnõustamine ega kompleksne osaluspõhine abistamine ole kättesaadavad kõigile klientidele igas kohaliku omavalitsuse üksuses. Mõlemad praktika vormid on pigem üksikud positiivsed erandid kui üldine ja tavapärane abistamispraktika. Sotsiaaltoetusi vahendavate riigiasutuste töötajate jaoks on sotsiaalnõustamine enamasti vaid töökohustuste poolametlik osa (Musil jt 2014). Üks selline sotsiaaltöötaja on kirjeldanud oma töökogemust järgmiselt: „Mul on valida, kas teha sotsiaaltööd või seda, mida ülemused minult ootavad.” Vaatamata seadusandlikele ja projektipõhiste katsetele anda sotsiaalnõustamisele ametlik staatus ja muuta see tavapärase praktika osaks, on selle pakkumine endiselt juhuslik ja sõltub ametnike erakordsest isiklikust pühendumisest. Samasugune poolametlik ja eriarvamusi tekitav staatus on ka kriminaalhooldusametnike pakutaval sotsiaalnõustamisel (Rídlová 2015). Seevastu laste ja perede kaitse valdkonnas on sotsiaalnõustamine ametlikult rohkem tunnustatud ja kasutusel. Sellegipoolest kurdavad ka avaliku sektori selle haru sotsiaaltöötajad, et haldusülesandeid ja nõustamist on raske ühitada.

Tšehhi seitsmes linnas tegutsevad vabaühendused, mis pakuvad klientidele, nt vaimse tervise probleemidega isikutele, abivajavatele peredele ja lastele, sõltuvushaigetele, kodututele) kompleksse osaluspõhise abi teenust. Sellised linnad on jagunenud viie maakonna vahel, samas kui riigis on kokku 13 maakonda. Sellistes vabaühendustes tegutsevad praktikud arendavad valdkondadevahelisi abivõrgustikke ja teevad koostööd nii erineva taustaga abistajate kui ka abi saajatega. (Szotáková 2014)

Sotsiaaltöötajate kuulumine ühingutesse

Sotsiaaltöötajaid koondab üleriigiline sotsiaaltöötajate assotsiatsioon, mis asutati 1990. aastate alguses varasema ühingu mõne liikme kaasabil. See varasem ühing oli nais-sotsiaaltöötajate ühing, mille tegevus lõpetati sunniviisiliselt 1948. aastal (Brnula jt 2014). Samas ei ole sotsiaaltöötajate assotsiatsioon kõigi sotsiaaltöötajate seas üldist tunnustust võitnud.

Märkimisväärne osa sotsiaaltöötajaid ei soovi kuuluda ühte üleriigilisse kutseühingusse. Selle asemel eelistavad nad osaleda valdkondadevahelistes võrgustikes.

Růžicková ja Musil (2009) tegid kindlaks, et märkimisväärne osa sotsiaaltöötajaid ei soovi kuuluda ühte üleriigilisse kutseühingusse. Selle asemel eelistavad nad osaleda valdkondadevahelistes võrgustikes koos inimestega, kes tegelevad mõne kindla elanikerühma abistamisega või rakendavad teatud kindlat abistamismeetodit. Tšehhis on sellised võrgustikud loodud välismaalaste ja vähemuste, sõltuvushaigete ja kodutute toetamiseks, samuti kompleksse osaluspõhise abi, tänavatöö, kahju vähendamise teenuste, raviasutustes pakutava abi jne korraldamiseks. Osalejad eelistavad selliseid võrgustikke, kuna neil on kontroll seal toimuva arutelu reeglite üle. Võrgustikes osalejad leiavad, et koostöö erinevate abistamiselukutsete esindajatega aitab neil ennast määratleda sotsiaaltöötajana ja seeläbi seda tööd paremini teha.

Viimase kahe-kolme aasta jooksul sotsiaaltöölalaste õigusaktide vastuvõtmiseks peetud edutute läbirääkimiste põhjal võib öelda, et valdkondadevahelistele võrgustikele

keskendunud sotsiaaltöötajad ei osale ka riigi sotsiaaltöö poliitika kujundamises ega mõjutamises.

Sotsiaaltöötajate haridus

Alates 1993. aastast tegutseb Tšehhi Vabariigis sotsiaaltöö koolitajate assotsiatsioon. See sotsiaaltöö õppekavasid õpetavaid ülikoole ja keskkhariduse baasil kutseharidust andvaid asutusi koondav valitsusväline ühendus kiitis 1993. aastal heaks sotsiaaltööhariduse miinimumstandardi, mille töötasid välja Euroopa sotsiaaltööhariduse eksperdid 1990. aastate alguses. Otsustati, et sotsiaaltöö koolitajate assotsiatsiooni täisliikmeks võetakse ainult selliseid koole, mis täidavad nimetatud standardi nõudeid. Ühingu liikmelisus motiveeris 2001. aastal 15 ühingu täisliiget ja viit assotsieerunud liiget koostama ja rakendama sotsiaaltöö erialal kolmeastasi kutseõppe, bakalaureuse- ja magistriõppe programme. Alates 2001. aastast kasutab riiklik akrediteerimiskomisjon kõnealust standardit alusena ülikoolide sotsiaaltöö õppekavade heakskiitmisel. Lisaks on heaks kiidetud kaks sotsiaaltöö doktoriõppe programmi ning alates 1990. aastate lõpust on kahel ülikoolil õigus nimetada ametisse sotsiaaltöö professoreid.

Selle põhjal näib, et valitsusvälisel stan-

dardil põhinev asjakorraldus on avaldanud suurt mõju. Samas tuleb arvestada, et selle algne eesmärk oli õpetada välja lõpetajaid, kes levitaksid oma tööandjate organisatsioonides sotsiaaltööalast professionaalset mõtteviisi ja praktikat. Selles valguses ei ole pilt nii roosiline, kuna üldsusel ja asjaomastel ametiasutustel, peamiselt valitud rahvaesindajatel ja sotsiaaltöötajate tööandjatel puudub selge arusaam sotsiaaltööst ja valmisolek seda tunnustada. Sotsiaaltöö alal töötamiseks vajalikud kvalifikatsiooninõuded kehtestati 2006. aastal. Paraku on kutse õiguslik määratlus ähmane ning annab võimaluse võtta tööle ka selliseid inimesi, kes ei ole sotsiaaltööhariduse õppekava läbinud. Katsed seda olukorda muuta on seni jäänud tulutuks vaatamata Tšehhi töö- ja sotsiaalministeeriumi asjaomaste ametnike toetavale suhtumisele.

Eespool nimetatud positiivsed kogemused seoses kompleksse osaluspõhise abistamisega näivad olevat just sellised tulemused, mida sotsiaaltöö koolitajate assotsiatsiooni poliitika peaks andma. Samas näitab sotsiaalnõustamise roll riigiasutustes, et sotsiaaltöö praktika paljudes organisatsioonides ei vasta veel kaugeltki professionaalse abistamise standarditele. **S**

Tõlge: Tiido ja Partnerid Keeleagentuur OÜ

Viidatud allikad

- Brnula, P., Kodymová, P., Michelová, R. (2014). Marie Krakešová priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu. Bratislava: IRIS.
- Musil, L., Hubíková, O., Havlíková, J. (2014). Sociální práce s lidmi s hmotnou nouzí. *Sociální práce / Sociální práca*, 14 (2), 71–86.
- Rídlová, R. (2015). Prostor pro realizaci restorativního přístupu v Probační a mediační službě ČR. (Disertační práce.) Masaryk University: Brno.
- Růžicková, D., Musil, L. (2009). Hledají sociální pracovníci kolektivní identitu? *Sociální práce / Sociální práca*, 9 (3), 79–92.
- Szotáková, M. (2014). Case management: aktivní zapojení klienta i pracovníka do spolupráce. *Sociální práce / Sociální práca*, 14 (3), 61–80.

Kuhu on maetud sotsiaaltöötaja kullapada?

Keit Lipp

TÜ Pärnu kolledži tudeng

Intrigeeriv pealkiri, kas pole? Neile, kes loodavad kirjatükist vastuse leida, ütlen kohe, et mingit kindlat rikastumisvalemist mul ei ole. Soovitan aga igaühel välja mõelda oma majandusliku heaolu plaan, mis laseb oma elu ja tööga rahule jääda.

Sotsiaalvaldkonna palgad on kõrgharitud inimese jaoks ootuspärasest madalamad. Kõik lugejad on seda ise kogenud. Sellest hoolimata otsustasin ma kolmekümnendates eluaastates ümber õppida: üsna kasinalt tasustatud filoloogia asemel valisin umbes sama kesise rahaliikumisega sotsiaalvaldkonna. Hakkasin Pärnu kolledžis õppima sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korraldust.

Töö võib olla ka tulus

Miks ma seda tegin? Sageli seostatakse sotsiaaltööga missioonitunnet. Kõigil sotsiaaltöötajatel olevat suur soov maailma parandada, seista nende eest, kelle oskused, teadmised, tervislik seisund, majanduslik või juriidiline staatus ei võimalda ise enda advokaat olla. Pean tunnistama, et minuski on olemas väike maailmaparandaja. Kuid tegemist oli hoolikalt kaalutletud otsusega. Leidsin, et minu senisest elust kogutud pagas ja varasema hariduse käigus omandatud teadmised võiksid kokku anda soodsad eeldused selleks, et saada südamelähedases valdkonnas töötades neist ka maksimaalset majanduslikku kasu. See on osaliselt ka põhjus, miks tahtsin õppida just tugeva majandustaustaga Pärnu kolledžis.

Kolm tööelu varianti

Kui otsustad teadlikult õppida ala, mille palgatase on püsinud keskmisest madalam aegade algusest peale, on edasiseks tööeluks kolm võimalust. Esimene on kõige laiemalt levinud, sellele on iseloomulik olukorraga leppimine, mida küll saadab lakkamatu põrandaalne nurin madala palga üle. Leiva saab lauale, aga nurin ruineerib nii ennast kui teisi.

Teine variant: olukorra teadvustamine ning aktiivne ja häälekas avalik rahulolematuse õhukese rahakoti pärast alarahastatud valdkonnas. Nii praegused kui tulevased praktikud ja tudengid ootavad julgustust, eestvedamist, uusi mõtteid ja lahendusi ning tuntavamat valdkonna eest seismist oma eestkosteorganisatsioonidelt. Neid on juba kaks: Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon ja Eesti Sotsiaaltöö Üliõpilaste Selts. Oma organisatsioon peab avalikult käsitlema meile olulisi teemasid.

Ja kolmas variant: kuni asjad pole paranenud, tuleb võtta olukorrast parim ja kõik oma varasemad kogemused, teadmised ja tugevused ära kasutada. See ehk aitab tööelus leida just endale sobiva väljundi ja lahenduse, nii et saad öösel rahuliku südamega magada ja võrdväärse partnerina pere rahakotti täita.

Üks täiendab teist

Näiteks saab võõrkeeli õppinud sotsiaaltöötaja tegutseda ka vabakutselise giidina ja tee-

nida lisa tõlketöödega. Kuid majanduslikku kindlustatust ei pea ilmtingimata tagama valdkonnaväliselt. Kogemustega spetsialistist võib saada koolitaja, rehabilitatsioonimeeskonna töö paindlikkus võib samuti anda sotsiaaltöötajale võimaluse lisasissetulekuks. Variante on erinevaid, tuleb enda jaoks sobivad läbi mõelda, leida sisemine motivatsioon ning tegutseda.

Minul on mu varasema haridusega seotud hobi, mis ei tähenda kulusid, vaid toob hoopis raha sisse: ma toimetan raamatuid ja teen projektijuhi tööd. See rahuldab mu reisikihku ja maandab emotsionaalselt kurnava sotsiaaltöö pingeid.

Sellist hübriidvarianti soovitan soojalt kõigile, kes praeguse olukorraga rahul ei ole, vähemalt seniks, kuni sotsiaalvaldkonna rahastamises või toimimispõhimõtetes midagi kardinaalselt muutub. Selline lahendus annab mulle südamerahu ja ehk pakuks see seda teistelegi.

Vastasel juhul võivad OSKA uuringu tulemused tõeks osutuda: meil on liiga palju kõrghariduse omandanud sotsiaaltöötajaid ... aga samas ei jätku laiapõhjaliste teadmistega, süsteemselt mõtlemaid, avara silmaringiga sotsiaalvaldkonna töötajaid, kes seisaksid enda heaolu eest, et suuta siis seista ka teiste eest.

Kõige tähtsam on tulemus

Mitmel rindel tegutsemine eeldab muidugi tööandjate vastutulekut. Ja ka teatud loomupäraseid eeldusi: esmalt võimet ennast killustada. Minu senised kogemused näitavad, et hea motivatsiooni korral on see võimalik ja pealegi kasulik nii majanduslikult kui ka emotsionaalselt.

Kui oskad oma personaalset karjääri

planeerides rõhuda sellele, et su töö oleks tulemuslik, ja suudad samas ka tõestada, et oled võimekas ja tasemel, siis seda vähem on tööandjal põhjust hoida jäigalt kinni kord kokkulepitud tööajast ja palganumbrist. Lõpuks on ju oluline see, et töö saaks tehtud. Kui selleks ei ole vaja kaheksa tundi ühe asutuse laua taga istuda, siis selle aja, mis üle jääb, saabki enda kasuks tööle panna, ja kui vaja, siis teise tööandja juures.

Majanduslikult kindlustatud sotsiaaltöötaja on küll ambitsioonikas, kuid mitte karjerist. Sellel sõnal on meie keeleruumis halb varjund. Tundub kuidagi loomuvastane mõelda, et sotsiaalvaldkonnas töötades saab keegi seada oma isikliku heaolu ettepoole nende omast, kelle heaks ta oma igapäevast tööd teeb. Veel kummalisem on seda välja öelda. Mina seda ei pelga. Mul on pere, mulle meeldib reisida, olen omandanud kõrghariduse, ma saan oma tööle positiivset tagasisidet. Ja ma tahan maale elama minna. See on tänapäeval kulukas: mul on raha vaja.

Seega tuleb välja mõelda oma majandusliku heaolu plaan ja hakata selle nimel süstemaatiliselt tööle. Kui sa seda artiklit loed, siis on sinus maailmaparandaja ilmselt juba olemas. Kui tahad, et sind saadaks ka majanduslik edu, siis selle nimel tuleb pingutada. Kullapada otsides võid jõuda lahendusteni, mis üllatavad sind ennastki ja kes teab, ehk on sinu lahendus ka laiemalt rakendatav.

Neile, kes leiavad, et ennast pole mõistlik killustada või arvavad, et jagasin ketserlikke ideid, on mul ainult üks soovitus: ärge kartke palgaläbirääkimisi. Siis on neil, kes juba ei karda, veidi lihtsam, ja ehk tõuseb sellest tulu tervele sotsiaalvaldkonnale.

Sotsiaaltöö ajakirja tudengite rubriigis jagavad seltsi liikmed üliõpilaste mõtteid sotsiaaltööst. Seltsiga saab ühendust aadressil esuselts@gmail.com või helistades mobiilinumbril 5560 3365.

Töö noortega on tähtsamast tähtsam

Mihhail Tint

koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, Narva skaudiklubi juht

Töötada ja elada on huvitav, kuid millegipärast pole noorsootöös kõik veel nii, nagu peaks.

Hommikul möödusin neljast majast ja kohtasin kuut majahoidjat. Inimesed tegid hoolsalt oma tööd, koristasid, kõik oli justkui puhas. Mõtlesin, et miks me seda tööd ei märka, miks väärtustame seda nii vähe ... Sama teed tagasi tulles lugesin kokku kaks katkist pudelit ja ühe, mis oli veel terve. Need võisid jääda majahoidjate vaateväljast kaugemale.

Leian, et samamoodi on ka meie noorsootöoga: meil on huviringid, laste aeg on ära sisustatud, kuid lapsed ei ole õnnelikud. Miski jääb selles süsteemis puudu ja lapsi tõmbab mujale, sageli nutitelefone juurde.

Massid ei näita midagi

Huviringide ja klubide korraldajalt oodatakse üha suuremaid osalejate arve, mida rohkem, seda uhkem. Aga kas lapsed hindavad neid võimalusi, mida neile pakutakse? Milline on kasutegur? Madal nagu aurueduril – kulutame palju kütust, kuid efekt jääb nigelaks.

Huviringi korraldades ei saa aga üle ega ümber turunõudlusest: mille eest ja millist hinna on tellija valmis maksma. Võimalustest sõltub töö kvaliteet ja see, keda suudavad vabauhendused palgata.

Siiski keskendub professionaal eldkõige sellele, et teha oma tööd hästi. Aastate jooksul

on mul skaudiklubis välja kujunenud kindel süsteem, ma tean täpselt, mitme lapsega korraga suudan tõhusalt töötada. Kui nõutakse, et lapsi oleks rohkem, siis kvaliteet paratamatult kannatab. Kui lapsi on liiga palju, siis ei jõua ma kõigile õpetada, kuidas lõket teha või sõlmi siduda. Ei ole aega igatühe rõõme ja muresid kuulata. Lapsed kaotavad asja vastu huvi, kui juhendajal on nende jaoks vähe aega.

Nii muutub massidele suunatud noorsootöö tulutuks. Kui tahame saavutada korraga kõike, siis ajame taga valesid eesmärgid ning kaotame aega ja usaldust. Kindlam on eesmärgid õigesti järjestada.

Toetav keskkond koolis

Noorsootöös tahame jõuda selleni, et noored ise algataksid tegevusi, mitte ei laseks täiskasvanutel neid endale korraldada. Kuidas seda saavutada? Vastus oleks justkui lihtne: ärgitame noori osalema õpilasnõukogus, kooliteatris, huviringides. Kuid tegelikkus on keerulisem. Täna arvutikeskuses maailmas on noortel pahatihti raske leida motivatsiooni, et osaleda kasulikes ja harivates tegevustes. Olukorras, kus noor kaotab pidepunktid, on tal kõigepealt vaja leida kedagi, kellega oma

Skautluse vastu ei tunne noored huvi mitte vibulaskmise, vehklemise või mägironimise pärast. Hoopis tähtsamad on skautide seas kogetav vennluse energia ja see, et skaudi sõna saab usaldada.

FOTO: ERAKOJU

elust rääkida, kaaslaste tuge kogeda. Õpilased, kes tunnevad ennast koolis kehvasti ega saa tunnustust klassikaaslastelt, hakkavad koolist puuduma. Pärast pikka eemalolekut on kooli naasmine veelgi keerulisem. Tihti on need lapsed tõrjutud ka oma vanemate poolt.

Põhikooli vanemates klassides istub õpilane tunnis kella kaheksast neljani. Kas see keskkond on lapsesõbralik? Jalutage talvel vahetunni ajal koolist mööda: te ei näe ühtki avatud akent. Lapsed istuvad umbsetes klassides või koridorides ja veedavad aega oma nutiseadmetes. Inimene ei ole ometi nutitelefoni või arvuti liides! Mina tahaksin

näha kooliõuel mängivaid lapsi, nii nagu nägin neid täna ainsa erandina Narva eesti gümnaasiumi õuel.

Mu sõnum on lihtne: muutke kool rõõmsamaks! Keegi ei suuda mulle tõestada, et 19aastane 12. klassi õpilane on täna paremini arenenud võrreldes minuaegse 17aastase 10. klassi õpilasega.

Koolis töötavad väga head inimesed, oma ala spetsialistid. Kuid kas kool aitab igal noorel jõuda eneseteostuseni ja kujuneda isiksuseks?

Skautluse tugi noortele

Kuidas siis saavutada alles ennast otsiva lapse usaldus ja kasvatada temas vastutustunnet?

Mereskautide kokkutulekuid on meil tavaks alustada ringiga, kus iga noor räägib asjadest, mis teda sel nädalal puudutasid ja üllatasid ning mis talle muret tegid. Mõnikord pole rühma ees enda tühjaks rääkimisest kasu, kuid see on pigem erand.

Skaudiring võimaldab lapsel vabaneda kogunenud emotsioonidest ja saada ära kuulatud. Kuid me ei pane sellele ka ülemäära rõhku. Kokkutuleku järgmine osa on alati õppus: õpime sõlmede sidumist, lippudega antavaid märke, välitelefoni kasutamist, paatide ja jahtide ehitust jpm. Sellele järgneb kuni kahtunnine sportlik osa: harjutatakse trenažööril, tehakse kätekõverdusi ja akrobaatikat, mängitakse lauatennist jm.

Kokkutulek lõpeb teejoomise tseremooniaga. Tähts ongi just traditsioon ja see, et noored õpiksid koos teistega õigesti lõõgastuma. Kui mõni skaut peab varem ära minema ega saa teejoomisele jääda, peab ta sellest ette teatama.

Kokkutulekule tulevad noored vormirõivastes. Vormi kandmine ja kokkulepitud käitumisreeglite järgimine on oluline, sest kui inimene on need kord omaks võtnud, siis on ta ka valmis neid teadmisi rühma uutele liikmetele edasi andma. Noor inimene

tunneb, et meie reeglid toimivad ja õpetab ka uustulnukaid neid järgima. Kui noor on saanud hea kogemuse, siis tekib tal tahtmine ka teisi aidata. Uus liige näeb rühma tugevust ja kuuletub neile noortele, kes õppusi läbi viivad. Põhimõte „noortelt noortele” toimib väga hästi, minul aitas selle efektiivsuses veenduda õppimine dr Vladimir Kirejevi¹ käe all aastatel 1997–2000.

Narva skautide rühmal on aidanud koos püsida Narva linnavalitsuse kultuuriosakond, Eesti Skautide Ühing, Noorkotkad, Eesti spordiorienteerumise liit, skaudiklubi Чайка. Muidugi on olnud toeks ka lapsevanemad, kes osalevad kõigil meie tähtsamatel kogunemistel: skautide jõulupeol, Eesti Vabariigi aastapäeva ja jüripäeva tähistamisel, esimese lõkke matkal, metsa- ja jahilaagris, palverännakul, isadepäeva matkal, üleilmsel skautlikul emadepäeval toimuvates meistriklässides.

Igaühel on oma roll ja mõjutusvahendid, kui oskame neid koos kasutada, siis on lastel huvitav ja nad arenevad mitmekülgsemalt. Koos tegutsemine suurendab tunnet, et vanemad on lastele ja lapsed oma vanematele väga vajalikud. Aitäh kõigile, kes aitavad meil töötada ja areneda!

Keerulised ja olulised teemad

Kas selliseid väärtusi, nagu au ja ustavus on oluline noortesse sisendada? Või on need tänapäeval liiga kõrgelennulised sõnad?

Usun, et skautluse vastu ei tunne noored huvi mitte vibulaskmise, vehklemise või mägironimise pärast. Hoopis tähtsamad on skautide seas kogetav vendluse energia ja see, et skaudi sõna saab usaldada. Skaudiklubis on päris palju noori, kelle üle võin uhkust tunda. Kuid see pole mitte minu, vaid noorte endi saavutus. Mina püüan luua pinnast, mis aitaks noortel ennast leida.

Olen teadlik sellest, et ületades koos kaastega takistusi ja vallutades kõrgusi on igal noorel oma eesmärk, kuid samas tunnevad nad tihti isevärki eksistentsiaalset üksindust. Kunagi varem ei ole noorte ümber olnud nii tohutut info ja tähenduste tulva. Elame väga huvitaval, kuid täiskasvanuks saamise seisukohast keerulisel ajal. Noorel inimesel on infomüra raske ära tunda, millised on tema väärtused ja tähtsaimad sihid. Kas näiteks Jumal ja riik on tähtsad? Ja kes on need täiskasvanud, kes sobivad noortele nende elus eeskujuks? Noortega töötavate inimestena peame aitama neil sellistest keerukatest asjadest sotti saada.

Leian ka, et Eestis elav vene rahvusest noor näeb tegelikkust sootuks teisiti kui eesti noor. Narvas üles kasvanud vene noorel ja Tartust pärit eesti noorel on suur vahe. Võib-olla pärast seda, kui tsaar loobus troonist ja vene inimene pidi reetma oma senise elulaadi, muutus midagi ka inimese olemuses. Senine väärtuste süsteem lõhuti julmalt ja salakavalalt ära. Kuid olen kindel, et vene inimese südames on ikka veel talle ja kumab sealt aeg-ajalt läbi igatsus õilsuse, au ja ustavuse järele. Me ju unistame lapsest saati tõelistest sõpradest, võitlusest kurjuse vastu ja hea võidust kurja üle. Kurjus võib võtta eriti peene kuju ja peita ennast headuse maski taha. Kuid nii on see alati olnud. Kuidas suutsid inimesed vanasti heal ja kurjal vahet teha? Usun, et neid aitas palvetamine. Nüüd aga püütakse inimesi segadusse ajada, nagu osaleksime kõik ühes suures pokkerimängus.

Kust leida mehi, kes kasvataksid poisse

Olles teinud koostööd Eesti Skautide Ühinguuga võin kinnitada, et tegu on väga kõrgel tasemel noorteorganisatsiooniga. Ent kui

¹ Psühhiaater, ühenduse Noortelt Noortele algataja ja juht.

aastal 1999 viisid ESÜis noori matkale mehed, siis nüüd on skaudijuhtide hulgas aina enam naisi. Enamik pedagooge on nagunii naised, koolis kumab pea kõikjalt läbi naiste maailmanägemus. Aga naised ei tea, mis tunne on olla poiss, noormees ning kuidas sirguda meheks.

Kogu lugupidamise juures naiste vastu olen kindel, et poiste kasvatamisega peaksid tegelema mehed. Mõelge, kui palju on neid poisile olulisi teemasid, millest naisjuht ei oska temaga rääkida. Naise juhendatavas rühmas on poiss seega ebamäärasel olukorras. Tuletage meelde filmi „Mida naised tahavad”. Paljud poisid kasvavadki üles naiste juhitud maailmas, kus on ülekaalus naistele omased mõttemallid. Las naispedagoogid selgitavad, mis trikiga nad suudavad tulevastele meestele kõike õpetada.

Koolist on see probleem jõudnud ka noorsootöösse. Mis oleks väljapääs? Suurte kogemustega Euroopa skautide föderatsioonil on selles küsimuses kindel seisukoht: naine võib kasvatada poissi kuni 12. eluaastani, pärast seda peab sellega tegelema mees. Mees ei saa omakorda kasvatada tüdrukuid, selleks peab rühmas olema naine. Mees võib instruktorina õpetada, kuidas teha lõket või kuidas püstitada telki, kuid tüdruku kasvatajaks-mentoriks peab olema naine. Kui ma sellest kuulsin, siis sai mulle selgeks meie kasvatusprotsessi üks suur viga: mehed on jäänud poiste kasvatamisest kõrvale.

Naiskolleegid ei ole minuga kindlasti nõus. Maailmale, sh meestele ja naistele võib vaadata eri nurga alt, tuua argumente poolt ja vastu. Kuid enamik poiste emasid eelistaksid näha oma poja juhendajana ikkagi meest. **S**

Avatud Kool toob Eestisse kogukonnaõppe metoodika

Sügisel võetakse kasutusele uus metoodika, mis toob innovatsiooni Eesti haridussüsteemi. Soovime muuta Eesti koolides levinud töökorraldust, kus õpe on killustunud eraldiseisvate ainete vahel, ning aidata kaasa projektõppe laiemale levikule. Projektõppe konkreetsema vormina soovime tutvustada *service-learning* tüüpi õppevormi. Eesti keeles võiks seda tõlkida kogukonnaõppeks. Kogukonnaõppe idee seisneb selles, et õpilaste projektitöö eesmärk on lahendada mõni nende kogukonda puudutav päriselu probleem, arendades seejuures lisaks akadeemilistele ka personaalseid oskusi ning avatuse ja kaasamise hoiakuid. Kvaliteetselt rakendatud kogukonna projektide metoodika võimaldab õpilastel luua kogukonna arendamiseks mõeldud väärtuse süsteemi ning arendada endis kodanikuteadlikkust.

Teadusuuringud näitavad, et kogukonnaõppel on positiivne mõju õpilaste sotsiaalse, isikliku ja ühiskondliku vastutustunde arenemisele; täisväärtuslike suhete ning empaatiavõime ja hoolivuse kujunemisele. Kui õpilane on varajases eas saanud positiivse kogemuse selliste projektidega, siis suureneb tõenäosus, et vabatahtliku ja kogukondliku tegevusega jätkatakse ka täiskasvanuna. Usume, et võimaldades koolidel alustada kogukonna projektide metoodika kasutamist, suudame üheskoos luua sellise ühiskonna, kus iga inimene saab realiseerida kogu oma potentsiaali, kus avatus ja julgus on kombineeritud pühendumise ja rõõmsa usuga iseenda ja meie ühiskonna helgest tulevikust.

Aprilli alguses toimus projektõppe koolitus, mille viisid läbi Noored Kooli üks

algatajatest, haridusinnovaator Artur Taevere ning London School 21 projektõppe juht Joe Pardoe. Kahe intensiivse päeva jooksul kujundasid projekte Tallinna Ülikooli õppejõud, Kiviõli I Keskkooli, Rocca Al Mare Kooli, Kopli Kunstikooli ja Avatud Kooli õpetajad. Uue õppeaasta alguseks valmivad õppematerjalid, mis vastavad riikliku õppekava õpiväljunditele ning sobivad kasutada alushariduses. Metoodika ja õppematerjalid saavad olema kättesaadavad tuleva aasta maikuust kõigile ning ühtlasi on huvilised oodatud külastama Avatud Kooli, kus projektõppe saab moodustama ligi poole õppetööst.

Kogukonnaõppe projektide ja õppematerjalide väljatöötamiseks saime toetust KÜSKI Nupukate Lahenduse programmist ning selle projekti raames teeme koostööd Kiviõli I Keskkooli, Rocca Al Mare Kooli ja Tallinna Ülikooli Haridusinnovatsiooni Keskusega.

Lisainfo: Karolin Mäe, projektijuht
karolin.mae@avatudkool.ee

UUTE PROJEKTIIDEEDE OTSINGUL. FOTO: PIRET CARSON

Sotsiaaltöö õppekavad ja vastuvõtt 2017. aastal

KÕRGKOOL/ INSTITUUT	ÕPPETASE	ÕPPEKAVA NIMETUS	ÕPPEVORM	LISAINFO (vastuvõtu ajakava, sisseastumistingi- mused ja õppekavad)
Tallinna Ülikooli ühiskonna- teaduste instituut	Bakalaureuse- õpe (3 a)	Sotsiaaltöö (65 kohta, sh päevaõppes 25 ja tsükli- õppes 40)	Päevaõpe	<a href="http://www.tlu.ee/et/yhiskonna-
teaduste-instituut">www.tlu.ee/et/yhiskonna- teaduste-instituut Bakalaureuseõpe: marika.voogre@tlu.ee tel 640 9492 Magistriõpe: ave.poldmets-ruut@tlu.ee tel 640 9382 Doktoriõpe: marika.kutskova@tlu.ee tel 640 9456
	Magistriõpe (2 a)	Sotsiaaltöö (35 kohta)	Tsükliõpe (õppe- sessioonid seitsmel nädalal aastas)	
		Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse (35 kohta)	Tsükliõpe (õppe- sessioonid kahel nädalal kuus N – L; üldained ja keele- kursused toimuvad ka teistel aegadel)	
	Doktoriõpe (4 a)	Sotsiaaltöö (2 kohta)	Päevaõpe	
Tartu Ülikooli ühiskonna- teaduste instituut	Bakalaureuse- õpe (3 a)	Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala (kokku 30 kohta) võima- lusega valida peerialaks sotsioloogia või sotsiaal- töö ja sotsiaalpoliitika	Päevaõpe	<a href="http://www.yti.ut.ee/et/sisseas-
tumine">www.yti.ut.ee/et/sisseas- tumine virge.nakk@ut.ee tel 737 5935
	Magistriõpe (2 a)	Sotsiaaltöö ja sotsiaal- poliitika (20 kohta)	Tsükliõpe (kaks korda kuus R – P)	
Tartu Ülikooli Pärnu kolledž	Rakendus- kõrgharidus- õpe (3 a)	Sotsiaaltöö ja rehabili- tatsiooni korraldus (50 kohta)	Päevaõpe ja avatud ülikool	<a href="http://www.pc.ut.ee/et/sisseastu-
mine/sotsiaaltoo-rehabili-
tatsiooni-korraldus">www.pc.ut.ee/et/sisseastu- mine/sotsiaaltoo-rehabili- tatsiooni-korraldus anu.aunapuu@ut.ee tel 445 0543; 5303 9932
Lääne-Viru Rakendus- kõrgkool Mõdrikul	Rakendus- kõrgharidus- õpe (3 a)	Sotsiaaltöö (70 kohta, sh päevaõppes 20 ja tsükli- õppes 50 kohta)	Päevaõpe	www.lvrkk.ee/sisseastujale tel 329 5956
			Tsükliõpe (sessioonid 6–7 nädalat aastas)	